

ความเป็นมาของ เพลงชาติไทยปัจจุบัน

.....
สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล¹

ปลายปี 2545 ต่อต้นปี 2546 มีข่าวว่ากระทรวงกลาโหมได้มอบหมายให้บริษัทผลิตเทปเพลงชื่อดัง แกรมมี่ ทดลองดัดแปลงทำนองและบันทึกเพลงชาติใหม่ โดยให้นักร้อง “ยอดนิยม” ของบริษัท เช่น ธงไชย แมคอินไตย์ เป็นผู้ร้อง ทั้งนี้ โดยมีเป้าหมายที่ต้องการส่งเสริมความรักชาติในหมู่วัยรุ่น ข่าวดังกล่าวได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง ปฏิกริยาส่วนใหญ่เป็นไปในทางลบ ด้วยเหตุผลทำนองว่า เพลงชาติมีความศักดิ์สิทธิ์ ไม่ควรเปลี่ยน ไม่ควรมีหลายฉบับ และไม่คิดว่าบริษัทอย่างแกรมมี่ที่ปกติผลิตเพลงเพื่อการตลาดเหมาะสมจะเป็นผู้ทำ หลังจากนั้นข่าวนี้ก็เงียบหายไป 1 ปีต่อมาคณะรัฐมนตรีได้ลงมติรับรอง “เพลงสำคัญของแผ่นดิน” 6 เพลง (ชาติ, สรรเสริญพระบารมี, มหาชัย, มหาฤกษ์, สดุดีมหาราชา, ภูมิแผ่นดินนวมินทร์มหาราชา) ที่ผลิตโดยคณะกรรมการเฉพาะกิจซึ่งคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติแต่งตั้งขึ้น ให้เป็น “ต้นแบบ” สำหรับหน่วยงานราชการและเอกชนนำไปใช้ ตรงข้ามกับไอเดียเริ่มต้นของกลาโหม ที่ต้องการ “ทดลอง” หาสิ่งใหม่ (ชนิด “ถูกใจวัยรุ่น”) เพลงชาติและ “เพลงสำคัญ” อื่นๆ อีก 5 เพลงที่คณะกรรมการเอกลักษณ์ผลิต เริ่มต้นจากไอเดียที่มองว่า “ปัจจุบันการเผยแพร่ผิดเพี้ยนไปจากเดิม ซึ่งหากปล่อยไว้ต่อไปอาจสูญเสียเอกลักษณ์ของชาติไปในที่สุด” ในความเป็นจริง หากใครฟังเพลงชาติ “เวอร์ชันใหม่” ที่เริ่มเผยแพร่

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹ คำให้สัมภาษณ์ของนายวิชาญ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2546 ผู้

อย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2547 เป็นต้นมา ก็พบว่าแทบไม่มีความแตกต่างจากเพลงชาติที่เคยฟังกันมาก่อนเลย

อันที่จริง ความคิดที่ให้แก้ไขเพลงชาติ ไม่เพียงแต่ดัดแปลงทำนองหรือเปลี่ยนผู้ร้อง แต่เปลี่ยนเพลงใหม่เลย เคยมีผู้เสนออย่างจริงจังมาก่อนในปลายปี 2528 ในหนังสือพิมพ์ *สยามรัฐ* รายวัน และนำไปสู่การถกเถียงทางหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นอย่างคึกคักกว่า 3 สัปดาห์² ส่วนหนึ่งอาจจะด้วยแรงกระตุ้นจากการถกเถียงนี้เองที่ สุกฤษี เจริญสุข ผลิตงานเรื่อง *เพลงชาติ* ของเขาออกมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานศึกษาเพลงชาติเชิงวิชาการชิ้นแรกและชิ้นเดียวในปัจจุบัน³ นอกจากนี้เราจะมีงานของ สุกฤษีแล้ว เพลงชาติ (ต่างกับเพลงสรรเสริญพระบารมี) ดูเหมือนจะไม่มีอะไรสำคัญให้เขียนถึงได้อีก เพราะยังมีบันทึกความทรงจำของบุคคลสำคัญๆ ที่เป็นผู้ให้กำเนิดเพลงชาติ ทั้งฉบับแรกและฉบับปัจจุบัน ครบทั้ง 3 คน คือ พระเจนดุริยางค์ ผู้แต่งทำนอง, ชุนวิจิตรมาตรา ผู้แต่งคำร้องฉบับแรก และหลวงสารานุประพันธ์ ผู้แต่งคำร้องฉบับปัจจุบัน⁴ อย่างไรก็ตาม สุกฤษีเขียนงานของเขาในฐานะนักวิชาการดนตรี

สนใจเรื่องกระทรวงกลาโหมให้บริษัทแกรมมี่ทดลองทำเพลงชาติใหม่และปฏิริยาที่เกิดขึ้น ดูที่ <http://web.kku.ac.th/~tnnproject/feb46/news/thaisong.html> รายงานข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ และเรื่องคณะกรรมการเอกลักษณ์ผลิต “เพลงสำคัญของแผ่นดิน” จนถึงการลงมติรับรองของคณะรัฐมนตรีในการประชุมวันที่ 30 ธันวาคม 2546 สามารถดูได้ โดยไปที่ <http://thainews.com> แล้วพิมพ์คำว่า “เพลงชาติ” ในช่องค้นหา เฉพาะตัวบทของมติดังกล่าว สามารถดูได้ที่ www.thaigov.go.th/news/cab/46/cab30dec46.doc น่าสังเกตว่า คณะกรรมการเอกลักษณ์เริ่มออกข่าวว่าจะผลิต “เพลงสำคัญของแผ่นดิน” ทันทีหลังจากกลาโหมออกข่าวเรื่องเพลงชาติฉบับแกรมมี่และได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ทางลบอย่างกว้างขวาง ผมสงสัยว่า ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นปัญหาการแข่งขันระหว่างหน่วยงานราชการเองก็ได้ สำหรับ “เพลงสำคัญของแผ่นดิน” ทั้ง 6 เพลง ในรูปแบบดนตรีต่างๆ (รวมทั้งสิ้น 34 รายการ แต่ละรายการมีทั้ง format แบบ MP3 และ Wav) สามารถ download ได้จาก <http://www.prd.go.th/thaisound/song.htm> ก่อนหน้านี้ ดูเหมือนมีอีกโครงการหนึ่งคล้ายๆ กัน ชื่อ “โครงการเพลงแห่งชาติในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร” ดู <http://www.rtafa.ac.th/ARTICLE/SongOfTheNation.html> ผมเข้าใจว่า ปัจจุบันคงถือว่าโครงการประเภทนี้ที่เคยมีทั้งหมด ถูกแทนที่ด้วย “เพลงสำคัญของแผ่นดิน” ไปโดยปริยาย.

² ดูภาคผนวก ของ สุกฤษี เจริญสุข, *เพลงชาติ* (กรุงเทพฯ: Dr. Sax, 2532), น. 83-102.

³ สุกฤษีกล่าวในคำนำว่า หนังสือของเขาเป็นการรวบรวมจากบทความที่เคยตีพิมพ์มาก่อนใน *ถนนดนตรี* รายเดือน และ *มติชน* รายวัน เขากล่าวด้วยว่า เป็นความตั้งใจของเขาที่จะรวบรวมประวัติ “เพลงเกียรติยศ” ต่างๆ เป็นหนังสือ งานอีกเรื่องหนึ่งของเขาที่คู่กันคือ สุกฤษี เจริญสุข, *99 ปีเพลงสรรเสริญพระบารมี* (กรุงเทพฯ: ภาควิชาดนตรี วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2530).

⁴ บันทึกความทรงจำที่เกี่ยวกับเพลงชาติของทั้ง 3 คน พร้อมประวัติย่อของพวกเขา ได้รับ การรวบรวมอยู่ใน สุกฤษี เจริญสุข, *เพลงชาติ*, บทที่ 3. มีเพียงนายฉันทน์ ขำไวไล ผู้เคยมีส่วนในการ

ไม่ใช่ในฐานะนักประวัติศาสตร์ เขาเพียงแต่รวบรวมบันทึกความทรงจำและเอกสาร
ชั้นต้นที่เกี่ยวข้องมาตีพิมพ์เท่านั้น เขาไม่ได้ทำการตรวจสอบและวิพากษ์หลักฐาน
เหล่านั้นอย่างจริงจัง การใช้หลักฐานจึงเป็นไปอย่างค่อนข้างหละหลวม และ (ดังที่
นักประวัติศาสตร์ทุกคนย่อมทราบดี) ความทรงจำย่อมผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้⁵
นอกจากนี้ สุกกรียังไม่ได้พยายามใช้หลักฐานที่มีอยู่แล้วขณะที่เขาเขียนงานให้เป็น
ประโยชน์เต็มที่⁶ ในบทความนี้ ผมจะใช้การวิพากษ์หลักฐานทางประวัติศาสตร์และ
การรวบรวมหลักฐานที่มีอยู่ ทั้งที่เคยเปิดเผยแล้วและไม่เคยเปิดเผยมาก่อน (รายงาน
การประชุมคณะรัฐมนตรี) มาเล่าความเป็นมาของเพลงชาติไทยปัจจุบันให้สมบูรณ์
ยิ่งกว่าที่เคยมีการเล่ากันมา⁷

เขียนเนื้อร้องเพลงชาติครั้งที่ 2 ด้วย ที่ไม่ได้เขียนบันทึกความทรงจำไว้โดยตรง แต่ดังที่จะได้เห็นกันต่อไป
ในประวัติเพลงชาติ ต้องจัดว่านายฉันท เป็นผู้มีบทบาทน้อยที่สุด.

⁵ ตัวอย่างเช่น สุกกรี คัดลอกบางส่วนของ ประกาศเรื่องการประกวดเนื้อร้องเพลงชาติ ปี 2482
มาตีพิมพ์ โดยที่ข้อความของประกาศอยู่ในรูปการสะกดแบบที่เรียกกันว่าย่อก “ภาษาชีวิต” (เช่น “รัถ
มนตรี,” “ปริกสา,” โศคนากร”) และเขียนว่า “จะเห็นได้ว่าข้อความที่ประกาศ มีความนิยมไทยอย่าง
เต็มเปี่ยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนตัวสะกด จะใช้การสะกดแบบไทยทั้งหมด” (น. 29) ความ
จริงถ้าสุกรีวิพากษ์หลักฐานเพียงเล็กน้อย ก็จะทำให้การสะกดแบบนี้ยังไม่ถูกใช้ใน ปี 2482 การที่
ประกาศที่สุกรีอ้างใช้การสะกดแบบนี้ ก็เพราะสุกรีอ้างตัวประกาศมาจากบทความของหลวงสารานู
ประพันธ์ตีพิมพ์ในปี 2486 (สุกรีไม่ได้ระบุแหล่งที่มาของประกาศที่อ้าง แต่ผมคิดว่าไม่มีปัญหาว่า
สุกรีเอามาจากบทความของหลวงสารานู) หรือ กรณีที่สุกรีเขียน (น. 20) ตามความทรงจำของพระเจน
ดุริยางค์ที่ว่า ศรีกรุง ฉบับวันที่ 8 กรกฎาคม 2475 ตีพิมพ์ข่าวการทดลองบรรเลงเพลงชาติของพระ
เจณา ทำให้พระเจณา เดือดร้อน ความจริง ศรีกรุง ฉบับดังกล่าวไม่มีขานนี้ตีพิมพ์ ซึ่งชวนให้สงสัยว่า
พระเจณา อาจจะจำวันที่แต่งและทดลองเพลงชาติครั้งแรกผิด (รายละเอียดจะได้กล่าวถึงข้างหน้า) ราย
ชื่อคณะกรรมการประกวดเพลงชาติปี 2477 ของสุกรี (น. 22) ก็มีความคลาดเคลื่อน และ ความทรง
จำของขุนวิจิตรมาตราที่นำมารวมไว้ ผิดพลาดในด้านรายละเอียดที่สำคัญหลายประการ เป็นต้น.

⁶ เช่น ในงานของ รัศมี ชตะสิงห์, “บทบาทของพลเอกพระยาพลพลพยุหเสนาในฐานะ
นายกรัฐมนตรีในระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2476-2481),” (วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521). มีตอนที่ว่าด้วย
การประกวดเพลงชาติ และระเบียบการบรรเลงเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี ในช่วงปี 2475-
2478 (น. 413-426) รัศมีสามารถเข้าถึงหลักฐานของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (สลค.) แม้จะนำ
เสียดายที่เธออ้างอย่างคลาดเคลื่อนและไม่ได้ใช้ประโยชน์เต็มที่ ปัจจุบันเอกสารเกี่ยวกับเพลงชาติ
ที่เคยเก็บอยู่ที่ สลค. ซึ่งรัศมีได้ใช้เพียงบางส่วนนี้ ได้ถูกมอบให้หอจดหมายเหตุแห่งชาติ แต่หลักฐานชุดนี้
(จำนวน 6 ก่อ่ง ส่วนใหญ่คือต้นฉบับเพลงชาติที่ส่งเข้าประกวดในปี 2476 และ 2482) เริ่มเปิดให้
บริการในปี 2531 จึงอาจจะไม่ทันสำหรับสุกรี เท่าที่ผมทราบ ไม่เคยมีใครใช้ประโยชน์จากเอกสารชุด
นี้มาก่อนในระยะ 16 ปีมานี้.

⁷ อย่างไรก็ตาม ผมไม่มีความรู้เรื่องดนตรี จึงไม่สามารถอธิบายหรือวิจารณ์แง่มุมนี้ของเพลง
ชาติ แบบสุกรีได้.

เพลงสรรเสริญพระบารมีกับเพลงชาติ

ในบทความนี้ ผมจะพูดถึงความเป็นมาของเพลงชาติไทย ซึ่งในความเป็นจริง เคยมีเพียงฉบับเดียว ถ้าพูดในแง่ทำนองเพลง หรือเพียง 3 ฉบับ ถ้าพูดในแง่เนื้อร้อง ต่างจาก สุกรี และ สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ^๘ ผมไม่จัดเพลงสรรเสริญพระบารมีเป็น เพลงชาติ แม้ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เอง

เป็นความจริงที่ว่า ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เมื่อสยามเริ่มมีการประดิษฐ์เพลงสรร เสริญพระบารมีขึ้น ฝรั่งเศสก็พาดพิงถึงเพลงสรรเสริญพระบารมี (ซึ่งตอนแรกเอาของ ฝรั่งเศส God save the King มา) ว่าเป็นเพลงชาติสยาม (Siamese National Anthem) แต่ชาวสยามไม่ได้ถือเช่นนั้น รวมทั้งในหมู่ชนชั้นนำเองก็ไม่ได้มองเพลงสรรเสริญ พระบารมีเป็นเพลงชาติ (ยกเว้นในแง่ที่สัมพันธ์กับฝรั่ง) แน่แน่นอนว่าเพลงสรรเสริญ พระบารมีถูกถือว่าเป็นเพลงที่สำคัญที่สุดของสังคม (“ชาติ”) สยามในสมัยสมบูรณา ญาสิทธิราชย์ แต่เนื่องจากความคิดเรื่อง “ชาติ” ในสมัยนั้นเป็นความคิดที่สำคัญ น้อยกว่าและขึ้นต่อความคิดเรื่องสถาบันกษัตริย์ จึงไม่เกิดความต้องการที่จะต้องมี เพลงสำหรับ “ชาติ” ต่างหากจากเพลงสำหรับกษัตริย์ การที่พวกนิยมเจ้าบางคน เกิดความไม่พอใจ เมื่อหลัง 2475 ใหม่ๆ รัฐบาลคณะราษฎรพยายามประดิษฐ์เพลง ชาติขึ้นนั้น ไม่ใช่เพราะเห็นว่าพวกหลังพยายาม เปลี่ยน “เพลงชาติ” แต่เพราะเห็น ว่าพวกนั้นกำลังลดความสำคัญของเพลงสำหรับกษัตริย์ (และจากนี่คือความสำคัญ ของกษัตริย์) การเรียกเพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับต่าง ๆ ว่า “เพลงชาติ” ฉบับที่ 1, 2, 3 ของไทย^๙ ทำให้มองไม่เห็นความขัดแย้ง (ไม่ใช่ความต่อเนื่อง) ระหว่าง แนวคิดเบื้องหลังเพลง 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเห็นว่ากษัตริย์สำคัญที่สุด อีก ประเภทหนึ่งเห็นว่าชาติสำคัญที่สุด

ในส่วนเพลงสรรเสริญพระบารมีเอง ผมมีความเห็นว่าเป็นงานเมื่อเร็ว ๆ นี้ของ สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ สามารถอภิปรายได้อย่างน่าเชื่อว่า ชูรอฟสกี ไม่ใช่ผู้แต่ง

^๘ สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ, “เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติไทย,” วารสารยุโรปศึกษา 10, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2545): 133-191. ผมขอขอบคุณ คุณณัฐพรรัช เตชะบรรณระปัญญา ที่ แนะนำบทความนี้.

^๙ ดู สุกรี เจริญสุข, เพลงชาติ, น. 81. ซึ่งสรุปว่า “เพลงชาติ” ฉบับที่ 1 คือ God Save the King ฉบับภาษาไทย (ชื่อ “จอมราชจงเจริญ”), ฉบับที่ 2 คือ บุหลันลอยเลื่อน เพลงสมัยรัชกาลที่ 2 ที่ ถูกดัดแปลงเป็นเพลงสรรเสริญพระบารมี ในช่วงปี 2414, ฉบับที่ 3 คือ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฉบับที่รู้จักในปัจจุบัน.

อย่างที่สุกรีเคยเสนอไว้ แต่เป็นเพียง 1 ในผู้เรียบเรียงเสียงประสาน อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอของสุพจน์ที่ว่า เคยมีชาวปรัสเซียชื่อฟริทซ์ แต่งเพลงสรรเสริญพระบารมี ให้สยามตั้งแต่ปี 2405 (1862) ยังชวนให้สงสัย โดยส่วนตัว หลังจากอ่านงานทั้งของ สุกรีและสุพจน์แล้ว ผมมีความรู้สึกว่ ถึงที่สุดแล้ว เพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับ ต่างๆ ทั้งหมดที่ทั้งคู่กล่าวถึง รวมทั้งฉบับปัจจุบัน มีต้นกำเนิดเดียวกันจากเพลงที่ เรียกว่า “บุหลันลอยเลื่อน” ซึ่งเป็นเพลงค่านับกษัตริย์สมัยรัชกาลที่ 2¹⁰

“เพลงชาติมหาชัย” ไม่ใช่เพลงชาติ

เพลงชาติ เกิดขึ้นจริง ๆ หลังจากแนวคิดที่แยกชาติออกจากกษัตริย์และให้ ความสำคัญกับชาติมากกว่ากษัตริย์ได้รับชัยชนะ นั่นคือ หลังจาก 24 มิถุนายน 2475 งานเขียนเรื่องเพลงชาติที่ผ่านมาแทบทุกชิ้นกล่าวว่ เพลงชาติเพลงแรกหลังเหตุ

¹⁰ สุพจน์กล่าวว่า เพลงสรรเสริญพระบารมีที่ฟริทซ์แต่งเป็นเพลงแรกนั้น มีชื่อตามภาษา เยอรมันที่แปลกลับเป็นไทยได้ว่ “ดอกไม้รินรมย์” ซึ่งเป็นชื่อที่รัชกาลที่ 4 ตั้งให้ ผมคิดว่าชื่อนี้คล้าย กับ “บุหลันลอยเลื่อน” จนน่าสงสัย เป็นไปได้ว่คำอธิบายความหมายของ “บุหลันลอยเลื่อน” ที่ คนไทยสมัยนั้นบอกกับฟริทซ์ เมื่อสอนให้เขารู้จักเพลงค่านับกษัตริย์ซึ่งเขาเอามาเรียบเรียงใหม่เป็น เพลงสรรเสริญพระบารมีแบบเล่นด้วยดนตรีฝรั่ง (เหตุผลที่สุพจน์ใช้โต้แย้งว่ชูรอฟสกี เป็นเพียงผู้ เรียบเรียง ไม่ใช่ผู้แต่งทำนองเพลงสรรเสริญพระบารมี ความจริงก็ใช้ได้แย้งกับกรณีฟริทซ์ได้เช่นกัน)

สุพจน์กล่าวว่า เพลงสรรเสริญพระบารมีของฟริทซ์ภายหลังได้ถูกดัดแปลงมาเป็นเพลง สรรเสริญเสือป่า ขณะเดียวกัน สุกรีกล่าวว่า เพลงสรรเสริญเสือป่ามีกำเนิดมาจากเพลงสรรเสริญ พระบารมีฉบับที่ “เขวดเซน” ครูตรวจทหารมหาดเล็กสมัย ร.5 เรียบเรียงใหม่จาก “บุหลันลอยเลื่อน” อีกทีหนึ่ง ถ้าทั้งคู่พูดถูก ก็แสดงว่ “ดอกไม้รินรมย์” เพลงสรรเสริญพระบารมีของฟริทซ์ที่สุพจน์เพิ่ง “ค้นพบ” ก็คือเพลงเดียวกับ “บุหลันลอยเลื่อน” นั่นเอง ดังนี้

สุพจน์ : ดอกไม้รินรมย์ = สรรเสริญเสือป่า

สุกรี : สรรเสริญเสือป่า = สรรเสริญพระบารมีฉบับเขวดเซน = บุหลันลอยเลื่อน

ดอกไม้รินรมย์ = บุหลันลอยเลื่อน

ยิ่งกว่านั้น สุพจน์เสนอว่ เพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับเขวดเซน แท้จริงเป็นฉบับเดียวกับ ของชูรอฟสกี (และฉบับของอีกคนหนึ่งชื่อ รือคสโตร) ซึ่งก็คือเป็นฉบับเดียวกับเพลงสรรเสริญพระ บารมีปัจจุบันนั่นเอง ถ้าเช่นนั้น และถ้าสุกรีก็พูดถูกว่ฉบับเขวดเซนมาจาก “บุหลันลอยเลื่อน” ก็หมาย ความว่ เพลงสรรเสริญพระบารมีปัจจุบัน ก็มาจาก “บุหลันลอยเลื่อน” เช่นกัน

โดยเหตุผล ผมคิดว่า สุพจน์พูดถูกที่ว่ บรรดาชาวต่างชาติที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ “แต่ง” เพลง สรรเสริญพระบารมีถวาย ร.5 นั้น น่าจะเป็นเพียงผู้เรียบเรียงจากเพลงของไทยเองมากกว่า (แต่ถ้า เสียหายที่เขาไม่ประยุกต์เหตุผลนี้เข้ากับกรณีฟริทซ์) แต่ถ้าเช่นนั้น จะมีอะไรที่เป็นไปได้และสมเหตุสม ผลยิ่งกว่า การที่ผู้นำไทย (ทั้ง ร.4 ในกรณีฟริทซ์และ ร.5 ในอีก 3 กรณี) จะเลือกเอาเพลงค่านับ กษัตริย์ที่มีอยู่แล้ว (บุหลันลอยเลื่อน) มาเป็นต้นแบบให้กับการเรียบเรียงนั้นเล่า?

การณั้ นั้น คือ “เพลงชาติมหาชัย” ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีแต่งให้กับคณะราษฎรในระหว่างช่วงยึดอำนาจ โดยใช้ทำนองเพลงมหาชัย และมีเนื้อร้องว่า

สยามอยู่คู่ฟ้าอย่างสงลัย	เพราะชาติไทยเป็นไทยไปทุกเมื่อ
ชาวสยามนำสยามเหมือนนำเรือ	ผ่านแก่งเกาะเพราะเพื่อชาติพันภัย
เราร่วมใจร่วมรักสมครทนต์	วางธรรมนุญสถาปนาพาราใหม่
ยกสยามมิ่งยงธำรงชัย	ให้คงไทยตราบลั้ดินฟ้า

ผมไม่แน่ใจว่า การระบุว่ “เพลงชาติมหาชัย” คือเพลงชาติเพลงแรกหลัง 2475 นั้นเริ่มมาจากไหน สงลัยว่าจากบทความประวัติเพลงชาติปี 2515 ของมนตรี ตราโมท (แม้ว่าถ้าอ่านดี ๆ จะพบว่า มนตรีไม่ได้บอกว่าเพลงของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ เป็นเพลงชาติจริง ๆ แต่ดูเหมือนคนที่เล่ากันต่อ ๆ มาจะขยายความไปเอง)¹¹ เท่าที่ผมอ่านเอกสารของช่วง 2475 ไม่พบการระบุเช่นนี้ ผมพบว่า มีการตีพิมพ์เนื้อเพลงข้างต้น เข้าใจว่าเป็นครั้งแรกใน *ศรีกรุง* รายวัน ฉบับวันเสาร์ที่ 2 กรกฎาคม 2475 หน้า 9¹² น่าสังเกตว่า *ศรีกรุง* เองไม่ได้ระบุว่านี่คือเพลงชาติ และอันที่จริงเนื้อเพลงนี้ ถูกตีพิมพ์พร้อมกักับเนื้อเพลงอื่นอีก 3 เพลง ภายใต้หัวข้อ “เพลงคุณราษฎร” (สะกดแบบนี้) โดยที่ 3 เพลงซึ่งตีพิมพ์อยู่ตอนต้นก่อนเพลงนี้ (เพลงนี้เป็นเพลงสุดท้าย) อยู่ใต้ชื่อ “นางนาค”, “มอญโยนดาพ” (สะกดแบบนี้) และ “คลื่นกระทบฝั่ง” ซึ่งล้วนเป็นชื่อทำนองเพลงไทย (เดิม) แม้แต่ “มหาชัย” ใน “เพลงชาติมหาชัย” (สะกดแบบนี้ใน*ศรีกรุง*) ผมก็เข้าใจว่า น่าจะหมายถึง “มหาชัย” แบบไทยมากกว่าแบบดนตรีฝรั่ง ทั้ง 4 เพลงยาวเท่ากันหมด และไม่มีชื่อผู้แต่ง

จากหลักฐานที่มีอยู่ ผมคิดว่ามีเหตุผลมากกว่าที่จะสรุปว่า “เพลงชาติมหาชัย” ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีไม่ได้ตั้งใจให้เป็นเพลงชาติในความหมาย

¹¹ มนตรี ตราโมท, “ประวัติ... และเพลงชาติ,” *ศิลปการ* 16, 2 (กรกฎาคม 2515): 86. มนตรีเขียนว่า “ภายหลัง. . .วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว ๒-๓ วัน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ก็แต่งบทร้องขึ้นบทหนึ่งเรียกว่าเพลงชาติ ให้ร้องด้วยทำนองเพลงมหาชัย” ขอให้สังเกตส่วนที่ผมขีดเส้นใต้ มนตรีไม่ได้บอกโดยตรงว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ แต่งเพลงชาติ บอกแต่เพียงว่า “แต่งบทร้องขึ้นบทหนึ่งเรียกว่าเพลงชาติ” ซึ่งถูกต้อง เขาบอกด้วยว่า “ให้ร้องด้วยทำนองเพลงมหาชัย” แต่ไม่ได้บอกว่าเคยมีการร้องกันจริง ๆ หรือไม่ หรือแพร่หลายเพียงใด.

¹² ในบรรดามานุกรมของ *เพลงชาติ* (น. 103) สุกรีอ้างถึง *ศรีกรุง* ฉบับนี้และหน้านี้ แต่ไม่มีที่ใดในตัวหนังสือเองที่กล่าวถึงหลักฐานและข้อมูลจากหลักฐานนี้.

ที่เข้าใจกัน และก็ไม่ได้ถูกถือว่าเป็นโดยคนสมัยนั้นด้วย ถ้าเราลองคิดว่า เมื่อมีข่าวว่าพระเจนดุริยางค์แต่งเพลงชาติขึ้นหลังจากนั้นไม่นาน ยังสร้างความไม่พอใจให้กับแควตองเจ้าส่วนหนึ่ง จนรัฐบาลต้องออกมาปฏิเสธ (ดังจะกล่าวต่อไป) เหตุใดจึงสามารถมีเพลงชาติฉบับของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ กันได้ง่าย ๆ เล่า? ลักษณะที่เนื้อเพลงถูกตีพิมพ์ใน *ศรีกรุง* ล่อว่านี่คงเป็นเพียง 1 ในหลายเพลงที่ “มีผู้แต่งส่งมาให้ คณะราษฎรเป็นอันมาก” จริง ๆ (ตามคำของพระยาพหลฯ ในกรณีพระเจนดุริยางค์ที่จะเห็นต่อไป) 2 วันหลังจากตีพิมพ์ “เพลงคนราษฎร” ทั้ง 4 เพลงแล้ว *ศรีกรุง* ยังตีพิมพ์เนื้อเพลงอีก 1 เพลงภายใต้ชื่อ “ข้างประสานงา” โดยขึ้นหัวข้อว่า “เพลงปลุกใจชาวไทยคนราษฎรเมื่อคืนนี้” และมีบรรยายสั้น ๆ ว่า “ร.ท. หม่อมหลวงชบา กุญชร เป็นผู้ร้องกระจายเสียงที่สถานีวิทยุพญาไท [คือสถานีวิทยุรัฐบาล-สมศักดิ์] เมื่อคืนนี้”¹³ เพลง “ข้างประสานงา” มีความยาวเท่ากับเพลงในชุด “เพลงคนราษฎร” และไม่มีชื่อผู้แต่ง การที่เพลงนี้มีทำนองเพลงไทยเดิมเป็นเหมือนชื่อเพลงอีก น่าจะยืนยันว่า “เพลงชาติ มหาชัย” ก็คงเป็นทำนองแบบไทยเดิมเช่นกัน และคงไม่มีสถานะพิเศษกว่าเพลงอื่น ๆ เหล่านี้

ในงานเกี่ยวกับเพลงชาติก่อนหน้านี้ กล่าวกันว่า “เพลงชาติ มหาชัย” ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ได้รับการขับร้องระหว่างเปลี่ยนแปลงการปกครอง เรามีบันทึกว่าเกิดอะไรขึ้นใน 2-3 วันแรกของการเปลี่ยนแปลงจากผู้สังเกตการณ์ร่วมสมัยที่มีสายตาคมอย่างหลวงวิจิตรวาทการ หลวงวิจิตรฯ เจาะจงยกเรื่องเพลงที่ใช้ระหว่างการยึดอำนาจมาเล่าดังนี้: “ในที่สุดแห่งการส่งวิทยุในคืนวันที่ ๒๔ นั้น เพลง ‘ข้าวรพุทธเจ้า’ ได้หายไป และเพลง ‘มหาฤกษ์มหาชัย’ ได้เข้ามาแทนที่ วันที่ ๒๔ มิถุนายนได้ผ่านพ้นไปแล้ว ราตรีกาลคงเงียบสงบ แต่หัวใจพลเมืองยังเดินอยู่ ... คืนวันที่ ๒๖ มิถุนายน เป็นคืนที่ประชาชนกลับรู้สึกอบอุ่น และบรรเทาความร้อนใจ เพลงมหาฤกษ์มหาชัยที่ใช้มาสองคืน กลับสงบเสียง และเพลง ‘ข้าวรพุทธเจ้า’ ได้เข้ามาแทนที่ ราตรีที่ ๒๖ เป็นราตรีที่สงบ หัวใจของชาวสยามค่อยเดินเบาลง”¹⁴ ผมคิดว่า เราอาจสันนิษฐานได้ว่า เป็นไปได้ที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ จะได้รับแรงบันดาลใจให้ใช้ทำนอง “มหาชัย” จากการกระจายเสียง 2 คืนแรกนี้เอง (และน่าจะเขียนหลังวันที่ 27 เพราะ “วางธรรมนูญสถาปนาพาราใหม่” น่าจะแปลว่ามี

¹³ *ศรีกรุง* (4 กรกฎาคม 2475): 16.

¹⁴ หลวงวิจิตรวาทการ, *การเมืองการปกครองของกรุงสยาม* (พระนคร: โรงพิมพ์กัปตันบุช, 2475), น. 130-131 และ 137.

ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับแรกแล้ว สรุปคือเขียนระหว่าง 27 มิถุนายน ถึง 1 กรกฎาคม) นำสิ่งเกิดด้วยว่า หลวงวิจิตรฯ ไม่ได้พูดถึง “เพลงชาติ” ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ แต่อย่างใด ถ้ามี “เพลงชาติ” จริงๆ ผู้มีความสนใจอย่างเข้มข้นต่อเรื่องทางวัฒนธรรมอย่างหลวงวิจิตรฯ น่าจะพูดถึงแล้ว ในความเป็นจริง เท่าที่ผมทราบ ไม่มีหลักฐานว่า “เพลงชาติ” ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ เคยได้รับการร้องจริงๆ ด้วยซ้ำ (แน่นอน การบรรเลงเพลงมหาชัยหรือทั้งมหากุศลและมหาชัยอย่างที่หลวงวิจิตรฯ เล่า ไม่อาจนับว่าเป็นการเล่นเพลงของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ได้)

การสร้างเพลงชาติครั้งที่ 1

ผมกล่าวข้างต้นว่า เพลงชาติหลัง 2475 ถึงปัจจุบัน มีเพียง 3 เนื้อร้อง หรือเพียง 1 ทำนอง เราอาจแบ่งการสร้างเพลงชาติเป็น 3 ครั้ง (หรือ 3 ช่วง) ตามการเกิดของเนื้อร้องเหล่านี้ เราจะเริ่มด้วยการพิจารณาการสร้างเพลงชาติครั้งแรก คือ การได้มาซึ่งเนื้อร้องที่ 1 ซึ่งเป็นครั้งที่ได้ทำนองเพลงที่มีอยู่เพียง 1 ทำนองด้วย (ผมตระหนักดีว่า ในเชิงดนตรี อาจจะกล่าวว่าทำนองสำคัญกว่าเนื้อร้อง และในกรณีเพลงชาติสยาม/ไทย เนื่องจากทำนองไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย ทำนองก็ย่อมควรถือว่าสำคัญกว่า จึงอาจจะชวนให้ไขว่ไขว่ได้ที่แบ่งระยะการสร้างเพลงชาติตามเนื้อร้องว่าเป็นการให้ความสำคัญกับเนื้อร้องมากกว่าทำนอง แต่ผมแบ่งในที่นี้เพื่อความสะดวกในการเล่าเรื่องเท่านั้น ไม่ได้ต้องการตัดสินเชิงความสำคัญระหว่างเนื้อร้องกับทำนอง)

ในอัตชีวประวัติที่รู้จักกันดี พระเจนดุริยางค์ได้เล่ากำเนิดทำนองเพลงชาติซึ่งผมขออนุญาตยกมาให้ดูกันยาวๆ ในที่นี้ เพื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานอื่นต่อไป

ในระหว่างเวลาที่ข้าพเจ้ากำลังไปให้การอบรมที่วงดนตรีทหารเรือราวปลาย พ.ศ. ๒๔๗๔ ข้าพเจ้าได้พบปะกับเพื่อนนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง ท่านผู้นี้ข้าพเจ้าคุ้นเคยรักใคร่ และรู้จักสนิทสนมกันมาแต่ก่อนแล้ว เพื่อนของข้าพเจ้าผู้นี้เป็นผู้ที่รักวิชาการดนตรีอยู่บ้าง และชอบร้องเพลง ท่านได้ถือโอกาสมาพบข้าพเจ้าที่กองดุริยางค์ทหารเรืออยู่เนื่องๆ และเฉพาะมาเวลาเดียวกันเดียวกับที่ข้าพเจ้าไปให้การอบรม ณ ที่นั้นเสมอ แรกเริ่มเดิมทีข้าพเจ้าก็ได้ทราบความประสงค์อันแท้จริงของท่านในการที่พยายามมาพบข้าพเจ้าบ่อยๆ อยู่มาวันหนึ่งท่านได้กระซิบร้องขอให้ข้าพเจ้าประพันธ์เพลงให้บทหนึ่ง โดยขอให้ทำนองเป็นเพลงที่มีความรู้สึกคล้ายคลึงกับเพลงชาติฝรั่งเศสที่ชื่อ “La Marseillaise” ข้าพเจ้าตอบไปว่าไม่จำเป็นจะต้องมีก็ได้ เพราะเพลงชาติที่มีชื่อว่าสรรเสริญพระบารมีของเรานั้น

ก็มีอยู่แล้ว แต่ท่านกลับตอบว่าชาติต่าง ๆ เขาก็มีเพลงประจำชาติอยู่หลาย ๆ บท เช่น เพลงธง, เพลงราชนาวี, เพลงทหารบกและอื่น ๆ อีกมากมาย ใคร่อยากจะให้ไทยเรามีเพลงปลุกใจเพื่อเสริมขวัญอีกบ้าง เพราะเพลงสรรเสริญพระบารมี นั้นเป็นเพลงของพระมหากษัตริย์ แต่เพลงสำหรับประชาชนนั้นเรายังหาไม่มี ข้าพเจ้าตอบปฏิเสธไปว่า ข้าพเจ้าจะรับทำเช่นนี้ไม่ได้ แต่ท่านก็ตอบว่าขอฝากไว้ เป็นแนวความคิดไปกลางก่อน ในวันข้างหน้าจะมาวิสาสะกับข้าพเจ้าในเรื่องนี้อีก

เมื่อท่านผู้นี้ได้จากข้าพเจ้าไปแล้ว ข้าพเจ้าก็ปรึกษาหารือกับนายทหารเรืออีก ท่านหนึ่งที่มีหน้าที่อยู่ในกองแถว เมื่อท่านผู้นี้ได้ทราบเรื่องก็เตือนข้าพเจ้าทันทีว่าให้ข้าพเจ้าระวังเพื่อนผู้มันให้จงหนัก เพราะเขาลึกกันว่าท่านเป็นคอมมิวนิสต์ ข้าพเจ้าตกใจเป็นที่สุดและพลันก็เข้าใจถึงความประสงค์ของท่านที่ต้องการเพลงชาติใหม่ เพราะในเวลานั้น ข้าพเจ้าได้ยื่นข่าวอุกฤษฏ์มาบ้างแล้วว่าจะเกิดการปฏิวัติ ในไม่ช้า ข้าพเจ้าได้ตั้งใจอย่างแน่วแน่ไว้แล้วที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากเรื่องการเมืองไปเสีย โดยปลุกตัวมียอมเข้าคุกคดีในเรื่องเพลงนี้อีกต่อไป ซึ่งในกาลต่อมาแม้เพื่อนของข้าพเจ้าจะได้มาติดต่อกับข้าพเจ้าในเรื่องนี้อีกหลายครั้ง ข้าพเจ้าก็ประวิงเวลาอยู่เรื่อย ๆ มา จนถึงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ต่อมาอีกประมาณ ๕ วันภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อการปฏิวัติ ได้สงบลงบ้างแล้ว การก็ปรากฏว่าเพื่อนของข้าพเจ้าผู้นี้เป็นผู้ร่วมก่อการด้วย คนหนึ่ง และท่านได้มาปรากฏตัวต่อหน้าข้าพเจ้าอีกที่สวนมิสกวัน ท่านได้แสดงความเสียใจที่มีได้มีเพลงชาติสำหรับขับร้องในวันปฏิวัติตามที่ท่านมุ่งหมายไว้ แล้วก็ขอร้องให้ข้าพเจ้าจัดการประพันธ์ให้โดยด่วน อ้างว่าเป็นความประสงค์ของคณะผู้ก่อการ ในระหว่างเวลาที่สภาพทางการเมืองกำลังอยู่ในหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนี้ก็ยากที่ข้าพเจ้าจะปฏิเสธอีกต่อไป จึงได้ขอร้องว่าหากข้าพเจ้าทำได้แล้วก็ขอได้กรุณาปกปิดนามของข้าพเจ้าให้มิดชิดด้วย และขอเวลา ๗ วัน เพื่อนของข้าพเจ้าก็รับคำแล้วก็ลาจากไปโดยต้องเข้าประชุมในการร่างรัฐธรรมนูญที่พระที่นั่งอนันตสมาคม

ในระหว่างเวลา ๗ วันนี้ ข้าพเจ้าต้องรู้สึกกระวนกระวายใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยประสบมาในชีวิตเลย ไม่ทราบว่าจะตัดสินใจอย่างไรถูก เพลงก็คิดไม่ออกเพราะสมองทงุดหงิด เมื่อครบกำหนด ๗ วันในตอนเช้า (ซึ่งข้าพเจ้าจำได้แน่นอนว่าเป็นวันจันทร์) ข้าพเจ้าก็เตรียมตัวมาปฏิบัติราชการตามเคยที่สวนมิสกวัน ขึ้นรถรางประจำทางถนนสุริยวงศ์มาเปลี่ยนรถที่สี่แยกเอส.เอ.บี. และในขณะที่ข้าพเจ้ากำลังเดินทางอยู่ในรถรางนี้ ท่านองเพลงก็บังเอิญปรากฏขึ้นมาในสมองของข้าพเจ้าอย่างครบถ้วน ข้าพเจ้าลงจากรถรางตรงไปยังที่ทำการที่

สวนมิสกวันก็เริ่มจดบันทึกทำนองเพลงที่จำได้ลงบนแผ่นกระดาษโน้ตเพลงทันทีเพื่อป้องกันไม่ให้ลืม ข้าพเจ้าตรงไปที่ Piano ทดลองการประสานเสียงก็พอดีเพื่อนของข้าพเจ้าเดินเข้ามาตามกำหนด ต่อเมื่อข้าพเจ้าได้ติด Piano ให้ฟังแล้วท่านก็พอใจเป็นอย่างยิ่ง เลยร้องขอให้ข้าพเจ้าแยกแนวและปรับเพลงนี้เข้าวงดุริยางค์ทหารเรือ ให้ทันการบรรเลงประจำสัปดาห์ที่พระที่นั่งอนันตสมาคมคือวันพฤหัสบดีต่อมา เพราะในเวลาที่มีการร่างรัฐธรรมนูญนั้น ทางการจัดให้มีการบรรเลงเพลงดนตรีเป็นประจำทุก ๆ วันพฤหัสบดีตอนบ่าย เพื่อการรื่นเริงของสมาชิกสภา เพลงที่ข้าพเจ้าประพันธ์นี้ก็จะได้ถือโอกาสนำออกบรรเลงเพื่อทดลองความเห็นของสมาชิกทั่ว ๆ ไปด้วย ข้าพเจ้ารับรองว่าจะจัดทำให้เป็นที่เรียบร้อย พร้อมกันนั้นก็ได้กำชับเพื่อนของข้าพเจ้าอีกเป็นครั้งสุดท้ายว่าให้สงวนนามของข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้ประพันธ์ไว้อย่างเด็ดขาด ท่านก็รับปากไว้อย่างแมน่มนั่น

ครั้นต่อมาในวันศุกร์รุ่งขึ้นตอนเช้า ข้าพเจ้าจับหนังสือพิมพ์ศรีกรุงซึ่งเคยรับเป็นประจำก็ได้ประสพกับข่าวที่ทำให้ต้องออกสั่นขวัญหาย ข่าวนั้นแจ้งว่า เมื่อวานนี้ได้มีการทดลองฟังการบรรเลงทำนองเพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ ยกย่องว่าเป็นบทเพลงที่ไพเราะคึกคักน่าฟังทั้งกระต๊อรัศกินเวลาบรรเลงเพียง ๔๕ วินาทีเหมาะสมที่จะยึดถือเอาเป็นเพลงชาติได้ ตอนท้ายได้นำเอานามของข้าพเจ้าลงตีพิมพ์ไว้ว่าเป็นผู้ที่ได้ประพันธ์เพลงบทนี้ จึงไม่ต้องสงสัยว่าข้าพเจ้าจะไม่ระทนกตกใจมากยิ่งขึ้นเพียงไร ทั้งรู้สึกเดือดดาลต่อสหายที่รักของข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้กำชับไว้แล้วว่าให้ปกปิดนามของข้าพเจ้าไว้ แต่นี่กลับมาเปิดโปงเสียเช่นนี้ก็ดูกระไรอยู่ ข้าพเจ้ารู้สึกหวาดในภัยที่จะคืบคลานมาสู่ตัวและครอบครัวของข้าพเจ้าเป็นที่สุด และแน่นอนทีเดียวในวันศุกร์ตอนเช้าวันนั้นเอง ข้าพเจ้ามาปฏิบัติราชการตามเคยที่โรงโขนหลวงสวนมิสกวัน ก็พอดีเวลา ๑๙.๐๐ น.เศษ ได้รับโทรศัพท์จากกระทรวงวังว่า ให้ข้าพเจ้าไปพบท่านเสนาบดีเวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นการด่วน ข้าพเจ้าได้ออกจากที่ทำการทันทีมุ่งไปพบกับท่านเสนาบดีตามคำสั่งเมื่อข้าพเจ้าได้มาประสพหน้าท่านเสนาบดีเข้าแล้ว ท่านก็ทวาดว่าข้าพเจ้าได้ไปทำอะไรไว้ในเรื่องเพลงชาติ รู้หรือไม่ว่าพระเจ้าแผ่นดินเรายังอยู่ จะทำอะไรไว้ในเรื่องนี้ทำไมไม่ปรึกษาขออนุญาตเสียก่อน แล้วกำชับให้ข้าพเจ้าชี้แจงเรื่องนี้มาให้ละเอียดทั้งให้ส่งสำเนาเพลงชาตินั้นมาด้วย เพื่อนำความขึ้นกราบบังคมทูลในบ่ายวันนี้ ข้าพเจ้าตอบไปว่าเพลงนี้ข้าพเจ้าได้ประพันธ์ขึ้นเพื่อให้เพื่อนของข้าพเจ้าเป็นการส่วนตัวเท่านั้น มีแต่ทำนองล้วน ๆ ไม่มีเนื้อร้องที่จะถือว่าเป็นเพลงชาติได้ ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าจะมีความผิดอย่างไร เพราะเพลงแบบนี้ใคร ๆ ที่มีความรู้ในการประพันธ์เพลงก็สามารถทำได้ทั้งนั้น แต่ก็ต้องสนองคำสั่งผู้บังคับบัญชา

จึงได้กลับมาซึ่งที่ทำการด้วยอารมณ์กระวนกระวายอย่างยิ่ง เมื่อได้กลับมาถึงที่ทำการแล้วข้าพเจ้าก็รีบโทรศัพท์ไปยังเพื่อนของข้าพเจ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคมให้มาพบข้าพเจ้าทันที ในไม่ช้าท่านผู้นี้ก็ได้มาถึง เมื่อท่านได้รับทราบข้อความต่างๆ แล้วก็กลับไปยังพระที่นั่งอนันตศอก ภายหลังจึงทราบว่าท่านผู้นี้ได้ไปพบกับพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ท่านนายกผู้นี้ก็ได้รีบชี้แจงไปยังเสนาบดีกระทรวงวังเรื่องการประพันธ์เพลงนี้เป็นความดำริของท่านและสมาชิกสภาร้องขอมาซึ่งข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้ามิได้ทำขึ้นแต่โดยลำพัง ทั้งเพลงนี้เพียงอยู่ในชั้นทดลองเท่านั้น ยังมีได้อุปโลกขึ้นเป็นเพลงชาติ และก็มีได้ปลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งเป็นเพลงของพระเจ้าแผ่นดินโดยเฉพาะ จะอย่างไรก็ตามพอถึงเดือนตุลาคมคคกนั้นเอง ข้าพเจ้าก็ถูกส่งปลดออกจากราชการรับเบี้ยบำนาญฐานรับราชการมานานครบ ๓๐ ปี แม้ในเวลานั้นข้าพเจ้ามีอายุเพียง ๔๔ ปีเท่านั้น เงินเดือน ๕๐๐ บาทต่อเดือนของข้าพเจ้าก็ถูกแบ่งออกครึ่งหนึ่งเป็นบำนาญ อีกครึ่งหนึ่งเป็นเงินเดือนโดยให้รับราชการต่อไปในอัตราเงินเดือนใหม่นี้¹⁵

สุกรี เจริญสุข กล่าวว่า นายทหารเรือที่มาติดต่อพระเจนดุริยางค์คือ หลวงนิเทศกลกิจ (กลาง โรจนเสนา) แต่ไม่ได้ระบุว่าเขาได้ข้อมูลนี้มาจากไหน เป็นไปได้ว่าถ้าไม่ใช่จากทายาทของพระเจนดุริยางค์เอง ก็จากบทความปี 2515 ของมนตรีตราโมท¹⁶ แต่ถ้าเป็นหลวงนิเทศฯ จริง ก็แปลกที่พระเจนดุริยางค์กล่าวถึง “นายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่” เพราะหลวงนิเทศฯ ไม่น่าจะนับเช่นนั้น ความจริงเขาเพิ่งได้บรรดาศักดิ์เป็นหลวงนิเทศกลกิจเพียงเดือนเดียวก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง และมียศ

¹⁵ พระเจนดุริยางค์, ชีวประวัติของข้าพเจ้า (พระนคร: บางกอก ซีเกอร์ตาเรียลออฟฟิศ, 2512), น. 70-75. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เสวกโท พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร), วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2512).

¹⁶ สุกรี เจริญสุข, เพลงชาติ, น. 10. สุกรีเขียนเป็น “หลวงเทศกลกิจ” โดยตลอด ทั้ง ๆ ที่ในบันทึกความทรงจำของขุนวิจิตรมาตราที่เขารวมไว้ในเล่มเดียวกัน กล่าวถึงหลวงนิเทศกลกิจในฐานะหนึ่งในผู้ขอให้เขาเขียนเนื้อเพลงชาติ สุกรีไม่ได้อ้างบทความของมนตรีตราโมท แต่ผมเชื่อว่าเขาใช้บทความนี้เป็นแหล่งข้อมูลด้วย เพราะในหน้า 22 เขาเขียนรายชื่อกรรมการประกวดเพลงชาติปี 2477 แบบเดียวกับมนตรี ซึ่งคลาดเคลื่อน (มนตรีเขียนจากความทรงจำ) มนตรีกีกล่าวถึงหลวงนิเทศกลกิจว่า “ต่อจากนั้นอีกไม่กี่วัน [ต่อจากเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ แต่งบทร้องที่เรียกว่าเพลงชาติ-ดุเชิงอรธ 11 ซ้ำต้น] คณะผู้ก่อการสายหนึ่งก็ดำริที่จะให้มีเพลงชาติแบบสากลที่แต่งขึ้นใหม่ต่างหากจากเพลงสรรเสริญพระบารมี น.ต.หลวงนิเทศกลกิจ ร.น. (กลาง โรจนเสนา) จึงได้ติดต่อขอให้พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) ช่วยแต่งทำนองเพลงชาติให้.”

เพียงนายเรือเอก (จะเดาว่าพระเจนนฯ จำสับสนกับยศภายหลังก็ไม่ได้ เพราะหลวงนิเทศฯ จะมียศสูงสุดในชีวิตเพียงนายนาวตรี) นอกจากนี้ หลวงนิเทศฯ ยังไม่ได้เป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญหรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย¹⁷

ในรายงานชิ้นหนึ่งของ *ประชาชาติ* เดือนกันยายน ปี 2476 มีการพาดพิงถึงประเด็นใครไปขอเพลงชาติจากพระเจนดุริยางค์เมื่อไร ดังนี้ “เราได้สอบสวนประวัติของเพลง ได้ความมาว่า เพลงนี้ได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อคณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ใหม่ ๆ โดยท่านรัฐมนตรี [ขณะนั้นยังเรียกว่ากรรมการราษฎร] ผู้ก่อการผู้หนึ่งปรารภกับพระเจนดุริยางค์ผู้คุมกองเครื่องสายฝรั่งหลวงว่า ใครจะได้เพลงที่ปลุกใจสำหรับร้องในหมู่ประชาชนคนไทยสักบทหนึ่ง พระเจนนฯ จึงได้คิดแต่งเพลงขึ้นตามทำนองที่ร้องกันอยู่ทุกวันนี้” นั่นคือผู้ไปขอพระเจนดุริยางค์และขอหลัง 2475 ต้องเป็น 1 ใน 10 ผู้ก่อการที่อยู่ในคณะกรรมการราษฎร หลวงนิเทศฯ ไม่ใช่¹⁸ อย่างไรก็ตาม หลวงนิเทศฯ จะเป็น 1 ในผู้ที่ภายหลังไปชักชวนให้ขุนวิจิตรมาตราแต่งเนื้อเพลงให้กับทำนองของพระเจนนฯ ทั้งยังเป็น 1 ในกรรมการแต่งเนื้อเพลงชาติชุดพระยาทรงสุรเดช (ดังจะได้เห็นข้างหน้า) จึงเป็นไปได้ว่าคนที่พระเจนดุริยางค์กล่าวถึงจะใช้เขาจริง ๆ

ประเด็นที่น่าคิดอีกอย่างหนึ่งคือ เพื่อนทหารเรือของพระเจนนฯ ขออะไรจากเขาแน่? ถ้าเพียงขอให้แต่งเพลงที่คล้ายกับ La Marseillaise ทำไมเขาจะต้องตอบไปว่าเพลงชาติ (เพลงสรรเสริญพระบารมี) ก็มีอยู่แล้ว ยกเว้นแต่ว่าเพื่อนผู้นั้นจะระบุตรง ๆ ว่าต้องการเพลงชาติ? (ทำไมต้อง “กระซิบ”?) บางประโยค ดูเหมือนพระเจนนฯ จะบอกว่าเป็นการขอเพลงชาติตรง ๆ แต่ถ้าเช่นนั้นก็ชวนให้แปลกใจอีกแบบหนึ่งได้ว่าทำไมเพื่อนทหารเรือผู้นั้นจึงทำอะไรแบบ “ลุ่มเสียด” ไม่น้อย ที่ไปขอให้พระเจนนฯ ซึ่งเป็นคนนอกแต่งเพลงชาติก่อน 2475? ผู้ที่เตรียมจะยึดอำนาจจากกษัตริย์จะเสี่ยงกับเรื่องที่ไม่อาจนับว่าสำคัญมากต่อการยึดอำนาจ (การมีเพลงชาติล่วงหน้า) ได้ขนาดนี้? และถ้าเป็นหลวงนิเทศกลก็จริง เขาจะใหญ่พอที่จะคิดทำเรื่องนี้เอง? หรือว่าเขา

¹⁷ อธิชัย พูลท้วม [รวบรวม], *ประวัติคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2539), น. 413-415. (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายอธิชัย พูลท้วม 11 มีนาคม 2539).

¹⁸ *ประชาชาติ* (15 กันยายน 2476): น. 32. ในฉบับเดียวกันอีกที่หนึ่ง (หน้า 5) *ประชาชาติ* ใช้คำว่า “รัฐมนตรีผู้ก่อการผู้ใหญ่คนหนึ่ง” ผู้ก่อการที่เป็นกรรมการราษฎรมี 10 คน (จากกรรมการราษฎร 15 คน) คือ พระยาพลพลพยุหเสนา, พระยาทรงสุรเดช, พระยาฤทธิอัคนย์, พระประศาสน์พิทยายุทธ์, หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์), หลวงพิบูลสงคราม, หลวงสินธุสงครามชัย, รองอำมาตย์เอก ตั้ว ลพานุกรม, รองอำมาตย์เอก (นายร้อยโท) ประยูร ภมรมนตรี และ นายเนบ พหลโยธิน.

ทำเองด้วยความกระตือรือร้นเกินเหตุโดยไม่บอกผู้ก่อการขึ้นหัวหน้า?

ในประเด็นต่อมา ถ้าความทรงจำของพระเจนดุริยางค์ถูกต้อง เพื่อนทหารเรือก็ต้องกลับมาขอเพลงชาติอีกประมาณวันที่ 28 มิถุนายน (5 วันหลังปฏิวัติ) พระเจนาฯ ต้องคิดทำนองเพลงได้ในวันจันทร์ที่ 4 กรกฎาคม การทดลองแสดงครั้งแรกวันพฤหัสบดีที่ 7 กรกฎาคม และ *ศรีกรุง* ที่ลงข่าวทำให้พระเจนาฯ เดือดร้อนก็ต้องเป็นวันศุกร์ที่ 8 กรกฎาคม (นี่เป็นลำดับเหตุการณ์ที่สุกรีเขียนตามพระเจนดุริยางค์) แต่เรามีหลักฐานร่วมสมัยมายืนยันว่า *ศรีกรุง* ฉบับวันศุกร์ที่ 8 กรกฎาคม ไม่ได้ตีพิมพ์ข่าวเรื่องการลองเพลงชาติใหม่เลย ในความเป็นจริง หนังสือพิมพ์ที่ลงข่าวจะต้องเป็นชื่ออื่นแน่นอน เพราะผมได้อ่านดู *ศรีกรุง* ทุกฉบับตั้งแต่วันที่ 1 ถึงวันที่ 15 กรกฎาคมไม่มีข่าวนี้อย่างใด ผมพูดถึงวันที่ 15 กรกฎาคม เพราะมีหลักฐานร่วมสมัยอีกชิ้นหนึ่งที่ชี้ว่า พระเจนาฯ น่าจะไม่ได้เดือตร้อนในวันที่ 8 กรกฎาคม แต่ในวันที่ 15 กรกฎาคม นั่นคือจดหมายของพระยาพหลฯ ถึงผู้สำเร็จราชการพระราชวัง ดังต่อไปนี้ (ส่วนที่ขีดเส้นใต้เป็นของผม)

ที่ ๑๐๓/๒๔๗๕

ที่ทำการคณะกรรมการราษฎร

วังปารุสกวัน

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

ประธานคณะกรรมการราษฎร เรียน ผู้สำเร็จราชการพระราชวัง

ด้วยคณะราษฎรได้ขอร้องให้พระเจนดุริยางค์แต่งเพลงดนตรีให้เพลงหนึ่ง ซึ่งเพลงนี้หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าจะใช้เป็นเพลงชาติ

เพราะพระเจนดุริยางค์อยู่ในสังกัดราชการของท่าน จึงขอเรียนให้ทราบเพื่อ กันความสำคัญผิดว่า คณะราษฎรหาได้ตกลงให้ใช้เพลงนั้นเป็นเพลงชาติไม่ได้ แต่ให้ทดลองดูเท่านั้น และเพลงเช่นนี้มีผู้แต่งส่งมาให้คณะราษฎรเป็นอันมาก ก็ ยังหาได้ตกลงให้ใช้เพลงของใครไม่

อนึ่ง เพลงชาตินี้ คณะราษฎรคำรืออยู่เหมือนกันว่าควรจะมี หากว่าจะมีก็จะมี กษัตริย์เป็นสารสำคัญอยู่ในเนื้อเพลงนั้นด้วยเหมือนกัน แต่ก็ทำได้คำริจะเลิกล้ม เพลงสรรเสริญพระบารมีมิได้ และถ้าจะมีขึ้นจริงไซ้ การจะใช้ก็จะได้ขอพระบรม ราชานุญาตต่อไป.

พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา

ลงนามแทน

ประธานคณะกรรมการราษฎร.¹⁹

¹⁹ หจช., (3)สร.0201.64.1/1. โดยทางราชการ ต้องถือว่าเป็นจดหมายของพระยามโนฯ พระยา

จดหมายนี้ดูเหมือนจะยืนยันว่าพระเจนดุริยางค์จำวันถูกต้อง แต่ผิดในแง่วันที่ คือเหตุการณ์ที่เขาเดือดร้อนเป็นวันศุกร์จริง ๆ แต่เป็นศุกร์ที่ 15 ไม่ใช่ศุกร์ที่ 8 ถ้าเรื่องวันอื่น ๆ เขายังจำถูกต้อง การแสดงครั้งแรกก็น่าจะเป็นวันพฤหัสบดีที่ 14 และการคิดทำนองเพลงได้ก็น่าจะเป็นวันจันทร์ที่ 11 กรกฎาคม แต่ถ้าเช่นนั้น เรื่องที่ว่าใช้เวลา 7 วันหลังเพื่อนมาหา ซึ่งเป็น 5 วันหลังปฏิวัติ ก็ต้องคลาดเคลื่อน หรือมีเช่นนั้น ก็อาจเป็นได้ว่าการทดลองครั้งแรกไม่ได้มีขึ้นในสัปดาห์เดียวกันกับที่แต่งได้ คือยังคงแต่งได้ในวันจันทร์ที่ 4 แต่มาทดลองแสดงวันพฤหัสบดีที่ 14 สรุปแล้ว เราสามารถยืนยันอย่างเด็ดขาดเพียงว่า ทำนองเพลงชาติแต่งขึ้นก่อนวันศุกร์ที่ 15 กรกฎาคม 2475

สิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งในจดหมายพระยาพหลฯ ส่วนที่เกี่ยวกับการ “มี กษัตริย์เป็นสารสำคัญอยู่ในเนื้อเพลง” และ “ขอพระบรมราชานุญาต” นั้น ในที่สุดจะไม่เกิดขึ้น แต่นี่เป็นท่าทีต่อกษัตริย์โดยทั่วไปของผู้ก่อการในขณะนั้นและอีกหลายปีต่อมา ถ้าพูดด้วยภาษาปัจจุบันแบบง่าย ๆ คือ “กล้า ๆ กลัว ๆ” อยากได้เพลงชาติก็อยาก (ซึ่งมีนัยยะที่ให้ความสำคัญกับกษัตริย์น้อยลง) แต่ก็พยายาม “รักษาน้ำใจ” กษัตริย์ด้วยการสัญญาจะรวมกษัตริย์ไว้ในเพลงนั้นด้วย และจะขอความเห็นชอบจากกษัตริย์ก่อน ท่าทีแบบนี้จะปรากฏให้เห็นในหลักฐานชิ้นถัดไปเกี่ยวกับเพลงชาติที่ไม่เคยเปิดเผยมาก่อนและผมเพิ่งพบเร็ว ๆ นี้ ได้แก่ รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎรวันที่ 25 กรกฎาคม 2475 หรือ 10 วันหลังจดหมายพระยาพหลฯ ปัจจุบันตัวรายงานที่เป็นทางการซึ่งพิมพ์ด้วยพิมพ์ดีดได้สูญหายไปจากสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีแล้ว เหลือเพียงต้นฉบับลายมือแบบย่อ ๆ ของผู้จด ดังนี้

๔. เพลงชาติ หลวงประดิษฐสุนทรว่า เพลงชาติของไทยยังไม่มี ควรที่จะจัดให้มีขึ้น ขอหารือว่า จะควรมีหรือไม่ พระยาทรงรับรองว่าควรมี ที่ประชุมตกลงให้ซักซ้อมทำนองเพลง แล้วทำโน้ตเพลงขึ้น ให้ประธานคณะกรรมการราษฎรนำทูลเกล้าฯ ถวาย ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต²⁰

ผมคิดว่า มีเหตุผลที่จะสันนิษฐานว่า ข้อเสนอของปรีดีตามที่บันทึกไว้นี้ น่าจะเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องจากเหตุการณ์ในจดหมายพระยาพหลฯ และที่พระเจนดุริยางค์

พหลฯ เพียงแต่ลงนามแทน.

²⁰ บันทึกรายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่...วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ไม่มีตัวเลขครั้งที่ประชุม การขีดเส้นใต้เน้นความเป็นของผม.

เองบันทึกไว้ คือ ต่อเนื่องจากการที่พระเจนดุริยางค์แต่งทำนองเพลงชาติขึ้นมาทำการทดลองบรรเลง แล้วหนังสือพิมพ์ไปลงข่าว ทำให้เขาเดือดร้อนจากต้นสังกัดคือราชสำนัก ประดิษฐ์เสนอเรื่องนี้เพื่อทำให้การพยายามสร้างเพลงชาติซึ่งจนถึงขณะนั้นทำไปอย่างไม่เป็นทางการ กลายเป็นทางการ มีมติคณะกรรมการราษฎรสนับสนุน ซึ่งชวนให้คิดว่า ประดิษฐ์จะรู้เห็นหรือมีส่วนในการพยายามอย่างไม่เป็นทางการที่จะสร้างเพลงชาตินั้นด้วยไม่ใช่เฉพาะหลวงนิเทศกลกิจหรือเพื่อนทหารเรือของพระเจนา (ในกรณีที่ไม่ใช่คนเดียวกัน) ขอให้สังเกตด้วยว่าในบรรดาผู้ไปขอเนื้อเพลงจากขุนวิจิตรมาตรา มีผู้ก่อการสายพลเรือนอยู่ด้วย (ดูข้างล่าง)

เป็นไปได้ว่า หลังจากได้มติดีแล้ว กลุ่มผู้มีส่วนในการพยายามนี้ (หลวงนิเทศฯ, ประดิษฐ์, หรือใครอีกก็ตาม) คงถือว่าได้ “ไฟเขียว” ให้ดำเนินการขั้นต่อไป คือ การหาเนื้อเพลงมาใส่ให้กับทำนองของพระเจนาฯ ถึงจุดนี้ เรามีหลักฐานที่รู้จักกันดีอีกชิ้นหนึ่ง คือ บันทึกความทรงจำของขุนวิจิตรมาตรา ที่เขียนขึ้นประมาณปี 2520 (ข้อความในวงเล็บเหลี่ยมเป็นของผม):

ในบรรดาแขกที่มาที่ศรีกรุง [บริษัทสร้างภาพยนตร์ของตระกูลวสุวัต ที่ขุนวิจิตรมาตราร่วมงานอยู่] บ้านสะพานขาว [บ้านตระกูลวสุวัต] นั้น มีแขกผู้มีเกียรติอยู่หลายคน ส่วนมากเป็นนายทหารเรือ ข้าพเจ้ารู้จักจำได้แม่นอยู่คนหนึ่งชื่อ หลวงนิเทศกลกิจ มียศเป็นนายนาวาตรีหรืออะไรจำไม่ได้ และเป็นคนสำคัญคนหนึ่ง ในคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลวงนิเทศฯ สนับสนุนกับหลวงกลฯ มาก [หลวงกลการเจนจิต หรือ เกา วสุวัต] เข้าใจว่าจะมาที่บ้านสะพานขาวก่อนข้าพเจ้า นอกจากนี้ก็มีนายทหารเรืออีก ๒-๓ คน มักจะมาด้วยกัน ข้าพเจ้าจำไม่ได้ว่าเป็นใครบ้าง พวกทหารเรือนี้มาบ่อย และมานั่งรวมกลุ่มอยู่ทางหนึ่ง มีการเลี้ยงเหล้าๆ กับเครื่องว่างเสมอ คุณมานิต วสุวัต มักจะเข้ามานั่งคุยอยู่บ่อยๆ (คุณมานิตเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรคนหนึ่ง) ข้าพเจ้ากับคุณมานิตอยู่อีกทางหนึ่ง ไม่ได้ไปรวมกลุ่มกับคณะนั้น เป็นแต่ทักทายกันบ้างเล็กน้อย บ่ายวันหนึ่งหลวงนิเทศฯ กับนายทหารเรืออีก ๒-๓ คน กับมีพลเรือนมาด้วยคนหนึ่ง ได้อินเรียกชื่อว่า “คุณยล” (นามสกุลจะเป็น “สมานนท์” หรือ “ยามาภัย” อะไรจำไม่ได้) รู้แต่ว่าเป็นผู้ก่อการสำคัญคนหนึ่งฝ่ายพลเรือน [ยล สมานนท์ ผู้ก่อการสายพลเรือน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร] ทั้งหมดมาที่บ้านสะพานขาวด้วยกัน มาพบข้าพเจ้าที่ห้องรับแขก บอกว่าอยากจะให้ข้าพเจ้าใส่คำร้องในเพลงๆ หนึ่ง คือ เพลงที่เรียกว่า “เพลงชาติ” สรุปลงความว่าได้ให้พระเจนดุริยางค์แต่งทำนองไว้เสร็จแล้ว ได้ไปเล่นเพลงชาติให้คณะราษฎรฟังที่สภาผู้แทน

ราชฎ (พระที่นั่งอนันตสมาคม) คณะราชฎเป็นที่พอใจทำนอง แต่ยังไม่มีการร้อง จึงอยากให้ข้าพเจ้าใส่คำร้อง แล้วก็ส่งโน้ตเพลงให้ข้าพเจ้าดู และให้ครุมานิต (หรือ คุณพระเจนฯ ไปด้วยก็จำไม่ได้) ตัดเปียโนให้ข้าพเจ้าฟัง ๒-๓ ครั้ง ข้าพเจ้าฟังดู ทำนองเพลงไม่สลบซับซ้อนเหมือนเพลงฝรั่งแท้ เป็นทำนองไปเรื่อย ๆ และดู เป็นวรรค ๆ เป็นรูปพอจะเข้ากับกลอนสุภาพได้ จึงถามว่าทำนองนี้มี ความหมาย อะไรบ้างหรือเปล่า เพราะเคยอ่านพบว่าเพลงชาติฝรั่งเศสเขามีความหมาย และ เพลงชาติอเมริกันก็มี คณะผู้ก่อการบอกว่าไม่มีความหมายอะไร แต่คุณพระ เจนฯ บอกว่า มุ่งหมายถึงไทยมาตั้งประเทศ ได้สู้รบศัตรูเรื่อยมา จึงจะต้องรักษา สยามไว้เสมอไป ความมุ่งหมายเป็นเลา ๆ อย่างนี้ ข้าพเจ้าว่าทำนองเพลงนั้นสั้น ประเดี๋ยวเดียวจบ จะต้องการให้ยาวหรือไม่ ถ้ายาวก็ต้องทำเนื้อร้องเป็นสองตอน ต่อกันตามทำนองเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง ทำนองอย่างฝรั่ง เพลงสรรเสริญพระบารมี ก็ยาวเหมือนกัน แต่คำร้องเป็นทอดเดียวตามทำนองตลอด ถ้าเราแต่งเป็น ๒ ตอน ทำนองเหมือนกัน ก็คงจะรวบรัดได้ไม่ทอดยาวเหมือนเพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นอันว่าแล้วแต่ข้าพเจ้า

ในหนังสือ “ชีวประวัติ” ซึ่งพระเจนดุริยางค์แต่ง ท่านกล่าวแต่ส่วนของ ท่านที่แต่งทำนองเพลงชาติ กล่าวถึงมีอุปสรรคต่าง ๆ ในการแต่งเพลงชาติจนกระทั่งถูกออกจากกระทรวงวังในฐานะที่แต่งเพลงชาติให้คณะราชฎ ข้าพเจ้าไม่รู้ เรื่องว่ามีกรยุ่งยากเพียงไร เพราะได้อ่านหนังสือนั้นเมื่อ ๒-๓ ปีนี้เอง ในตอนที่กล่าวถึงข้าพเจ้าท่านเขียนรวม ๆ แต่เพียงไม่กี่บรรทัด และท่านก็ไม่กล่าวอะไร เลยถึงความยุ่งยากทางข้าพเจ้าเหมือนกัน เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงเล่าต่อเสียให้ สมบูรณ์ เมื่อข้าพเจ้ารับทำนองเพลงชาติซึ่งมีแต่โน้ตมาแล้ว ก็มาพิจารณาอยู่ หลายวัน แต่ไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับการเมืองอย่างท่าน ข้าพเจ้ามาคิดว่าข้าพเจ้าจะ แต่งอย่างไรดี ทำนองเพลงชาตินั้นมีลักษณะไม่สลบซับซ้อนเหมือนเพลงฝรั่งแท้ และท่านวางประโยคกระจายไปจนเห็นว่าเข้าลักษณะประเภทกลอนสุภาพ ไทย ได้เพลงชาติเป็นของไทย ไทยเราชอบกลอน จึงใส่คำให้เป็นรูปกลอนสุภาพไทย จะเหมาะสมดี ส่วนเนื้อร้องจะไปอย่างไรนั้น อาศัยฟังความเพียงเท่า ๆ ว่าคนไทย ได้มาอยู่ในสยาม ได้สู้รบกับศัตรูมาจนตั้งตัวได้ จำเป็นต้องรักษาเอกราชให้เจริญ ต่อไป จึงเห็นว่าควรจะต้องเป็น ๒ ตอนได้ ลองตัดเปียโนดูก็ไม่ยาวนาน เพราะเป็น โน้ตสั้น ๆ ร้องได้รวดเดียวตลอด ไม่ต้องทอดยาวเหมือนเพลงสรรเสริญพระบารมี ข้าพเจ้าเข้าใจโน้ตจากครุมานิตมากอยู่แล้ว จึงเริ่มใส่คำโดยพยายามให้เข้ากับ โน้ตที่เป็นเสียงสูงเสียงต่ำ หรือเสียงสั้นเสียงยาวตามตัวโน้ตนั้น มีที่เพี้ยนไปบ้าง เล็กน้อยก็ต้องยอมเพราะถือเอาความสำคัญ เมื่อแต่งเสร็จแล้วก็ให้คุณหลวง

นิเทศฯ ดู

คุณหลวงนิเทศฯ อ่านดู และให้ครุमानิตลองร้อง เสร็จแล้วว่าดีใช้ได้ และจะเอาไปร้องให้สภาผู้แทนราษฎรที่พระที่นั่งฟังพร้อมด้วยวงดนตรีอยู่ในความควบคุมของคุณพระเจงฯ คุณพระเจงฯ บอกข้าพเจ้าว่าได้ความหมายถูกใจดี และฟังได้ชัดเจนดีด้วย จากนั้นไม่ช้าข้าพเจ้าจำได้ว่าทางผู้ก่อการมีความเห็นแตกออกเป็น ๒ เสียง คือ เสียงหนึ่งว่า ในตอนสอง บรรทัดที่ 5 ที่ว่า “ยึดอำนาจกมุสิทธิ์เอกราช (หรือ ประกาศ) จงดี” นั้นไม่เหมาะ คือ ไปพ้องกับสมัย “ยึดอำนาจการปกครอง” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ รู้สึกว่ามันจะแสดง ช่างหนึ่งว่า “ถ้าคุณความดีตั้งแต่ต้นมาแล้วก็ไม่เป็นไร” แต่ก็เห็นว่า “ถ้าจะแก้วรรคนี้เสียได้” หลวงนิเทศฯ จึงเอามาให้ข้าพเจ้าแก้ ข้าพเจ้าจึงแก้เป็น “รักษาชาติ ประเทศเอกราชจงดี” ก็เป็นอันเรียบร้อยไป ต่อจากนั้นก็ยังมีเรื่องไม่ดีขึ้นมาอีก คือโจษกันหรือหนังสือพิมพ์ก็ว่า “ข้าพเจ้าแต่งเพลงชาติ เอาชื่อตัวชื่อลูกเมียเข้าไปใส่ไว้” มีคนถามข้าพเจ้ามากกว่า ทำไมเอาชื่อเมียที่ชื่อ “ประเทือง” ไปใส่ไว้ด้วย แล้วก็ชื่อ “สง่า” เป็นชื่อข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็บอกไปว่า เมียข้าพเจ้าชื่อ “วิเชียร” ไม่ได้ชื่อประเทือง ส่วนคำว่า “สง่า” นั้นตรงกับชื่อข้าพเจ้าจริง แต่ข้าพเจ้าไม่ได้มุ่งหมายเช่นนั้น โน้ตตัวนี้ต้องเป็นเสียงคำ ข้าพเจ้านึกหาคำไม่ได้ แต่คำว่า “สง่า” นั้นแปลว่า ผ่าเผย ผีผาย งาม น่าเกรงขาม ฯลฯ สยามตั้งอยู่ในที่เหมาะสมและถือกันมาแต่โบราณว่ามีรูปเหมือนชวาน จึงเอาคำนี้มาใช้ให้เข้ากับโน้ต ถ้าถือว่าเอาชื่อคนมาใช้ในเพลงแล้ว แม้แต่ในเพลงสรรเสริญก็ยังมีเยอะ มิต้องถูกติเตียนกันด้วยหรือว่าไม่ดีใช้ไม่ได้ แต่ที่พูดนี้พูดแต่เฉพาะแต่บางคนที่สนิทชิดชอบกัน ส่วนคำโจษคำลือก็ยังคงกระจายกันต่อ ๆ ไปทั่วเมือง ซึ่งไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรได้ ต้องปล่อยให้ลือกันไป ซึ่งสรุปแล้วก็ว่าเพลงนี้มีแต่ชื่อตัวชื่อลูกเมียใช้ไม่ได้

คงเป็นเพราะเหตุนี้หรืออย่างไรไม่ทราบ ได้มีประกาศให้ประกวดแต่งเพลงชาติขึ้นใหม่ และตั้งรางวัลให้ด้วย ทำนองเพลงคงเป็นของพระเจงฯ ระหว่างประกวด พระเจงฯ มาบอกข้าพเจ้าให้แต่งใหม่ ข้าพเจ้าบอกตรง ๆ ว่าไม่แต่ง เพราะไม่ต้องการจะประกวดกับใคร ที่แต่งแล้วก็เพราะให้ช่วยแต่ง จึงแต่งให้ เมื่อไม่ต้องการที่ข้าพเจ้าแต่งก็ให้ทิ้งไป เอาเพลงที่เขาแต่งประกวดได้เป็นเพลงชาติใหม่ พระเจงฯ ก็ไม่ได้ว่าอะไร ครั้นเมื่อประกวดแล้วปรากฏว่าให้ใช้เพลงที่ข้าพเจ้าแต่งไว้แล้วนั้นคงเป็นเพลงชาติต่อไป ต่อจากนี้ข่าวลือที่ไม่เป็นมงคลก็ยังคงพูดกันอยู่อีก ระหว่างนี้หรืออย่างไรจำไม่ได้แน่ถนัดเพราะมันนานมาแล้วว่าหลวงวิจิตรวาทการเขียนลงหนังสือพิมพ์ว่า เพลงชาติที่ข้าพเจ้าแต่งนั้น หลวงวิจิตรวาทการเอาไปประแบ่งให้เองจึงดี ความจริงข้าพเจ้าไม่คุ้นเคยกับหลวงวิจิตรฯ แต่เมื่ออยู่ดี ๆ ก็

แหลมเข้ามา ก็จำเป็นที่จะต้องเจรจากันบ้างพอสมควร โดยข้าพเจ้าเขียนตอบลง หนังสือพิมพ์ ดูเหมือนเคลลีเมลีไปว่า “ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าหลวงวิจิตรวาทการ ประแบ่งให้ผม ถ้าได้รู้เสียแต่แรกข้าพเจ้าจะแก้ผ้าแถมพุงให้หลวงวิจิตรฯ ประแบ่ง” การตอบครวญนั้นลือกันใหญ่ ข้าพเจ้ายังจำได้ว่า “พระสารนิติปริชา” หัวหน้ากอง หุ่นส่วนบริษัทในกระทรวงพาณิชย์ พบข้าพเจ้ายังว่า “แหม ได้ตอบกันถึงขนาด นี้ แปลว่าคูหน้ากันไม่ได้อีกต่อไปแล้ว” ข้าพเจ้าไม่ได้ว่าอะไร นอกจากว่า “อยู่ ดี ๆ ก็มาเล่นงานผมก่อนทั้ง ๆ ที่ไม่เคยพบปะคุ้นเคยกันเลย”

ต่อมาจะเป็นด้วยเหตุใดอีกไม่ทราบ มีประกาศให้ประกวดแต่งเพลงชาติใหม่ อีก คุณพระเจงฯ มาบอก ข้าพเจ้าตอบตามเคยอีก รวมใจความว่าไม่แต่งประกวด เมื่อเห็นไม่ดีก็ทิ้งไป ครั้นประกวดเสร็จแล้วประกาศออกมา ก็ปรากฏว่าให้คงใช้ เพลงที่ข้าพเจ้าแต่งเป็นเพลงชาติต่อไปอีก แต่ให้เดิมคำของ นายฉันทน์ ขำวิไล ต่อ ไปอีก ๒ ตอน รวมเป็นเพลงชาติมี ๔ ตอน ของข้าพเจ้าเดิม ๒ ตอน ของนาย ฉันทน์ ขำวิไล ๒ ตอน คุณพระเจงฯ และใครต่อใครมาบอกว่า ถ้าร้องทั้งหมด ยาวเกินไป ถ้าร้องกำลังพอดี ๆ ใช้ของข้าพเจ้าเพียง ๒ ตอนก็พอ . . . ส่วนมาก ที่ร้องกัน ร้องเฉพาะสองตอนแรกของข้าพเจ้าเป็นส่วนมาก โดยที่ถ้าร้องให้หมด ทั้ง ๔ ตอนแล้วยาวนาน และคนร้องก็จำกันไม่ค่อยได้ จึงมักร้องแต่ ๒ ตอน เพราะ จำกันได้ดีมานานแล้ว²¹

เนื่องจากขุนวิจิตรมาตราเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องกันไป ผม จึงคัดมาให้ดูทั้งหมด (ยังมีส่วนที่เกี่ยวกับการประกวดเพลงชาติไทยปี 2482 ที่ต้อง พิจารณาอีกข้างหน้า) อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบกับหลักฐานร่วมสมัยแล้ว ผมพบ ว่าขุนวิจิตรมาตราจำสับสนและคลาดเคลื่อนหลายเหตุการณ์ ก่อนอื่น หากเราจะ สรุปความทรงจำของเขาว่าเกิดอะไรขึ้นเรียงตามลำดับเวลา ก็อาจจะเป็นข้อ ๆ ดังนี้ (1) ถูกขอให้แต่งเนื้อร้องเพลงชาติให้กับท่านองของพระเจงดุริยางค์ แต่งได้สำเร็จ (2) เนื้อร้องที่แต่งได้ ถูกวิจารณ์ จึงเปลี่ยนตอนที่ว่าด้วย “ยึดอำนาจ” (3) มีประกาศประกวดเพลงชาติใหม่ ขุนวิจิตรมาตราไม่ยอมแต่งเข้าประกวด แต่เนื้อร้องที่แต่ง ไปแล้วกลับได้รับเลือก (4) หลวงวิจิตรวาทการออกมารับวิจารณ์เนื้อร้องของขุนวิจิตร

²¹ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), 80 ปีในชีวิตข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ: บัณฑิตการ พิมพ์, 2523), น. 403-406. (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) วันพฤหัสบดีที่ 9 ตุลาคม 2523).

มาตรา (5) มีการประกวดอีก ขุนวิจิตรมาตราไม่ยอมแต่งเข้าประกวดอีก ผลการประกวดก็ยังคงแก่เนื้อร้องของเขา แต่ให้รวมกับของนายฉันทน์ ขำวีโล

ยกเว้นข้อ (1) ที่ถูกต้องแล้ว เหตุการณ์อื่น ๆ ที่ขุนวิจิตรมาตราเล่านี้ ล้วนคลาดเคลื่อนจากความจริง บางกรณี เช่นข้อ (3) ไม่ได้เกิดขึ้นเลย หรือที่ว่าเขาแต่งเนื้อร้องให้ตามที่ถูกขอเพียงครั้งเดียว และปฏิเสธไม่ยอมส่งเข้าประกวด (ข้อ 5) ก็ไม่จริง เพราะเขาส่ง (แม้แต่ในปี 2482 ซึ่งเขาก็จำว่าไม่ได้ส่ง แต่ที่จริงส่ง ดังเราจะได้เห็นต่อไป) และยังมีเหตุการณ์อีกหลายอย่างที่เข่าจำไม่ได้ ทั้งหมดนี้ แน่แน่นอนว่าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับบันทึกความทรงจำ โดยเฉพาะที่เขียนขึ้นหลังเหตุการณ์ถึง 45 ปี เป็นหน้าที่ของเราเองที่ต้องตรวจสอบกับหลักฐานอื่น ๆ

ขอให้เราเริ่มต้นที่เหตุการณ์ในข้อ (1) ว่าจะมีอะไรเพิ่มเติมจากที่ขุนวิจิตรมาตราเล่าไว้ได้หรือไม่ รายงานใน *ประชาชาติ* ที่อ้างถึงก่อนหน้านี้นี้ กล่าวว่า หลังจากแต่งทำนองให้ตามคำขอของผู้ก่อการแล้ว พระเจนคริยามค์ “ได้เชื้อเชิญบุคคลบางคน ให้แต่งบทร้องประกอบ จึงได้มีผู้คิดแต่งบทเพลงสำหรับชาติ เสนอไปยังพระเจนาหลายราย และบทเพลงหรือบทร้องของขุนวิจิตรมาตรา ... เป็นบทที่ได้รับความนิยมยกย่องว่าดีกว่ารายอื่น ๆ ที่เสนอขึ้นไปในเวลานั้น”²² ผมพบหลักฐานชิ้นหนึ่งที่ยืนยันได้ว่า ขุนวิจิตรมาตราจะต้องแต่งบทร้องเพลงชาติเสร็จอย่างช้าก่อนวันที่ 29 สิงหาคม 2475 เพราะมีแผ่นโน้ตเพลงพร้อมเนื้อร้องตีพิมพ์โดยโรงพิมพ์ศรีกรุง ลงวันนั้น²³ ในส่วนของเนื้อร้องซึ่งต้องนับเป็น เนื้อร้องเพลงชาติที่ 1 มีข้อความ (สะกดตามต้นฉบับดังกล่าว) ดังนี้

แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง	ไทยเข้าครองตั้งประเทศเขตต์แดนสง่า
สืบชาติไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา	รวมรักษาเอกราษฎร์ชนชาติไทย
บางสมัยศัตรูจู่มารบ	ไทยสมทบสวนทัพเข้าขับไล่
ตะลุยเลือดหมายมุ่งผดุงผะไท	สยามสมัยบูรณรอดตลอดมา

²² *ประชาชาติ* (15 กันยายน 2476): 5. ในฉบับเดียวกันอีกที่หนึ่ง (น. 32) กล่าวว่า เมื่อได้ทำนองเพลงแล้ว พระเจนา “จึงบอกข่าวไปยังนักประพันธ์ที่รู้จักชอบพอ มีอาทิเช่น ขุนวิจิตรมาตรา เป็นต้น ให้แต่งบทร้องประกอบเพลง และขุนวิจิตรมาตราเองได้ประพันธ์บทร้องเป็นที่ต้องใจของพระเจนา โดยพระเจนา ได้ตรวจดูเห็นว่าเข้ากับทำนองที่ได้วางไว้แล้วเป็นอย่างดี จึงรับไว้และเมื่อได้ร้องและบรรเลงอยู่เสมอ บทเพลงนั้นก็แพร่หลายไปตามหมู่คณะต่าง ๆ.”

²³ หจข., (3)ส.ร0201.64.1/2. เป็นแผ่นโน้ตพิมพ์บนกระดาษแข็งสำหรับนักดนตรีดูเวลาเล่น ขุนวิจิตรมาตราใช้เนื้อร้องบนแผ่นโน้ตปี 2475 นี้เป็นต้นฉบับ ชิดแก้ไขบางส่วนด้วยลายมือ แล้วส่งเข้าประกวดในปี 2476 (ดูข้างหน้า) โดยแนบคำอธิบายเนื้อร้อง ซึ่งเขียนขึ้นใหม่อย่างละเอียดถึง 12 หน้าไปด้วย.

อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย
เอกราษฎร์คือกระดูกที่เราบูชา
ยึดอำนาจกุมสิทธิอิสระเสรี
เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย

น้ำรินไหลคือว่าเลือดของเชื้อข้า
เราจะสามัคคีร่วมมีใจ
ใครย่ำยีเราจะไม่ละให้
สถาปนาสยามให้เชิดชัยไชโย

ดังที่เราได้เห็นข้างต้น ในบันทึกความทรงจำที่เขียนขึ้นในปี 2520 ชุนวิจิตร มาตราเล่าว่า “เมื่อข้าพเจ้ารับทำนองเพลงชาติซึ่งมีแต่โน้ตมาแล้ว ก็มาพิจารณาอยู่หลายวัน” แต่ในคำอธิบายเนื้อร้องนี้ซึ่งเขียนขึ้นเพียง 1 ปีเศษหลังการแต่ง คือในต้นเดือนพฤศจิกายน 2476 ระหว่างการประกวดเนื้อร้องเพลงชาติครั้งแรก (ดูข้างหน้า) เขากล่าวว่า “ทำนองของคุณพระเจษฎา ซึ่งคราวนั้นท่านคิดเปียโนและออกเสียงให้ฟัง ข้าพเจ้าได้มาคิดแต่งอยู่สองวัน”²⁴ ถ้าหลังจากชุนวิจิตรมาตราแต่งเสร็จแล้วใช้เวลาไม่นานในการปรึกษากับคนอื่น (หลวงนิเทศฯ กับมานิต วสุวัต ตามบันทึกความทรงจำ) และในการส่งเข้าโรงพิมพ์ศรีกรุงให้พิมพ์ประกอบโน้ตออกมา ก็แสดงว่าช่วงแต่งเนื้อร้องเพลงชาติที่ 1 น่าจะอยู่ในครึ่งหลังของเดือนสิงหาคม 2475

หลังจากได้เนื้อร้องเพลงชาติของชุนวิจิตรมาตราแล้ว²⁵ บรรดาผู้ก่อการที่เป็นตัวตั้งตัวตีเรื่องนี้ได้ทำอะไรต่อไป? มติคณะกรรมการราษฎรวันที่ 25 กรกฎาคม เพียงแต่ให้ “ซักซ้อมทำนองเพลง แล้วทำโน้ตเพลงขึ้น” (ซึ่งอันที่จริงตอนนั้นขั้นตอนนี้เรียบร้อยไปแล้ว) มีหลักฐานว่า ครั้งต่อไปที่มีการพูดกันเรื่องนี้ในคณะกรรมการราษฎรอีก คือในการประชุมวันที่ 18 พฤศจิกายน 2475 เมื่อคณะกรรมการราษฎรมีมติให้ตั้ง “กรรมการประพันธ์บทเพลงสำหรับชาติ” ประกอบด้วย

1. นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช	เป็นประธานกรรมการ
2. เสวกโท พระเจนดุริยางค์	เป็นกรรมการ
3. นายนาวาเอก พระเรียมวิรัชพากย์	เป็นกรรมการ
4. นายนาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย	เป็นกรรมการ
5. นายเรือเอก หลวงนิเทศกลกิจ	เป็นกรรมการ
6. นายร้อยเอก หลวงรณสิทธิพิชัย	เป็นกรรมการ

²⁴ หจข., (3)สร.0201.64.1/2. ประโยคนี้อยู่ในคำอธิบายเนื้อร้อง 11 หน้า ที่กล่าวถึงในเชิงอรรถก่อน.

²⁵ ในรายงานของประชาชนที่กล่าวถึงการที่มีนักประพันธ์ “หลายราย” ลองแต่งเนื้อร้องให้ กับทำนองของพระเจษฎา พร้อมๆ กันนี้ด้วย ถ้าจริง เราก็ไม่มีหลักฐานเหลืออยู่ แต่โดยส่วนตัว ผมคิดว่าอาจจะไม่มีคนอื่น.

7. รองอำมาตย์เอก หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ เป็นกรรมการ²⁶

ผมคิดว่า “ประพันธ์บทเพลงสำหรับชาติ” ในชื่อกรรมการน่าจะหมายถึง ประพันธ์ทั้งทำนองและเนื้อร้อง พุดง่าย ๆ คือให้กรรมการชุดนี้รับผิดชอบในการสร้างเพลงชาติขึ้น มติ 25 กรกฎาคม ไม่มีการมอบหมายให้ใครรับผิดชอบ มีแต่ให้ประธานคณะกรรมการราษฎรเอาโน้ตเพลงที่ทำขึ้นทูลเกล้าฯ แต่ไม่ระบุให้ใครไปทำโน้ตเพลง เป็นไปได้ว่า มติตั้งกรรมการนี้ เช่นเดียวกับมติแรก มีลักษณะของความต้องการจะทำสิ่งที่ดำเนินการไปแล้วอย่างไม่เป็นทางการ (แต่งทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ) ให้เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม ค่อนข้างจะแน่นอนว่ากรรมการชุดนี้ไม่ทันได้ดำเนินการอย่างใดไป หรือถ้าดำเนินการไปก็ไม่ถึงขั้นยื่นเรื่องเข้าสู่คณะรัฐมนตรี (ชื่อใหม่ของรัฐบาล) เพราะผมได้ตรวจดูรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี จนถึงเดือนกันยายน 2476 เมื่อมีความพยายามจะสร้างเพลงชาติครั้งใหม่ ปรากฏว่าไม่มีเรื่องเพลงชาติเข้าสู่วาระการพิจารณาเลย และจนถึงตอนนั้น เนื้อร้องและทำนองของขุนวิจิตรมาตรา-พระเจนดุริยางค์ ก็ยังไม่ได้ถูกพาดพิงถึงในฐานะเพลงชาติอย่างแท้จริง (ดังจะได้เห็นต่อไป)

อย่างไรก็ตาม ในบันทึกความทรงจำ *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า* ประยูร ภมรมนตรี เล่าว่า ในงานพระราชทานรัฐธรรมนุญ 10 ธันวาคม 2475 “จัดให้มีงานมหรสพท้องสนามหลวงและลุมพินี มีการประดับโคมไฟกันทั่วไป ตลอดทั้งในต่างจังหวัดด้วย ในโอกาสนี้ได้ประพันธ์บทเพลงชาติขึ้น นับว่าเป็นทำนองที่เร้าและตื่นเต้นเป็นการริเริ่มของ พ.อ.พระยาทรงสุรเดช ซึ่งควรจะได้รับยกย่องเป็นพิเศษ”²⁷ ผมคิดว่า มีความเป็นไปได้ที่มีการเอาเพลงชาติของพระเจนดุริยางค์-ขุนวิจิตรมาตรา ไปแสดงระหว่างงานนั้นจริง ๆ และอาจจะเป็นการดำเนินการของคณะกรรมการประพันธ์บทเพลงสำหรับชาติที่มีพระยาทรงฯ เป็นประธานด้วย (สังเกตว่าวันที่ตั้งกรรมการกับวันงานห่างกันไม่ถึง 1 เดือน) ขณะเดียวกัน เห็นได้ชัดว่าประยูรจำสับสน คือ

²⁶ รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎรช่วงครึ่งหลังของพฤศจิกายน 2475 ได้หายไปจาก สลค. (แม้แต่ต้นฉบับลายมือจดย่อแบบส่วนอื่น ๆ ของปีนั้น-ดูเชิงอรรถที่ 19 ข้างต้น) เราทราบได้ว่ามี การประชุมและลงมติเรื่องนี้ จาก รัศมี ซาคะสิงห์, “บทบาทของพลเอกพระยาพลพลพยุหเสนา,” น. 414. รัศมีอ้างตัวรายงานการประชุมซึ่งยังมีอยู่ที่ สลค. สมัยเธอทำวิทยานิพนธ์ และจากสำเนาจดหมาย ของนายประยูร ภมรมนตรี “ผู้รั้งตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการราษฎร” ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน 2475 แจ้งมติการได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการประพันธ์บทเพลงสำหรับชาติ แก่ผู้มีรายชื่อทั้ง 7 คน ใน ทงช., (3)สร.0201.64.1/1.

²⁷ ประยูร ภมรมนตรี, *ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า* (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2518), น. 229.

จำเรื่องที่มีการตั้งกรรมการประพันธ์เพลงชาติที่มีพระยาทรงฯ เป็นประธานได้ (เขาเป็นผู้ออกจดหมายแต่งตั้ง) แล้วจำผิดว่ากรรมการนี้เป็นผู้ “ริเริ่ม” ประพันธ์เพลงชาติขึ้น ในความเป็นจริง เมื่อถึงช่วงเดือนธันวาคม ความตึงเครียดในหมู่ผู้นำรัฐบาลซึ่งรวมศูนย์อยู่ที่ปัญหาการพยายามผลักดันโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ได้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนในที่สุดระเบิดเป็นวิกฤตทางการเมืองใหญ่ที่กินเวลาหลายเดือน ก่อนจะสงบลงชั่วคราวเมื่อเกิดการยึดอำนาจ 20 มิถุนายน 2476 ในสถานการณ์เช่นนี้ เพลงชาติย่อมกลายเป็นเรื่องไม่เร่งด่วนและถูกละเลย (หลังวิกฤต พระยาทรงฯ เองก็หมดบทบาททางการเมืองไป)

การสร้างเพลงชาติครั้งที่ 2

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี กับ หลวงวิจิตรวาทการ

การยึดอำนาจ 20 มิถุนายน 2476 กลายเป็นจุดเริ่มต้นของความพยายามให้มีเพลงชาติอีกครั้ง ตามการบอกเล่าของหลวงวิจิตรวาทการผู้ริเริ่มความพยายามครั้งใหม่ในเดือนกันยายน 2476 “การแก้ไขเนื้อเพลงชาติ [ของขุนวิจิตรมาตรา] นั้น ไม่ใช่มาดาร์กันเดียนนี่ [กันยายน] แท้จริงได้คิดกันมาตั้งแต่เดือนมิถุนายน ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในวันที่ ๒๐ เดือนนั้นแล้ว”²⁸ แต่นอกจากคำกล่าวของหลวงวิจิตรฯ แล้ว เราไม่มีหลักฐานว่าได้มีการดำเนินการอย่างไรจนกระทั่งเดือนกันยายนช่วงที่หลวงวิจิตรฯ ให้สัมภาษณ์นั้น (ดังจะเล่าข้างหน้า) อย่างไรก็ตาม มองในมุมกว้าง เรายังถือได้ว่าการยึดอำนาจ 20 มิถุนายน 2476 เป็นจุดเริ่มต้นอันนำไปสู่การมีเพลงชาติอย่างเป็นทางการได้ เพราะเหตุการณ์นั้นได้สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยขึ้น ได้แก่ การสิ้นสุดบทบาททางการเมือง (โดยพื้นฐาน) ของรัชกาลที่ 7 และขุนนางเก่าที่ใกล้ชิดพระองค์และนายทหารอาวุโส นอกจากพระยาพหลฯ ที่ผู้ก่อการเริ่มแรก (ปรีดี หลวงพิบูลฯ กับพวก) ชวนเข้าร่วมปฏิวัติ และที่จะมีผลในระยะยาวอย่างมหาศาลคือการ “เปลี่ยนข้าง” ของหลวงวิจิตรวาทการเอง จากพวกนิยมเจ้ามาเป็นพวกรัฐบาล การยึดอำนาจ 20 มิถุนายนเป็นจุดเริ่มต้นการรณรงค์ชาตินิยมของหลวงวิจิตรฯ จากสถานะของอำนาจ ไม่ใช่ในฐานะคนนอกอย่างก่อนหน้านี้ใน

²⁸ คำสัมภาษณ์ของหลวงวิจิตรวาทการใน ไทยใหม่ (17 กันยายน 2476), อ้างใน แสงเดือนไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ. 2469-2481,” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), น. 108.

หมู่ผู้ก่อการเริ่มแรก เหตุการณ์ 20 มิถุนายน เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนความสำคัญจากปริติมาที่หลวงพิบูลฯ การริเริ่มเพลงชาติครั้งใหม่เป็นผลจากการประสาน (combination) ของการเริ่มรณรงค์ชาตินิยมของหลวงวิจิตรฯ ในสถานะใหม่และการเพิ่มความสำคัญอย่างรวดเร็วของหลวงพิบูลฯ ดังกล่าวนี้อเอง แต่ก่อนที่หลวงวิจิตรฯ-หลวงพิบูลฯ จะเข้าแทรกแซงเรื่องเพลงชาติ มีเหตุการณ์เล็ก ๆ เหตุการณ์หนึ่งซึ่งอาจจะมีส่วนทำให้เรื่องนี้กลับเป็นประเด็นขึ้นอีกโดยไม่ตั้งใจ

แม้เพลงชาติของพระเจนคริยาม์-ขุนวิจิตรมาตรา จะไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ แต่ดูเหมือนว่าจะมีการนำเพลงนั้นไปร้องต่อ ๆ กันอย่างแพร่หลายไม่น้อย โดยเฉพาะในหมู่นักเรียนและโดยเฉพาะทางภาคใต้ โดยที่ผู้นำไปร้องต่อ ๆ กันนั้นน่าจะไม่รู้ที่มาของเพลง (ดังจะให้เห็นต่อไป เมื่อมีการประกวดเพลงชาติในเวลาต่อมา ถึงกับมีผู้ร่วมประกวดรายหนึ่งจากภาคใต้ คัดลอกเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตราส่งมาในฐานะผลงานของตัวเอง!) กลางเดือนสิงหาคม 2476 มีหนังสือของกระทรวงธรรมการแจ้งไปยังธรรมการจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ ชุมพร สตูล ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) ดังนี้ (ขีดเส้นใต้และสะกดตามต้นฉบับ)

ที่ ๔๗/๖๓๗๓

กระทรวงธรรมการ

วันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

อธิบดีกรมศึกษาธิการ แจ้งความมายัง ธรรมการมณฑลนครศรีธรรมราช

ด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการมีบัญชาให้แจ้งมาว่า มีเพลงชาติเพลงหนึ่ง ปรากฏว่านักเรียนพากันสนใจและฝึกฝนกันมาก เนื้อความของเพลงมีดังนี้

“๑. แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง ไทยเข้าครองประเทศเขตต์แดนสง่า สืบชาติไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา รวบรวมเอกราชชนชาติไทย บางสมัยศัตรูจู่มารบ ไทยสมทบสวมทัพเข้าขับไล่ ตลุยเลือดหมายมุ่งผดุงผไทสยาม สมัยบุราณรอดตลอดมา

๒. อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย น้ำรินไหลคือว่าเลือดของเชื้อข้า เอกราชคือกระดูกที่เราบูชา เราจะสามัคคีร่วมมีใจ ยึดอำนาจ กรุงสิทธิ์อิสสระเสรี ใครย่ำยีเราจะไม่ลดละให้ เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย สถาปนาสยามให้เชิดชัย ไชโย”

เพลงนี้มีถ้อยคำปลุกใจอันเป็นคำแสดงรวมอยู่ด้วย ดังที่ขีดสัญญาณประกาศไว้ ผู้ที่ไม่รู้ความจริงอาจเข้าใจให้ความผิดแผกไปได้ คำว่ายึดอำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควร

กระทำพร่ำเพรื่อ หรือว่าจะไม่ควรกระทำเสียเลย ถ้าหากไม่จำเป็นจริงๆ จึงเห็น
ว่าไม่ควรจะปลุกใจให้นิยมในการยึดอำนาจจนเกินไป รัฐบาลต้องการปลุกใจใน
ทางสงบมากกว่า ยิ่งเป็นนักเรียนด้วยแล้ว ไม่ควรสนใจในทางนัอย่างยิ่ง ควร
ฝึกฝนแต่วิชาของคนที่ครูได้สั่งสอนให้เท่านั้น ฉะนั้นให้ท่านสั่งห้ามนักเรียนทั้ง
ในโรงเรียนรัฐบาลประชาบาล และโรงเรียนราษฎร์ ให้งดใช้เพลงบทนี้เสียทั่วไป
ถึงแม้ที่ื่อนักเรียนนำเอาไปร้อง ก็ควรแนะนำห้ามเสียด้วย.

[ลายเซ็น พระยาพิบูลพิทยาพรณ]

ลงนามแทน

ประทับตราเสมอามุนีมาเป็นสำคัญ²⁹

ผมคิดว่า เราต้องเข้าใจจดหมายนี้ในบริบทของวิกฤตในหมู่ผู้นำรัฐบาล
จากกรณีโครงการเศรษฐกิจของปรีดี ที่มีผลต่อเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงธรรมการขณะนั้น (เนื้อความหลักในจดหมายน่าจะเป็นคำของเจ้า
พระยาธรรมศักดิ์ฯ เอง) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ เป็นคนเดียวที่เคยเป็นทั้งเสนาบดีใน
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และรัฐมนตรีหลัง 2475 เช่นเดียวกับอดีตขุนนางใน
ระบอบเก่าที่เข้าร่วมกับคณะราษฎรอย่างพระยามโนฯ และพระยาศรีวิสารฯ เขาไม่
เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี แต่ขณะเดียวกัน เขาไม่ได้เป็นผู้ที่ออก
มาคัดค้านอย่างแข็งขันแบบ 2 คนนั้น ดังนั้น เมื่อพระยาพหลฯ-หลวงพิบูลฯ นำ
กำลังยึดอำนาจคืนจากพระยามโนฯ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2476 และจัดตั้งรัฐบาล
ใหม่ที่มีพระยาพหลฯ เป็นนายก เขาจึงได้กลับเข้าเป็นรัฐมนตรีอีก อย่างไรก็ตาม
จากจดหมายนี้ เห็นได้ชัดว่า เขามีความไม่พอใจต่อการยึดอำนาจครั้งหลังนี้ “ยึด
อำนาจนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำพร่ำเพรื่อ หรือว่าจะไม่ควรกระทำเสียเลย” หมาย
ถึงกรณี 20 มิถุนายน 2476 อย่างไม่ต้องสงสัย³⁰ (ที่ภายหลังขุนวิจิตรมาตราจำว่าผู้
ก่อการบางส่วนมีปัญหาเกี่ยวกับคำว่า “ยึดอำนาจ” ก็น่าจะหมายถึงคำสั่งของเจ้าพระยา

²⁹ ทจช., ศบ.1/397. จดหมายถึงกรรมการมณฑลนครศรีธรรมราชเป็นฉบับเดียวที่ยังเหลือ
อยู่ แต่มีบันทึกหมายเลขกำกับจดหมายถึงกรรมการจังหวัดต่าง ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น (แสดงว่ามีการส่ง
ไป) ขอให้สังเกตว่า เนื้อร้องเพลงชาติของขุนวิจิตรมาตราในจดหมายมีความคลาดเคลื่อน แสดงว่า
เป็นการร้องต่อ ๆ กันโดยไม่มีตัวบทที่ได้รับการรับรองเป็นต้นแบบ.

³⁰ การตีความจดหมายนี้ เช่นเดียวกับการตีความเรื่องอื่นๆ เกี่ยวกับเพลงชาติ ใน นครินทร์
เมฆไตรรัตน์, “พลังของแนวความคิด-ชาตินิยมกับการเมืองไทยในสมัยแรกเริ่มของรัฐประชาชาติ,”
รัฐศาสตร์สาร 21, 3 (2542): 65-70. ผิดประเด็นอย่างมากในทัศนะของผม.

ธรรมศักดิ์ฯ นี้มากกว่า³¹⁾)

ผมไม่แน่ใจว่าคำสั่งห้ามร้องเพลงชาติฉบับขุนวิจิตรมาตรา-พระเจนดุริยางค์ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนี้ มีส่วนทำให้หลวงวิจิตรวาทการตัดสินใจผลักดันให้รัฐบาลรับรองให้มีเพลงชาติอย่างเป็นทางการหรือไม่เพียงใด ขณะนั้นหลวงวิจิตรฯ เป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ เขาน่าจะต้องรู้เรื่องคำสั่งนี้อย่างแน่นอน ในความเป็นจริง กระทรวงธรรมการภายใต้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ กำลังอยู่ในภาวะวิกฤตภายใน คำสั่ง 15 สิงหาคม นอกจากสะท้อนความไม่พอใจของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ต่อการยึดอำนาจวันที่ 20 มิถุนายนแล้ว เป็นไปได้ว่าจะสะท้อนการเมืองภายในกระทรวง โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างเขากับหลวงวิจิตรฯ ด้วย 1 เดือนหลังเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ออกคำสั่งนี้ ปัญหากภายในกระทรวงธรรมการจะรุนแรงถึงขั้นมีข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ว่า รัฐบาลจะทำการ “ล้าง” กระทรวง สะสางปัญหาครั้งใหญ่ พร้อมกับข่าวนี้นี้ หลวงวิจิตรฯ จะแอบเขียนบันทึกลับฉบับหนึ่งถึงรัฐมนตรีบางคนที่มีข่าวว่าจะเป็นผู้รับผิดชอบในการสะสางนั้น โจมตีการบริหารงานกระทรวงของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ อย่างรุนแรงและเสนอให้ปลดข้าราชการระดับสูงของกระทรวงออกถึง 29 คน³²⁾ อันที่จริง เรื่องความยุ่งยากในกระทรวงธรรมการ

³¹⁾ ขุนวิจิตรมาตราเองให้สัมภาษณ์ปกป้องเนื้อเพลงของเขาเมื่อคำสั่งห้ามของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ นี้เป็นข่าวทางหนังสือพิมพ์ ดู ประชาชาติ (15 กันยายน 2476). “อนึ่ง จะเพาะตอนที่ว่า ‘ยึดอำนาจกุมสิทธิ’ นั้น ก็ไม่ใช่หมายถึงถึงว่า ให้ยึดกันตะบันตะบัน หากเป็นการยึดอำนาจและกุมสิทธิที่มีอยู่แล้วให้มันไว้ มิให้มันสิ้นคลอน.”

³²⁾ ดูบันทึกกลับ ลงวันที่ 24 กันยายน 2476 ซึ่งหลวงวิจิตรฯ ส่งถึงพระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ (“กระผมได้ทราบข่าวว่าคุณพหลฯ ตั้งให้เจ้าคุณ พร้อมกับหลวงพิบูลและหลวงศุภ เป็นกรรมการชำระสะสางกระทรวงธรรมการ” และ “บันทึกกลับนี้...ไม่ใช่สำหรับส่งให้เจ้าคุณธรรมศักดิ์”) ใน หจช., สบ.3.13/16. ปัญหาที่หลวงวิจิตรฯ มีกับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ในกรณีกระทรวงธรรมการนี้ น่าจะเป็นเรื่องเชิงการบริหารมากกว่าเชิงการเมืองหรืออุดมการณ์ แม้ว่าในบันทึกกลับ หลวงวิจิตรฯ จะพาดพิงถึงข้อบกพร่องของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ที่ไม่เข้าใจภารกิจของกระทรวงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (“ต้องสอนให้คนรู้จักแน่นอนว่าชาติคืออะไร การรักษาตินั้นมีคุณค่าอย่างไร และคนเราจะช่วยชาติได้โดยวิธีไร”) แต่ส่วนใหญ่ที่สุดของบันทึกเป็นการโจมตีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ในแง่การบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ ตั้งเก๊กตั้งพวก เท่าที่ผมทราบ ยังไม่เคยมีงานที่กล่าวถึงปัญหาระหว่างเป็นรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการหลัง 2475 ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี วิทยานินพนธ์ “แนวความคิดทางด้านการเมืองและการศึกษากับบทบาททางการศึกษาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)” ของ ศิริ พุทธิมาส (ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), บทที่ 2 “แนวความคิด...ภายหลังการลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการจนถึงแก่อสัญกรรม (พ.ศ. 2469-2486)” ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ในประเด็นนี้.

เรื่องกระทรวงห้ามนักเรียนร้องเพลงชาติ และเรื่องหลวงวิจิตรฯ ร่วมกับหลวงพิบูลฯ ผลักดันให้มีเพลงชาติอย่างเป็นทางการ จะกลายเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ใน กลางเดือนกันยายน 2476 เกือบจะในวันเดียวกัน (แน่นอน ในกรณีคำสั่งห้ามร้อง เพลงชาติต้องนับว่าเป็นข่าวล่าช้าถึง 1 เดือน)

สำหรับการผลักดันให้มีเพลงชาติอย่างเป็นทางการนั้น ตามข่าวกล่าวว่า หลวงพิบูลฯ เป็นผู้ “มอบหมายเรื่องเพลงชาตินี้ให้หลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้ไป ดำริห์จัดการต่อไป เมื่อหลายเวลามาแล้ว” หลังจากนั้น หลวงพิบูลฯ ก็นำเรื่องเข้าสู่ ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 15 กันยายน 2476 ซึ่งที่ประชุมเห็นชอบตามที่เขาเสนอ ว่าให้จัดการให้มีเพลงชาติขึ้น โดยตั้งกรรมการชุดหนึ่งขึ้นพิจารณาดำเนินการ³³ หนังสือพิมพ์บางฉบับยังได้ตีพิมพ์สิ่งที่กล่าวว่าเป็นบางส่วนของคำแถลงของหลวงพิบูลฯ ต่อคณะรัฐมนตรี ว่าด้วยความจำเป็นของการมีเพลงชาติ³⁴ ปัจจุบันบันทึกการประชุม คณะรัฐมนตรีของเดือนกันยายน 2476 ได้หายไปจาก สลค. แต่ผมได้ค้นพบร่าง ต้นฉบับคำแถลงของหลวงพิบูลฯ นี้เขียนด้วยลายมือของหลวงวิจิตรวาทการ และ ตัวคำแถลงที่แก้ไขเล็กน้อยจากต้นฉบับร่างนั้น พิมพ์ด้วยพิมพ์ดีด (ซึ่งหลังนี้เข้าใจ ว่าเป็นฉบับที่นำเสนอต่อ ครม.จริง ๆ) ในหोजจดหมายเหตุแห่งชาติ³⁵ คำแถลงที่เป็น ลายมือของหลวงวิจิตรฯ มีข้อความทั้งหมด ดังนี้

³³ ดูข่าวใน ประชาชาติ (15 และ 21 กันยายน 2476). ประชาชาติ ได้รายงานในบทนำฉบับ วันที่ 15 กันยายนว่า “เมื่อไม่ช้าไม่นานมานี้ นายกรัฐมนตรีได้เชิญข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และคณะหนังสือ พิมพ์ไปเลี้ยงน้ำชาที่วังปารุสกวัน เพื่อความสนทนากลมเกลียวระวางราชการและหนังสือพิมพ์ และ ในโอกาสนั้นเองเจ้าคุณนายกรัฐมนตรีได้จัดการให้ดนตรีฝรั่งบรรเลงเพลงซึ่งพระเจนดุริยางค์เป็นผู้แต่ง สำหรับจะให้เป็นที่เพลงสำหรับชาติ เพื่อขอรับความเห็นจากผู้ที่ได้ไปประชุมอยู่ในที่นั้น ดั่งนั้นก็เป็นที่ เข้าใจได้ว่า ทำนองเพลงที่ได้บรรเลงในวันนั้น ยังอยู่ในระวางทดลองเลือกเฟ้น ยังมีได้กำหนดหรือ รับรองเป็นทางการลงไปว่า เป็นเพลงสำหรับชาติ ในส่วนเนื้อร้อง ในวันนั้นไม่ปรากฏว่า เจ้าคุณนาย กรัฐมนตรีได้นำเสนอขอความเห็นจากผู้ประชุม ดั่งนั้นก็ย่อมเป็นที่เข้าใจกันว่า เราจะมีได้มีบทเพลง สำหรับชาติเราเพียงแต่กำลังทดลองเลือกเฟ้นบทเพลงเพื่อที่จะกำหนดเป็นบทเพลงสำหรับชาติเท่านั้น” เป็นไปได้ว่า การทดลองเล่นทำนองเพลงชาติให้หนังสือพิมพ์ฟังนี้ เช่นเดียวกับการผลักดันของหลวง วิจิตรฯ-หลวงพิบูลฯ ได้รับแรงกระตุ้นจากคำสั่งกลางเดือนสิงหาคมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี.

³⁴ ดู ประชาชาติ (21 กันยายน 2476).

³⁵ หจช., (3)สร.0201.64.1/1. เอกสารชุดนี้เดิมเก็บอยู่ที่ สลค. เอง ดูเชิงอรรถที่ 6 ข้างต้น.

ความจำเป็นที่ต้องมีเพลงชาติ

ชาติเป็นสิ่งที่เรารักและสงวน บรรพบุรุษของไทยแต่โบราณกาลมาได้ทำการ
สละชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อผดุงรักษาชาติไว้ ดังจะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงกู้ชาติกู้อิสรภาพของสยาม
ให้พ้นจากการที่จะต้องเป็นทาสเป็นขะเลยของศัตรู บรรพบุรุษของเรามีจำนวน
นับไม่ถ้วนที่ได้ตายไปแล้วในสมรภูมิ ตายอย่างกล้าหาญ ตายอย่างลูกผู้ชายที่
รักชาติ

สยามเป็นประเทศเล็ก และอยู่ในฐานะที่ลำบาก ประวัติของสยามเต็มไปด้วย
ความขมขื่น เต็มไปด้วยการต่อสู้เพื่อดำรงชาติ และรักษาความสงบสุข ในอายุ
ของสยาม ๖๐๐ ปีเศษ เราได้ทำสงครามมาแล้วกว่า ๖๐ ครั้ง แม้ในเวลานี้เป็น
ยามสงบ เราก็ยังต้องต่อสู้กับเศรษฐกิจที่กำลังบีบคั้นเรอยุ่อย่างรุนแรง

แต่ก่อนมาหน้าที่รักษาชาติเป็นแต่หน้าที่ของทหาร แต่มาถึงสมัยนี้ ภัยของ
ประเทศมิได้มีแต่การสงครามรบพุ่งเท่านั้น ภัยของประเทศยังมีด้วยการถูกเบียด
เบียนในยามสงบ ฉะนั้นหน้าที่รักษาชาติจึงมิใช่เป็นแต่เพียงหน้าที่ของทหารเท่านั้น
เป็นหน้าที่ของพลเมืองทุกคนที่รักชาติ จะต้องระลึกถึงชาติ และถือเอาการ
ป้องกันชาติเป็นหน้าที่อันสูงสุดของเรา

การที่จะเตือนให้เราระลึกถึงชาติอยู่เสมออันนั้น ก็จำจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็น
เครื่องเตือนให้ระลึกถึง และเป็นเครื่องปลุกใจ ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงได้ให้แต่งเพลง
ชาติขึ้น ซึ่งรัฐบาลได้อนุมัติและสังเกตเห็นว่าประชาชนก็พอใจในทำนองเพลง
แล้ว ส่วนเนื้อเพลงนั้นก็ได้แก้ไขมาจนเห็นว่าใช้ได้ จึงได้นำออกใช้ตั้งแต่บัดนี้ไป

ขอให้เพลงชาตินี้จงเป็นเครื่องเตือนใจชาวสยามให้รักชาติ ขอให้เพลงชาติ
จงเป็นเครื่องปลุกใจทหารให้กล้ากล้าในสมรภูมิ ไว้ลายนักรบของไทยซึ่งเป็น
นักรบที่ดีเยี่ยมมาแล้วในอดีต และขอจงเป็นเครื่องปลุกใจพลเมืองทุกคนให้เห็น
ชาติเป็นสิ่งสำคัญอันควรเชิดชูให้ยืนยงคงอยู่ชั่วกัลปาวสาน เทอญ

วังปารุสกวัน

วันที่ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๖

เนื้อเพลงชาติ

ของเดิม^{๓๖}

แก้ไขใหม่

แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง
ไทยเข้าครองตั้งประเทศเขตต์แดนสง่า

แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง
ไทยเข้าครองได้ลำบากยากนักหนา

^{๓๖} น่าสังเกตว่า เนื้อเพลงของขุนวิจิตรมาตรา ที่หลวงวิจิตรวาทการเขียนด้วยลายมือตัวเองนี้

สืบชาติไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา
รวมรักษาเอกราชชนชาติไทย
บางสมัยศัตรูจู่มารบ
ไทยสมทบสวนทัพเข้าขับไล่
ตลุยเลือดหมายมุ่งผดุงไทย
สยามสมัยบูรณาบรรดตลอดมา

เพราะถูกไล่ไทยต้องเคลื่อนเลื่อนลงมา
ตั้งรักษาเอกราชของชาติไทย
แต่กระนั้นเหล่าศัตรูยังจู่รบ
ไทยสมทบสวนทัพเข้าขับไล่
สละเลือดเนื้อมุ่งผดุงไทย
สยามได้ดำรงรอดตลอดมา

อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย
น้ำไหลรินคือว่าเลือดของเชื้อข้า
เอกราชคือกระดูกที่เราบูชา
เราจะสามัคคีร่วมมีใจ
ยึดอำนาจกษัตริย์อิสระเสรี
ใครย้ายเราจะไม่ลดละให้
เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย
สถาปนาสยามให้เชิดชัย ชโย

อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย
น้ำไหลริน” คือว่าเลือดของเชื้อข้า
เอกราชคือกระดูกของชาวประชา
เราจะสามัคคีร่วมมีใจ
ถืออำนาจถือสิทธิ์อิสระเสรี
ใครย้ายเราจะไม่ลดละให้
ปราบศัตรูให้สิ้นแผ่นดินของไทย
สถาปนาสยามให้ เชิดชัย ชโย

ในคำสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ของเขาในช่วงนั้น หลวงวิจิตรฯ ยืนยันว่าเขาเพียงแก้ไขเนื้อเพลงของขุนวิจิตรมาตรา “เพียงเล็กน้อย เป็นการแก้แต่ถ้อยคำ ส่วนข้อความสำคัญนั้นคงเดิม ถ้าหากว่าเนื้อเพลงอันนั้นจะได้รับความรับรองเป็นเพลงชาติจริงแล้ว ก็ขอยกย่องในการแต่งเนื้อเพลงควรอยู่กับขุนวิจิตรมาตรา”³⁸ อย่างไรก็ตามผมขอเสนอว่า เนื้อเพลงส่วนที่หลวงวิจิตรฯ แก้ไขในวรรคที่ 3 และ 5 มีความแตกต่างสำคัญกับเนื้อเพลงของขุนวิจิตรมาตรา ตรงที่มีลักษณะแอนตี้จีนชัดเจนนั่น อันที่จริงตัวคำแถลง “ความจำเป็นต้องมีเพลงชาติ” ข้างต้น ก็มีเนื้อหาพุ่งเป้าที่การ

มีผิดอยู่ 2-3 แห่ง แห่งหนึ่งผิดเหมือนกับเนื้อเพลงที่คัดลอกไว้ในจดหมายของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ คือ “ยึดอำนาจกษัตริย์อิสระเสรี” เขียนเป็น “ยึดอำนาจกษัตริย์อิสระเสรี” (แสดงว่าคงมีการร้องหรือฟังกันผิดต่อๆ กันมาอย่างแพร่หลายพอสมควร) นอกจากนั้น ในวรรคที่ 7 “ตลุยเลือดหมายมุ่งผดุงไฟท์” เขียนเป็น “ผดุงไทย” และวรรคที่ 14 “ใครย้ายเราจะไม่ละให้” เขียนเป็น “ไม่ลดละให้” 2 วรรคหลังนี้เลยทำให้ส่วนที่หลวงวิจิตรฯ วกการแก้ไขผิดตามไปด้วย.

³⁷ เข้าใจว่าหลวงวิจิตรฯ วกการคงเขียนผิดตรงนี้ ที่ถูกควรจะเป็น “น้ำรินไหล” ในคำแถลงที่พิมพ์ด้วยพิมพ์ดีด ส่วนนี้มีรอยแก้ด้วยปากกา เป็น “รินไหล.”

³⁸ คำให้สัมภาษณ์บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์นั้นฉบับวันที่ 17 กันยายน 2476 อ้างใน แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง. . .”, น. 108.

แอนตีจัน “แม้ในเวลานี้เป็นยามสงบ เราก็คงต้องต่อสู้กับเศรษฐกิจที่กำลังบีบคั้น เราอยู่อย่างรุนแรง” หรือ “ภัยของประเทศยังมีด้วยการถูกเบียดเบียนในยามสงบ” นี่เป็นประเด็นที่เมื่อหลวงวิจิตรฯ มีอำนาจมากขึ้น (หรือพูดให้ถูกคือ หลวงพิบูลฯ มีอำนาจมากขึ้น) จะยังมีลักษณะรุนแรงขึ้น

น่าสังเกตว่า คำแถลงที่หลวงวิจิตรฯ ร่างขึ้นนี้ ร่างเพื่อสำหรับให้คณะรัฐมนตรีประกาศรับรองเพลงชาติที่แก้ไขใหม่ของเขาทันที ในส่วนคำแถลงที่พิมพ์ด้วยพิมพ์ดีดซึ่งผมเข้าใจว่าคือฉบับที่หลวงพิบูลฯ นำเข้าเสนอต่อคณะรัฐมนตรีจริงๆ นั้น มีการแก้ไขจากร่างของหลวงวิจิตรฯ ที่น่าสนใจอยู่ 2 แห่ง แห่งแรก “การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงกู้ชาติ” แก้เป็น “การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงกู้ชาติ” (ในร่างต้นฉบับลายมือของหลวงวิจิตรฯ มีรอยปากกาขีดฆ่าและเขียนใหม่ด้วยลายมือของผู้อื่น) อีกแห่งหนึ่งคือ 2 ย่อหน้าสุดท้าย เขียนรวมกันใหม่ ดังนี้

การที่จะเตือนให้เราระลึกถึงชาติอยู่เสมออัน ก็จำเป็นต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงและเป็นเครื่องปลุกใจ ด้วยเหตุนี้จึงขอเสนอให้รัฐบาลจัดการให้มีเพลงชาติขึ้น ในเวลานี้มีโน้ตเพลงที่พระเจนดุริยางค์เป็นผู้แต่งขึ้น ทางทหารได้ใช้บรรเลงเป็นการทดลองมานานแล้ว สังเกตเห็นว่าประชาชนก็พอใจในทำนองเพลงแล้ว ส่วนเนื้อเพลงก็ได้มีผู้ประพันธ์ขึ้นแล้วสามบท คือบทประพันธ์ของขุนวิจิตรมาตรา ของหลวงสารานุประพันธ์ และของหลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งได้แก้ไขจากบทประพันธ์ของขุนวิจิตรมาตรา ดังได้เสนอมาด้วยแล้ว

ถัดจากนั้น นอกจากจะมีเนื้อเพลงของขุนวิจิตรมาตรา และของหลวงวิจิตรวาทการเช่นเดียวกับในต้นฉบับลายมือแล้ว ยังมีเนื้อเพลงชาติของนายพันตรีหลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) ซึ่งน่าจะเพิ่งแต่งขึ้นใหม่ ดังนี้

บ้านเมืองของไทยไทยปกครองเจ้าของประเทศ	ตั้งอาณาเขตดลสยามด้วยความเย็นมั่น
ตั้งชาติไทยถือไตรรงค์เป็นธงสำคัญ	ร่วมรักกันสามัคคีมีใจเดียว
เชิดประเทศชาติไทย, ให้คงเอกราช	ยึดหลักธรรมเป็นอำนาจไม่หวาดเสียว
ถึงแตกพ่ายไทยกู้สุทธีเดียว	ด้วยกลมเกลียวไทยจึงคงดำรงเป็นไทย
เราลูกของชาติคณาจักรล้ำร่วมมนัส	รักษารัฐธรรมนูญอย่าสูญเสีย
รักษาสამคคีธรรมประจำน้ำใจ	รักษาไฟของชาติเกิดกำเนิดมา

เรากอดคอกันตาย, ไร้สายในแผ่นดิน
ใครใจมจู่เราจะสู้จนเย็บตา

รวมกำลังกันทั้งสิ้นถ้วนทุกหน้า
ร่วมรักษาเอกราชของชาติไทย ชโยฯ

การประกวดเพลงชาติปี 2476

ดังที่เราได้เห็นแล้ว ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 15 กันยายน 2476 ไม่ได้รับรองเนื้อเพลงชาติของหลวงวิจิตรวาทการ (หรือของขุนวิจิตรา หรือหลวงสาราฯ) ทั้งนี้แต่ให้ตั้งกรรมการขึ้นพิจารณาตามจดหมายเชิญเป็นกรรมการที่ยังเหลืออยู่ตอนแรก มีกรรมการ 9 คน (บางคนตั้งตามตำแหน่ง) คือ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรม เป็นประธาน, จางวางทั่ว พาทยโกศล, ผู้บังคับกองแถววงทหารเรือ, ผู้บังคับกองแถววงทหารบก, หลวงประดิษฐไพเราะ, หลวงประสานบรรณวิทย์, พระยานุชิตชาญชัย, พระเรีย่มรัชชพากย์ และ พระเจนดุริยางค์³⁹ การที่หลวงวิจิตรา ไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการ สะท้อนความจริงที่ว่า ในขั้นนี้อิทธิพลของเขาในรัฐบาลยังมีจำกัด (หรือพูดอีกอย่างคืออำนาจของหลวงพิบูลฯ ยังมีจำกัด) ซึ่งตรงข้ามกับสิ่งที่จะเกิดในภายหลัง เมื่อหลวงพิบูลฯ เป็นนายก ที่ทุกอย่างที่เกี่ยวกับเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีจะอยู่ในความรับผิดชอบของเขา (ดังเราจะได้เห็นข้างหน้า)

ในการประชุมครั้งแรก วันที่ 19 กันยายน คณะกรรมการได้ตกลงตั้ง “อนุกรรมการแผนกดนตรีไทย” ขึ้น ประกอบด้วย เจ้าพระยาธรรมาศกัณฐ์มนตรี, พระยานุชิตชาญชัย, พระยาเสนาะดุริยางค์, พระเพลงไพเราะ, หลวงประดิษฐไพเราะ, จางวางทั่ว พาทยโกศล และ นายบุญธรรม (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น มนตรี ตราโมท) เข้าใจว่าสาเหตุคงเนื่องมาจากมีการเสนอว่า เพลงชาติอาจจะใช้ทำนองเพลงไทย หรืออาจจะมีเพลงชาติแบบไทยต่างหากจากแบบฝรั่งได้⁴⁰ ในขั้นนี้ เราไม่มีหลักฐานเหลืออยู่ว่าได้มีการตกลงเช่นนี้หรือยัง แต่ในการประชุมครั้งต่อมา (เข้าใจว่าเป็นวันที่ 1 หรือ

³⁹ ดูสำเนาจดหมายเชิญเป็นกรรมการ ลงวันที่ 18 กันยายน 2476 ใน หจข., (3)สร.0201.64.1/

1.

⁴⁰ ในแฟ้มเอกสารเพลงชาติที่ หจข. (ซึ่งเดิมเก็บอยู่ที่ สลค.) มีจดหมายจากนายดาบจินดา สิงห์รัตน ลงวันที่ 21 กันยายน 2476 วิจารณ์ทำนองเพลงชาติของพระเจนดุริยางค์ว่าเป็นแบบฝรั่ง (“ถ้าทางการจะปล่อยให้ไปเป็นไปตามที่ได้ทดลองบรรเลงซึ่งฟังเป็นเพลงฝรั่งแล้ว จะเป็นที่น่าเสียใจ ... ว่าเมืองไทยช่างไร้เสียแทบทุกอย่าง แม้แต่เพลงชาติซึ่งถือว่าสำคัญที่สุดในบรรดาเพลงทั้งหลายของชาติหนึ่ง ๆ ก็หาผู้แต่งให้มีทำนองเข้ากับสำเนียงในประเทศและชาติของตนให้สมกับชื่อว่า ‘เพลงชาติ’ ไม่ได้อะไร ๆ ก็ต้องอาศัยของฝรั่งเขาเสียหมด”) และเสนอว่าน่าจะเชิญผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย เช่น พระยาเสนาะดุริยางค์ และหลวงประดิษฐไพเราะ มาช่วยกันแต่งเพลงชาติใหม่ให้เป็นทำนองแบบไทย (บางส่วนของจดหมายนี้ได้รับการอ้างอิงใน รัศมี ชาคะสิงห์, “บทบาทของเพลงเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา,”

2 ตุลาคม) คณะกรรมการได้ลงมติเป็นทางการให้มีเพลงชาติ 2 แบบ คือ แบบไทย กับแบบฝรั่ง โดยแบบฝรั่งได้รับรองทำนองของพระเจนดุริยางค์เป็นเพลงชาติ และให้ประกาศชวนประชาชนส่งเนื้อร้องเข้าประกวด ดังนี้

ประกาศเรื่องเพลงชาติ

คณะกรรมการคัดเลือกเพลงชาติได้ลงมติเห็นพ้องกันว่า เพลงชาตินั้นมีมากกว่าเพลงหนึ่งก็ได้ ในขั้นต้นนี้จึงควรให้มีเพลงหนึ่งแต่งขึ้นตามแบบสากล และอีกเพลงหนึ่งแต่งขึ้นตามแบบไทย ดัดแปลงเข้าหาแบบสากล เพื่อจะได้ต้องด้วยลักษณะของเพลงชาติ กล่าวคือ ต้องเป็นเพลงปลุกใจประชาชนและเป็นจังหวะที่ทหารเดินได้

เพลงตามแบบสากลนั้น ได้ตกลงกันรับรองเพลงของพระเจนดุริยางค์ให้ใช้เป็นทำนองของเพลงชาติได้ บัดนี้คงขาดแต่คำร้องประกอบเพลงนั้น จึงขอประกาศชักชวนให้ท่านนักประพันธ์ทั้งหลายจงรีบช่วยกันแต่งคำร้องเหล่านั้นให้เหมาะสมกับทำนองเพลง และส่งตรงไปยังเลขาธิการ คณะรัฐมนตรีภายในวันที่ ๓๑ ตุลาคม ศกนี้

ในการแต่งคำร้องคราวนี้ โปรดอย่าลืมว่า

๑. โน้ตใดมีเสียงสูง คำที่ร้องกับโน้ตนั้นต้องเป็นคำเสียงสูง
๒. โน้ตใดมีเสียงต่ำ คำที่ร้องกับโน้ตนั้นต้องเป็นคำเสียงต่ำ
๓. โน้ตใดสั้น คำที่ร้องกับโน้ตนั้นต้องเป็นคำสั้น
๔. โน้ตใดยาว คำที่ร้องกับโน้ตนั้นต้องเป็นคำยาว

เพื่อความสะดวกแก่ผู้จะแต่งประกวด ขอแจ้งว่าโน้ตเพลงทำนองของพระเจนฯ ราคาลบละ ๑๐ สตางค์นั้นมีขาย ณ ที่ต่อไปนี้ คือ

๑. อีสเตอร์น เปียโน (ถนนสีพระยา)
๒. ราชนาวีกองเรือ (ปากคลองมอญ)
๓. สหการค้า (ข้างศาลาเฉลิมกรุง)
๔. อัดตั้งคณิศร (สามแยก)

น. 414) แต่จดหมายนี้ถึงมือรัฐบาลในวันที่ 27 กันยายน (ดูจากการลงทะเบียนรับ) แสดงว่าการตั้งอนุกรรมการแผนกดนตรีไทยไม่ได้มาจากแรงกระตุ้นของจดหมายฉบับนี้ แต่เป็นไปได้ว่า ถ้าการตัดสินใจอย่างเป็นทางการให้มีเพลงชาติ 2 แบบยังไม่เกิดขึ้นจนต้นเดือนต่อมา (ดูข้างล่าง) จดหมายนี้อาจมีส่วนทำให้การตัดสินใจนั้นง่ายขึ้น.

ส่วนเพลงแบบไทยนั้น เมื่อได้ตกลงกันประการใด จะได้ประกาศภายหลัง.

ประกาศนี้ถูกเผยแพร่ในวันที่ 4 ตุลาคม 2476 สัปดาห์ต่อมา ดังที่ทราบกันดี เกิดเหตุการณ์ที่รู้จักกันในนามกบฏบวรเดช หลังเหตุการณ์สงบมีประกาศของกรมการประกวดเพลงชาติอีกฉบับออกมา :

ประกาศกรรมการประกวดเพลงชาติ

เนื่องจากที่ได้ประกาศให้มีผู้แต่งเนื้อเพลงชาติส่งเข้ามาประกวดนั้น บัดนี้มีผู้ขอรับมาว่าได้มีการกบฏเกิดขึ้น เป็นเรื่องเร่าใจให้บังเกิดความรักชาติรุนแรงยิ่งขึ้นและผู้เตรียมแต่งส่งประกวดก็มีวทมกมุ่นอยู่ในเรื่องนั้นไม่มีเวลาแต่งได้ทัน จึงเป็นการสมควรที่จะขยายเวลาส่งประกวดให้ยืดออกไปอีก เพื่อว่าผู้ที่ยังมิได้ส่งเพลงเข้าประกวดจะได้แต่งส่งมา ฉะนั้นกรรมการประกวดเพลงชาติจึงขอประกาศขยายเวลาออกไปอีก ๑๕ วัน นับแต่วันประกาศนี้ไป ผู้ที่ยังมิได้ส่งเนื้อเพลงเข้าประกวด อาจส่งมาได้ ผู้ที่ส่งแล้วถ้าปรารถนาจะแก้ไขประการใด ขอแก้ไขก็ได้

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖

กรรมการประกวดเพลงชาติ.

เมื่อครบกำหนดที่ขยายออกไป⁴¹ ปรากฏว่ามีผู้ส่งเนื้อเพลงเข้าประกวดทั้งหมดประมาณ 35 คน ส่วนใหญ่คนละ 1 เนื้อเพลง แต่มีบางคนส่งมากกว่า 1 (หรือส่งซ้ำฉบับที่ส่งไปแล้วแต่แก้ไขบางส่วน) เกือบทั้งหมดเป็นเนื้อเพลงสำหรับทำนองสากลของพระเจนดุริยางค์ มีเพียง 4 หรือ 5 ฉบับที่เป็นเนื้อเพลงและทำนองแบบไทย (ต่างจากการประกวดที่จะมีขึ้นในปี 2482 คณะกรรมการจัดประกวดปี 2476 ไม่ได้ทำบัญชีรายชื่อเนื้อเพลงที่ส่งเข้าประกวดเราจึงไม่สามารถแน่ใจจากต้นฉบับเนื้อเพลงที่ยังเหลือเก็บอยู่ที่ หจข. ว่าครบหรือไม่ บางครั้งมีการพาดพิงถึงเนื้อเพลงที่ไม่มีต้นฉบับ เช่นกรณีนายนันท์ ทรรทรานนท์ ช่างล่าง) ต้องนับว่า จำนวนเนื้อเพลงที่เข้า

⁴¹ ถ้านับตามประกาศวันที่ 27 ตุลาคม ที่ให้ “ขยายเวลาออกไปอีก ๑๕ วันนับแต่วันประกาศนี้” วันปิดรับผลงานควรจะเป็นวันที่ 11 พฤศจิกายน 2476 แต่มีจดหมายลงวันที่ 13 พฤศจิกายน จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึงหัวหน้ากองการโฆษณา เตือนว่า “บัดนี้กำหนดการแต่งเพลงชาติจะสิ้นสุดลงในวันที่ ๑๕ เดือนนี้แล้ว ฉะนั้นขอให้กองการโฆษณาจัดการโฆษณาเป็นการเตือนให้ผู้ที่จะส่งเพลงชาติมาประกวดจักได้รับส่งมาให้ทันกำหนด” ดู หจข., (3)สร.0201.64.1/1.

ประกวดมีน้อยมาก (ปี 2482 มีกว่า 600 เนื้อเพลง) ผมคิดว่า นี่เป็นการสะท้อนลักษณะที่ไม่ลงตัว (unsettled) อย่างสูงของสถานการณ์ช่วง 1 ปีเศษหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เห็นได้ชัดว่าวิกฤตเค้าโครงเศรษฐกิจของปรีดี การปิดสภาของพระยามโนฯ และการยึดอำนาจคืนของผู้ก่อการวันที่ 20 มิถุนายน ไม่ชวนให้เกิดแรงบันดาลใจแต่งเพลงชาติกันนัก กบฏบวรเดชที่เกิดขึ้นระหว่างการประกวด แทนที่จะ “เราใจให้บังเกิดความรักชาติรุนแรงยิ่งขึ้น” อย่างที่กรรมการหวัง น่าจะยิ่งเพิ่มความรู้สึกไม่แน่นอนนี้ในใจคนทั่วไป

ผู้ประกวดส่วนใหญ่อยู่ในพระนคร มีเพียง 2-3 รายที่ส่งมาจากต่างจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ เกือบทั้งหมดคงอยู่ในประเภท “มือสมัครเล่น” คือไม่ได้แต่งเพลงหรือกลอนโดยมีรายได้ตอบแทนอย่างสมำเสมอ มีผู้ประกวดที่จัดว่าเป็น “มืออาชีพ” เพียง 3-4 ราย คือ ชุนวิจิตรมาตราเอง ซึ่งส่งเนื้อเพลงของเขาที่ได้กลายเป็นเพลงชาติอย่างไม่เป็นทางการแล้ว เข้าประกวดโดยแก้บางคำ, นายฉันท ขำวิไล, นายบุญธรรม ตราโมท และนายจวงจันทน์ จันทรคณา หรือ “พรานบุรพ์” เห็นได้ชัดว่าเนื้อเพลงชาติที่ชุนวิจิตรมาตราแต่งไว้มีอิทธิพลอย่างมากต่อผู้ประกวดประเภท “มือสมัครเล่น” หลายเนื้อเพลงมีการใช้คำเหมือนหรือเลียนแบบชุนวิจิตรมาตรา บางรายอาจจะไม่รู้ตัวหรือไม่ตั้งใจ แต่บางรายก็ระบุไว้ในจดหมายถึงกรรมการเลยว่าเป็นการ “แก้ไขเพิ่มเติม” ของชุนวิจิตรมาตรา ที่ชวนขันคือถึงกับมีผู้ประกวดรายหนึ่ง (เป็นพนักงานรักษารถไฟ สถานีหาดใหญ่) ส่งเนื้อเพลงของชุนวิจิตรมาตรามาเข้าประกวดในฐานะผลงานตัวเอง ทั้งยังเขียนคำอธิบายเนื้อเพลงแต่ละวรรคที่ “แต่งโดยนายมิ่ง เทียนเพ็ง” (ชื่อของเขา) นี้มาอย่างเบ็ดเสร็จถึง 2 หน้า⁴² น่าสังเกตด้วยว่า ผู้ประกวดบางคนก็ระบุว่าเนื้อเพลงของชุนวิจิตรมาตรา “ดีแล้ว...แต่เห็นว่าบางคำและบางตอนยังขาดคำสำคัญอยู่บ้าง” หรือหลายคนก็พยายามแต่งใหม่แต่ยังสะท้อนอิทธิพลของชุนวิจิตรมาตรา ส่วนที่ “แก้ไขเพิ่มเติม” หรือแตกต่างออกไปจากชุนวิจิตรมาตรา คือ การมี “กษัตริย์” (และบางครั้งศาสนา หรือรัฐธรรมนูญ) เพิ่มเข้ามาด้วย (“ข้าพเจ้าเห็นว่า คำว่าเพลงชาติ ควรต้องมีคำว่า

⁴² ดูเนื้อเพลงของนายมิ่ง เทียนเพ็ง และคนอื่น ๆ ที่ส่งเข้าประกวดได้ใน หจข., (3)สร.0201.64.1/2 ตัวอย่างหนึ่งของการแต่งเลียนแบบชุนวิจิตรมาตรา คือ เนื้อเพลงประกวดของนายละมุล จันทาทับ “แผ่นดินสยามนามกระเดื่องว่าเมืองทอง ไทยได้ครองยังลำบากยากเต็มประดา ต้องสู้รบไล่ข้าศึกไม่นิกรอะ จนลือว่าไทยเก่งเท่าไม้เท้าใคร...อันดินสยามนามว่าเนื้อแห่งเชื้อไทย น้ำรินไหลคือว่าเลือดแห่งเชื้อข้า เอกราชคือกระดูกไทยบูรณมา เราจะสามารถคีรั่วมมีใจ...” อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งรายนี้ได้ส่งเนื้อเพลงที่แต่งอย่างไม่เลียนแบบชุนวิจิตรมาตราเข้าประกวดด้วย.

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ จึงจะดี” ผู้ประกวดรายหนึ่งเขียนไว้) เรื่องนี้ไม่ใช่ความบังเอิญ เพราะในทางกลับกัน ขุนวิจิตรมาตราบอกว่าเขาแต่งเพลงชาติครั้งแรกโดยจงใจให้มีคำว่ากษัตริย์อยู่ด้วย (ดูข้างล่าง ดั่งที่ทราบกันดี นี่เป็นจารีตที่เพลงชาติปี 2482 หรือเพลงชาติปัจจุบันทำตาม และเป็นปัญหาสำหรับบางคนจนทุกวันนี้⁴³)

ขุนวิจิตรมาตราอธิบายเพลงชาติของเขา

ในส่วนขุนวิจิตรมาตราเอง ในการส่งเข้าประกวดครั้งนี้ เขาได้แก่นือเพลงที่แต่งไว้ในเดือนสิงหาคม 2475 ใน 6 พรรค ดังนี้ (ที่ขีดเส้นใต้คือส่วนที่แก้)

<u>สิงหาคม 2475</u>	<u>พฤศจิกายน 2476</u>
แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง	แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง
ไทยเข้าครองตั้งประเทศเขตต์แดนสง่า	ไทยเข้าครองตั้งประเทศเขตต์แดนสง่า
สืบชาติไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา	สืบ <u>เอา</u> ไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา
รวมรักษาเอกราษฎร์ชนชาติไทย	รวมรักษาเอกราษฎร์ชนชาติไทย
บางสมัยสัตว์จุ่มรบ	บางสมัยสัตว์ <u>จุมตี</u>
ไทยสมทบสวนทัพเข้าขับไล่	ไทยพลีชีพ <u>พร้อม</u> รวมขับไล่
ตะลุยเลือดหมายมุ่งผดุงพะไท	<u>เข้า</u> ลุยเลือดหมายมุ่งผดุงพะไท
สยามสมัยบุราณรอดตลอดมา	สยามสมัยบุราณรอดตลอด <u>มา</u>

⁴³ หลังจากมีข่าวเรื่องกระทรวงกลาโหมจะให้บริษัทแกรมมี่และ “เบิร์ต” ธงไชย แมคอินไตย์ ทำเพลงชาติใหม่ แล้วสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติได้ประกาศโครงการจัดทำเพลงสำคัญของแผ่นดินขึ้น ระหว่างนั้นสำนักข่าวไทยได้รายงานเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2546 ดังนี้ “ผู้บัญชาการทหารบกปฏิเสธกองทัพบกไม่ได้ดำเนินการจัดทำเพลงชาติขึ้นใหม่ตามที่เป็ข่าว แต่ยอมรับเคยเสนอหากจะมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงควรที่จะมีเนื้อหาที่ครอบคลุมทั้ง ๓ สถาบัน คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ตามที่ได้มีการเสนอข่าวว่า กองทัพบกได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาปรับปรุงเนื้อร้องเพลงชาติไทยขึ้นใหม่ และได้ส่งเนื้อร้องเพลงชาติใหม่ดังกล่าวให้กับสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติพิจารณาแล้วนั้น พันเอกสมควร แสงภัทรเนตร โฆษกกองทัพบกกล่าวว่า ข่าวดังกล่าวไม่เป็นความจริง พร้อมกับชี้แจงรายละเอียดว่า ข่าวที่เสนอออกไปนั้นเกิดจากความคลาดเคลื่อนอย่างไรก็ตาม เรื่องที่เกิดขึ้นผู้บัญชาการทหารบกเพียงแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องการปรับปรุงเพลงชาติว่า หากเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงควรที่จะให้มีเนื้อหาที่ครอบคลุมทั้ง ๓ สถาบันตามความหมายของธงไตรรงค์ที่สื่อความหมายถึงสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์” เราจะได้เห็นกันว่า ประเด็นนี้จะถูกหยิบยกขึ้นมา เมื่อมีการแก่นือเพลงสรรเสริญพระบารมีหลังเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย แต่ด้วยความมุ่งหมายที่ต่างกับกองทัพบกในปี 2546 นี้.

อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย
น้ำรินไหลคือว่าเลือดของเชื้อข้า
เอกราษฎร์คือกระดูกที่เราบูชา
เราจะสามัคคีร่วมมีใจ
ยึดอำนาจกุมสิทธิอิสสระเสรี

ใครย้ายเราจะไม่ละให้
เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย
สถาปนาสยามให้เชิดชัยไชโย

อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย
น้ำรินไหลคือว่าเลือดของเชื้อข้า
เอกราษฎร์คือกระดูกที่เราบูชา
เราจะสามัคคีร่วมมีใจ

- (1) รักประเทศและชาติรัฐธรรมนูญที่มี
- (2) รักษาประเทศชาติรัฐธรรมนูญจงดี
- (3) รักษาชาติประเทศเอกราชจงดี
- (4) รักษาสีท้ออำนาจอิสสระเสรี

ใครย้ายเราจะไม่ละให้
เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย
สถาปนาสยามให้เทิดไทยไชโย

จะเห็นว่าส่วนที่แก้มากที่สุดคือวรรค “ยึดอำนาจ” ที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเคยมีปัญหากับสิ่งห้ามร้องนั่นเอง ในความทรงจำปี 2520 ขุนวิจิตรมาตรา กล่าวว่าผู้ก่อการบางส่วนมีปัญหากับคำนี้ เขาจึงแก้ (และผมสันนิษฐานว่า เขาคงจำผิดไปถึงปัญหาที่มีกับเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ มากกว่า) แต่ในคำอธิบายที่เขาแนบไป กับเนื้อร้องที่ส่งเข้าประกวดปี 2476 นี้ (ดูข้างล่าง) เขาเขียนว่า “วรรคนี้ได้แก้ตามคำสั่งของคุณพระเจณา” (ไม่ได้บอกว่าทำไมพระเจณา จึงสั่ง) ไม่ว่าจะจริงเป็นอย่างไร ดูเหมือนเขาจะมีปัญหาไม่น้อยกับการหาข้อความมาแทน ถึงกับ “ฉะเพาะวรรคนี้ ขอส่งประกวด 4 ความ”⁴⁵

⁴⁴ คำว่า “เอกราษฎร์” ในที่นี้ กับในข้อ (3) ของอีก 2 วรรคถัดมา (“รักษาชาติประเทศเอกราชจงดี”) สะกดไม่เหมือนกันตามต้นฉบับที่เป็นแผ่นโน้ตพร้อมเนื้อร้อง ซึ่งขุนวิจิตรมาตรายื่นไป (ดูเชิงอรรถที่ 23 ข้างต้น และเชิงอรรถถัดจากนี้) ในระหว่างกระบวนการพิจารณาของคณะกรรมการก็ไม่มีใครทักเรื่องนี้ ถึงขั้นที่เมื่อเนื้อร้องนี้ได้รับการรับรองให้เป็นเพลงชาติอย่างเป็นทางการ และมีการประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา 51 (26 สิงหาคม 2477): 1554. การสะกดไม่เหมือนกันนี้ก็ยังคงอยู่ (ส่วนคำว่า “เอกราษฎร์” ในวรรค 3 ถูกแก้เป็นคำอื่น) ผมไม่แน่ใจว่าการสะกด 2 แบบนี้ มีนัยยะสำคัญอะไรหรือไม่ โดยส่วนตัวคิดว่าไม่ ขุนวิจิตรมาตราเอง ในคำอธิบายเนื้อร้องที่เขาแนบไปด้วย (ดูข้างล่าง) พิมพ์ติดคำนี้ว่า “เอกราช” โดยตลอดทุกจุด เท่าที่เคยเห็นเอกสารสมัยนั้น โดยทั่วไปคำนี้จะสะกด “เอกราช” แต่จะมีบางครั้งก็มีคนสะกด “เอกราษฎร์” ในลักษณะคำที่แทนกันได้ (interchangeable) อนึ่ง คำว่า “เทิดไทย” ในวรรคสุดท้าย ผมสะกดตามขุนวิจิตรมาตราเอง ในเอกสารราชการอื่นๆ หลังจากนั้นจะสะกด “เทอดไทย.”

⁴⁵ เข้าใจว่า ตอนแรกเขาคงคิดจะเสนอเพียง 3 ความแรก เพราะในแผ่นโน้ตเพลงซึ่งพิมพ์

พร้อมกับเนื้อเพลงชาติฉบับแก้ไขที่ส่งเข้าประกวดนี้ ชุณวจิตรมาตราได้เขียน “คำแถลง” อย่าง “ยืดยาว” (คำของเขาเอง) ถึง 12 หน้า แนบไปด้วย เขาเริ่มต้นว่า

คำแถลง

การแต่งเนื้อเพลงชาติ ได้ถือหลัก ๕ ประการ คือ

๑. กล่าวจะเพาะชาติโดยตรง ไม่กล่าวถึงศาสนา พระมหากษัตริย์ (เพราะพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติอยู่แล้ว) ให้ใช้เนื้อได้ทั่วไป เสมอไป ตลอดไปชั่วกาลปาวสาร

การกล่าวถึงชาติได้บรรยายความเป็นมาในอดีต ซึ่งมีผลให้กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน แล้วเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำอะไรในอนาคต เป็นการเตือนใจและปลุกใจ

๒. แต่งให้ได้ตามตัวโน้ตที่คุณพระเจนศรียงศรีได้แต่งไว้แล้ว กล่าวคือ หากคำให้เหมาะสำหรับบรรจุให้เสียงเข้ากับโน้ตให้ได้ความตามความคิดที่มุ่งไว้ ประคองทั้งคำและความให้เข้ากับโน้ตและความหมายของโน้ต ให้เป็นไปตามความคิดโดยให้มีที่เสียแต่น้อยที่สุด

๓. ใช้คำสามัญง่าย ๆ แต่งให้ความและประโยคง่ายอย่างที่เรียกตามภาษาอังกฤษว่า plain หากจะต้องใช้ศัพท์ที่ใช้ตรงที่เห็นว่าจำเป็น และศัพท์นั้นเป็นศัพท์ที่แพร่หลายเข้าใจกันดีแล้วเป็นส่วนมากด้วย ทั้งนี้เพื่อคนทุกชั้นทุกวัยจะได้เข้าใจได้ง่าย

๔. รักษาภาษากระบวนความให้ได้เหตุผล ให้ได้ประโยคประธานตามไวยากรณ์

๕. พยายามหาทางที่จะให้ไพเราะในทางกวี มีเล่นคำ เล่นอักษร เล่นกลอน เล่นสัมผัส เท่าที่จะเล่นได้ โดยให้ชดกับโน้ตเป็นอย่างน้อยที่สุด

หลักทั้ง ๕ ประการนี้ ได้วางไว้แล้วตั้งแต่เมื่อแต่งคราวแรก⁴⁶

โดยโรงพิมพ์ศรีกรุงตั้งแต่ครั้งที่เขาแต่งเพลงนี้เสร็จในเดือนสิงหาคม 2475 ที่เขาแนบไปด้วย (ดูเชิงอรุณที่ 23 ข้างต้นประกอบ) ซึ่งเขาใช้ปากกาขีดฆ่าเนื้อเพลงเก่าส่วนที่ต้องการแก้ แล้วเขียนส่วนที่แก้ไขใหม่ทับลงไปนั้น เขาสีขาววรรคนี้ออก แล้วเขียนแก้ไขใหม่เพียง 3 แบบ ยิ่งกว่านั้น บริเวณตอนล่างสุดของแผ่นโน้ตเพลง มีข้อความพิมพ์ด้วยพิมพ์ดีดว่า “หมายเหตุ แผ่นนี้ขอเสนอประกวด ๓ ความ คือในบันทึกที่ ๗ (ตรงกับวรรคที่ ๑๓) ๑. รักประเทศและชาติรัฐธรรมนูญที่มี ๒. รักษาประเทศชาติรัฐธรรมนูญคงดี ๓. รักษาชาติประเทศเอกราชคงดี” ผมคิดว่า เมื่อเขาลงมือเขียนคำอธิบายเนื้อเพลงที่แนบไปด้วย คงคิดทางเลือกที่ 4 ขึ้นได้ จึงเขียนเพิ่มเข้ามา น่าสังเกตว่าทางเลือกที่ 4 นี้ มีคำว่า “อำนาจ” อยู่ด้วย.

⁴⁶ เป็นเรื่องน่าเสียดายว่า ในวิทยานิพนธ์ของ รัศมี ชาคะสิงห์ (น. 416) ได้ยกคำแถลง 5 ข้อ

ต่อจากนั้น เป็นคำอธิบายเนื้อเพลงทั้ง “ทางกวี” และ “ทางความ” ขุนวิจิตรมาตราได้อธิบายอย่างละเอียดถึงการเลือกคำแต่ละคำในเพลง ว่ามีลักษณะจงใจทั้งในแง่ที่ต้องการสื่อความหมายบางอย่าง หรือในแง่ที่เป็นการเล่นคำ ได้แก่ เล่น “คำได้” ที่เป็นอักษร ท (ประเทือง ทอง ไนวนรรค 1, ไทย ประเทศ ไนวนรรค 2) อักษร รล (พลี ร่วม รวม ไล่ ไนวนรรค 6, ลุย เลือด ไนวนรรค 7, บุราณ รอด ตลอด ไนวนรรค 8) เล่น “คำเน้น” ตามวรรค (เข้า เขตต์ ไนวนรรค 2, เนื้อ น้ำ ไนวนรรค 9 และ 10, คือ ของ ข้า สามัคคี ไนวนรรค 9, 10, 11 และ 12) เล่น “คำย้า” ตามวรรค (สมัย สัตรู ในวรรค 5, ผดุง ไฟท ไนวนรรค 7, สยาม สมัย ไนวนรรค 8, สถาปนา สยาม ไนวนรรค 16) เล่น “คำคู่” ไนวนรรค (เช่น ดิกดำ, บรรพ์โบ, ราษฎร ไนวนรรค 3) เล่น “กลอนกลบท” เช่น ปลายคำวรรค 2 กับต้นคำวรรค 3 (ส ่า กับ สิบ ่ง่า) ปลายคำวรรค 6 กับต้นคำวรรค 7 (ขับ ไล่ กับ เข้า ลุย) หรือคำอธิบายต่อไปนี้ (วิธีขีดเส้นใต้ เส้นแบ่งหน้า และเส้นเชื่อมข้อความของขุนวิจิตรมาตราเอง) :

ทางความ แต่งกลอนให้ทวนทบกลับไปมา เล่นความในวรรค ให้ได้รับกันเป็นคู่ ๆ ซึ่งแบ่งเป็นอดีตคนหนึ่ง อนาคตคนหนึ่ง อดีตเป็นส่วนต่อสู้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า offence อนาคตเป็นส่วนป้องกัน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า defence ให้เป็นอย่าง logical phraseology ดังนี้

<u>วรรค ๔</u>	<u>วรรค ๑๒</u>
ในส่วนอดีต ทางต่อสู้	ในส่วนอนาคต ทางป้องกัน
<u>รวมรักษาเอกราชชนชาติไทย</u>	<u>เราจะสามัคคีร่วมมือใจ</u>
หมายความว่า เราได้รวมกันมาแล้ว	หมายความว่า เราจะรวมกันต่อไป
<u>วรรค ๕</u>	<u>วรรค ๑๓</u>
ในส่วนอดีต ทางต่อสู้	ในส่วนอนาคต ทางป้องกัน
<u>บางสมัยศัตรูจู่โจมตี</u>	<u>รักษาประเทศชาติรัฐธรรมนูญที่มี</u>
หมายความว่า เราได้ถูกรุกรานมาแล้ว	หมายความว่า เราจะรักษาต่อไป

ของขุนวิจิตรมาตรานี้มาทั้งหมด แต่เขียนในเชิงอรรถว่า “คำแถลงการแต่งเนื้อเพลงชาติ โดย สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี” ซึ่งทำให้เข้าใจผิดได้อย่างมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อ 1 ที่มีความสำคัญมาก.

<p>วรรค ๖</p> <p>ในส่วนอดีต ทางต่อสู้ ไทยพลีชีพพร้อมรบขับไล่</p> <p>หมายความว่า เราได้พลีชีวิตมาแล้ว</p>	<p>วรรค ๑๔</p> <p>ในส่วนอนาคต ทางป้องกัน ใครย่ำยีเราจะไม่ละให้</p> <p>หมายความว่า เราจะพลีชีวิตต่อไป</p>
<p>วรรค ๗</p> <p>ในส่วนอดีต ทางต่อสู้ เข้าลุยเลือดหมายมุ่งผดุงผไท</p> <p>หมายความว่า เราได้รับเพื่อบ้านเมืองมาแล้ว</p>	<p>วรรค ๑๕</p> <p>ในส่วนอนาคต ทางป้องกัน เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย</p> <p>หมายความว่า เราจะรบเพื่อบ้านเมืองต่อไป</p>
<p>วรรค ๘</p> <p>ในส่วนอดีต ทางต่อสู้ สยามสมัยบูรณารอดตลอดมา</p> <p>หมายความว่า เราได้กู้บ้านเมืองมาแล้ว</p>	<p>วรรค ๑๖</p> <p>ในส่วนอนาคต ทางป้องกัน สถาปนาสยามให้เชิดไชยไชโย</p> <p>หมายความว่า เราจะช่วยบ้านเมืองต่อไป</p>

ขุนวิจิตรมาตรายืนยันว่า วิธีแต่งอันซับซ้อน เล่นคำ เล่นความ เหล่านี้ “ได้คิดและวางแต่ง...ตั้งแต่คร่าวแรก” ถ้าจริง ไม่ใช่การเขียนอธิบายย้อนหลังให้ดูซับซ้อน ก็ต้องนับว่าเขามีความตั้งใจและได้ใช้ความพยายามอย่างมากในการแต่งเพลงชาติ เมื่อเดือนสิงหาคม 2475 (แม้จะ “ได้มาคิดแต่งอยู่สองวัน” เท่านั้น) โดยส่วนตัว ผมก็คิดว่า ในแง่วรรณศิลป์ เนื้อเพลงชาติของขุนวิจิตรมาตรานี้มีคุณภาพสูงกว่าเนื้อเพลงชาติอื่น ทั้งของนายฉันท ภาณุ และของหลวงสารานุประพันธ์ (ที่จะเห็นต่อไป) ส่วนสาเหตุที่เขารู้สึกว่าจะต้องเขียนคำอธิบายเรื่องนี้อย่างละเอียดนั้น ก็เห็นได้ไม่ยาก :

ทางคำ ... เล่นคำได้ที่เป็นอักษร ท. ทั้งนี้เพราะเกี่ยวกับ ไทย เช่น วรรค 1 เล่นคำ ประเทือง ทอง ให้ไปรับกับคำว่า ไทย และ ประเทศ ในวรรค 2 ไปถึง ไทย ในวรรค 3 และลงท้าย ไทย ในวรรค 4 ... ความมุ่งหมายมีอยู่เช่นนี้ ไม่ใช่เพราะภรรยาชื่อประเทือง ซึ่งความจริงภรรยาก็ไม่ได้ชื่อเช่นนั้นเลย ...

ที่ต้องใช้คำ สง่า ในเนื้อเพลงนี้ เพราะ 1. เหมาะกับที่จะใช้ชมภูมิประเทศ ถ้ากางแผนที่โลกดูจะเห็นจริง 2. ได้กลอนแม่ ก.กา ตามความต้องการ 3. สง่า แยกได้เป็นสองพยางค์ เข้าได้สนิทกับโน้ตสองตัว 4. ได้กลอนกลบทตามความตั้งใจ คือรอกง่าของไทยอยู่ในประเทศจีนมาแต่โบราณ ไทยพวกเราเสื้อมาจากง่าไทยโบราณ การที่จะใช้สืบง่า จึงรับกับคำ สง่า เหมาะอย่างยิ่ง คำ สง่า เป็นคำเหมาะที่ได้ทั้งความทั้งคำทั้งโน้ตทุกอย่างเช่นนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้นำมาใช้เพราะเหตุที่เป็นชื่อข้าพเจ้าเลย ...

โดยเหตุที่เนื้อนี้เป็นเนื้อเก่า ซึ่งได้ถูกคิดเขียนกล่าวหาต่าง ๆ และข้าพเจ้าก็
สมัครส่งเนื้อนี้ประกวด จึงจำเป็นต้องแถลงข้อความยืดยาว เพื่อให้เห็นว่า
ข้าพเจ้าได้บังคับการแต่งเนื้อเพลง วางกลอน วางคำ วางความคิดความหมายให้
มี spirit ในเนื้อ โดยวิธีย้อนทบทวนได้รับกันไปมา เพื่อให้กลมกลืนกับ spirit ใน
ทำนองซึ่งวางโน้ตบังคับไว้อย่างไรมาแต่เดิม

พุดง่าย ๆ คือ ขุนวิจิตรมาตรากำลังปกป้องตัวเองจากคำวิจารณ์ทั้งหลาย
นั่นเอง

การตัดสินของคณะกรรมการ

ดูเหมือนว่า กว่ากรรมการประกวดเพลงชาติจะเริ่มดำเนินการพิจารณาถึง
ปลายเดือนมกราคม 2476 มีจดหมายเรียกประชุมกรรมการในวันที่ 31 เดือนนั้น (คือ
กว่า 2 เดือนหลังปิดรับผลงาน) สาเหตุที่ล่าช้าคงเนื่องจากสถานการณ์ตั้งเครียดไม่
สงบหลังกบฏบวรเดช ในการกลับมาทำงานใหม่ครั้งนี้ไม่มีการเอ่ยถึง “อนุกรรม
การแผนกไทย” ต่างหาก เหมือนเมื่อเดือนกันยายน จากจุดนี้ คณะกรรมการ
ประกวดเพลงชาติ มีรายชื่อ (และที่อยู่) ตามจดหมายเชิญประชุมฉบับหนึ่ง ดังนี้

1. หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ
2. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
3. พระยาอนิรุทธเทวา
4. พระยาอนุชิตชาญชัย บ้านตรอกจันทร์ บ้านทวาย
5. พระเจียมวิรัชชพากย์
6. พระเพลงไพเราะ กรมปีพาทย์หลวง
7. พระเจนดุริยางค์
8. พระยาเสนาะดุริยางค์ กรมปีพาทย์หลวง
9. หลวงประดิษฐไพเราะ บ้านข้างวังพระองค์เจ้าศุภโยคเกษม บ้านบาตร
10. หลวงประสานบรรณวิทย์ สะพานแมนศรี
11. จางวางทั่ว พาทย์โกศล 272 หลังวัดกัลยาณมิตร ธนบุรี
12. นายบุญธรรม กรมปีพาทย์หลวง

ภายหลัง (ปลายเดือนกุมภาพันธ์) มีการเพิ่มชื่อ นายนันท์ ทรรทรานนท์ และ
หลวงชำนาญนิติเกษตร เข้าไปด้วย จึงมีรายชื่อกรรมการเมื่อสรุปผลงานครั้งสุดท้าย

ถึง 14 คน หลวงชำนาญฯ เป็นหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ผมไม่ทราบว่านายนันท์ ทรพรทรานนท์ เป็นใคร มีการเอ่ยถึงเขาว่าสังกัดโรงเบียร์บุญรอดบริวเวอรี่ และมีจดหมายเชิญให้เขามาแสดงเพลงชาติแบบไทยในวันประชุมครั้งหนึ่ง ในฐานะ 1 ในผู้ส่งเพลงเข้าประกวดด้วย แต่ในบันทึกการประชุมครั้งนั้นกลับไม่มีชื่อเขาในบรรดาผู้แสดงผลงาน ในแฟ้มเนื้อเพลงส่งเข้าประกวดที่มีอยู่ใน หจข. ก็ไม่มีเนื้อเพลงที่ระบุว่าเป็นของเขา

การประชุมวันที่ 31 มกราคม 2476 มีเพียงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ และพระเจี๊ยมวิรัชพากย์ขาดประชุม ที่ประชุมได้พิจารณาเฉพาะเนื้อร้องเพลงชาติแบบสากลก่อน “เมื่อได้อ่านเนื้อเพลงที่มีผู้เสนอส่งเข้าประกวดทั้งหมดประมาณ 30 ฉบับหลายจบแล้ว กรรมการตกลงให้คัดขึ้นบัญชีไว้พิจารณาต่อไปเพียง 5 ฉบับ นอกนั้นให้ระงับ” ในส่วนวิธีการตัดสินนั้น

ให้จัดการโรเนียวเนื้อเพลง ๕ ฉบับนี้แจกกรรมการโดยทั่วกันโดยด่วน และ

๑. ให้มีหนังสือถึงพระเจี๊ยมฯ นำส่งเนื้อเพลงชาติ ๕ ฉบับนั้นไปขอให้จัดให้นักร้องทำการฝึกหัดร้อง เมื่อพร้อมที่จะแสดงให้กรรมการฟังเมื่อใด ให้แจ้งมาเพื่อจะได้แจ้งให้พระเจี๊ยมฯ ทราบ ในส่วนพระเจี๊ยมฯ นั้นตกลงให้จัดเนื้อเพลง ๕ ฉบับนี้เข้าโน้ตซ้อมไว้สำหรับจะได้ร่วมมือกับนักร้องของพระเจี๊ยมฯ ต่อไป

๒. การคัดเนื้อเพลงนั้น ไม่ให้ระบุชื่อผู้ประกวดลงไปด้วย ให้จัดทำบัญชีและลงแต่เลขลำดับเท่านั้น เพื่อมิให้กรรมการรู้ว่าฉบับใดเป็นของผู้ใด . . .

กรรมการฯ ตกลงว่า ในการที่จะตัดสินให้เป็นยุติธรรมนั้น สมควรวางระเบียบคือ

ให้นำต้นประชุมคณะกรรมการมาพร้อมกัน แล้วจัดเครื่องบรรเลง ๆ ให้กรรมการฟังครั้งหนึ่งแล้วส่งโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ ทิ้งไว้สักเดือนหนึ่งหรือสองเดือนเพื่อฟังเสียงติชมของมหาชน ครั้นแล้วจึงให้นำต้นประชุมกรรมการมาฟังการบรรเลงอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้ ให้กรรมการออกเสียงโหวตกันว่า ของผู้ประกวดคนใดจะสมควรได้รับไว้เป็นเพลงของชาติสืบไป⁴⁷

⁴⁷ ดู “รายงานการประชุมกรรมการพิจารณาเพลงชาติ วันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ณ วังปารุสกวัน” ใน หจข., (3)สร.0201.64.1/1.

เราจะเห็นว่า วิธีการที่วางไว้อย่างดีนี้ ไม่ได้รับการปฏิบัติ¹⁸ สำหรับ 5 บทเพลงที่รายงานการประชุมกล่าวว่าคณะกรรมการคัดเลือกไว้พิจารณาต่อไปนั้น (ตามภาษาสมัยใหม่คือ ผู้เข้ารอบสุดท้าย หรือ finalists) ความจริงไม่ได้รวมของขุนวิจิตรมาตราอยู่ด้วย ซึ่งนับว่าแปลก ผมเดาว่าคณะกรรมการอาจจะมีการตกลงกันอย่างไม่เป็นทางการ (เพราะไม่ได้บันทึกไว้ในรายงานประชุม) ว่าให้ถือของขุนวิจิตรมาตราเป็น “ตัวอื่น” ที่จะรับไว้เป็นเพลงชาติ ยกเว้นแต่จะมีของคนอื่นดีกว่า ในบรรดา finalists นั้น 3 ใน 5 กล่าวถึง ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ครบถ้วน มีเพียงของนายฉันท ขำวิไล และของนายคาบ ปิว จิยจันทร์ ที่กล่าวถึงแต่เฉพาะชาติ และทุกคนสะท้อนอิทธิพลของเนื้อเพลงของขุนวิจิตรมาตราอย่างชัดเจน เช่น ข้อความประเภท “สืบสมัยแต่กาลโบราณมา บางยุคมีริปูโจมโรมรัน ไทยมิพรันคุมทัพออกรบหน้า” หรือ “แม่นปางใดมีศัตรูมารบ ไม่หลีกหลบรวมกำลังประดังไล่” หรือ “ประจัญศึกศัตรูที่จู่มายุทธ์ ไทยเรารุดตะลุยแหลกแตกไปได้ ตั้งตนเป็นเอกราชรวมชาติไทย” เป็นต้น (นายฉันทก็เกือบจะเป็นช้อยยกเว้น แต่แม้ของเขาเองก็ยังมีคำว่า “สิทธิ์อิสสระเสรี” เหมือนของขุนวิจิตรมาตราเดิมในวรรค “ยึดอำนาจ”) โดยส่วนตัว ผมคิดว่าทุกเนื้อเพลงรวมทั้งของฉันท ยังมีคุณภาพด้อยกว่าอย่างห่างไกลเมื่อเทียบกับของขุนวิจิตรมาตรา

สัปดาห์ต่อมา คณะกรรมการได้ประชุมอีกครั้ง คราวนี้พิจารณาเฉพาะเพลง

¹⁸ ในแฟ้มเพลงชาติใน หจช. มีเอกสารแผ่นหนึ่งเขียนด้วยลายมือทั้ง 2 ด้าน ภายใต้หัวข้อ “ระเบียบการพิจารณาตัดสินให้คะแนนประกวดแต่งเพลงชาติ พ.ศ. ๒๔๗๖” ลงชื่อตอนท้ายว่า “อนุชิต ๒๒.๑๐.๗๖” ซึ่งน่าจะหมายถึงพระยาอนุชิตชาญชัย 22 มกราคม 2476 แต่ผมไม่พบหลักฐานว่ามีการประชุมกรรมการในวันนั้น (จดหมายเชิญประชุมและรายงานการประชุมที่ยังเหลืออยู่ไม่มีพาดพิงถึงเลย) ตาม “ระเบียบ” นี้ มีการแบ่งคะแนนออกเป็นหัวข้อ ๆ โดยมีคำอธิบายสั้น ๆ ในแต่ละหัวข้อ คือ ทำนองเพลง 20 คะแนน, จังหวะ 10 คะแนน, เครื่องบรรเลง 20 คะแนน, บทร้อง 25 คะแนน และความชัด 25 คะแนน ในแต่ละหัวข้อยังมีตารางแบ่งระดับเป็น ดีถึงขนาด, ดี, พอใช้, และไม่ตี ว่าแต่ละระดับมีคะแนนเท่าใด เช่น หัวข้อทำนองเพลง ดีถึงขนาด คือ 18-20, ดี 15-17, พอใช้ 11-14 และ ไม่ตี 7-10 เป็นต้น ตอนท้ายมีตารางสำหรับ “บายูชีรายนามเจ้าของเพลง” โดยมีช่องสำหรับใส่คะแนนตามหัวข้อต่าง ๆ แต่ตารางนี้ว่าง ยกเว้นมีเพียงชื่อ “ก.พระเจมนำ ขุนวิจิตรฯ” และมีคะแนนใส่ตามช่องหัวข้อต่าง ๆ คือ ทำนองเต็ม 20 ได้ 20, จังหวะ เต็ม 10 ได้ 10, เครื่องบรรเลง เต็ม 20 ได้ 20, บทร้อง เต็ม 25 ได้ 21, ความชัด เต็ม 25 ได้ 16 และรวมคะแนน เต็ม 100 ได้ 77 (ความจริงควรเป็น 87) ผมคิดว่า นี่อาจจะเพียงโน้ตส่วนตัวของพระยาอนุชิตสำหรับเตรียมจะเสนอให้กรรมการคนอื่นพิจารณา แต่ในที่สุดคงไม่มีการรับรองให้ใช้ “ระเบียบ” นี้หรือระเบียบอื่นใด (ดูจากรายงานประชุม เวลากรรมการพิจารณาเพลงที่ส่งเข้าประกวดจริง ๆ คงไม่ได้แบ่งเป็นหัวข้อ ๆ อย่างละเอียดชัดเจนแบบนี้).

ชาติแบบไทย (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ขาดประชุมอีก พร้อมด้วยพระยาอนิรุทธเทวาและ หลวงประสานบรรณวิทย์)

ประธานกล่าวเปิดประชุมตามระเบียบวาระ แล้วเรียกให้ผู้ประกวาดเพลง ชาติแบบไทยเริ่มลงมือประกวาดตามลำดับ คือ (ประกวาดฉะเพาะทำนอง)

๑. หม่อมเจ้าศิวากร วรวรรณ

๒. หม่อมต่วน วรวรรณ

๓. นายจวงจันทน์ จันทรคณา (โดยให้ทหารมหาดเล็กสีไวโอลินเดี่ยวตาม โน้ตที่นายพิสิษฐ ศุขะวณิช ยื่นแทน)

๔. จางวางทั่ว พาทยโกศล

ครั้นแล้ว ประธานได้ขอร้องให้จางวางทั่ว พาทยโกศล ออกไปจากที่ประชุม ชั่วคราว เพื่อปรึกษาลงมติชี้ขาด (เพราะจางวางทั่วมีส่วนเข้าประกวาดด้วย)

คณะกรรมการได้ประชุมปรึกษาลงมติว่า

รายชื่อ ๑ กับรายชื่อ ๔ ควรรับไว้พิจารณาชี้ขาดอีกครั้งหนึ่ง และเนื่องจาก บทเพลงชาตินี้จะได้เป็นสมบัติของชาติสืบไป สมควรจะได้ร่วมกันจัดทำให้ดีเลิศ จริง ๆ ฉะนั้นตกลงให้รายชื่อ ๑ ไปจัดการแก้ไขข้อคำและทำนองประสานเสียงบาง ตอนให้ดีขึ้นกว่าเวลานี้ ตามแต่เจ้าของจะเห็นสมควร แล้วให้ตกลงกับพระเจน ดุริยางค์ขอให้จัดเข้าโน้ต และให้รายชื่อ ๔ ไปจัดหาเนื้อร้องประกอบขึ้น ในวันที่ ๒๒ เดือนนี้ เวลา ๑๓.๓๐ น. ให้ทั้ง 2 รายนี้นำมาประกวาดเพื่อพิจารณาอีกครั้ง

ส่วนรายชื่อ ๒ คัดออก และรายชื่อ ๓ นั้นฟังดูทำนองเป็นแบบสากล ไม่ต้อง ตามความประสงค์ที่จะพิจารณาในวันนี้ จึงให้คัดออก⁴⁹

⁴⁹ ดู “รายงานการประชุมกรรมการพิจารณาเพลงชาติ วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ ณ วังปารุสกวัน” นี้ได้ใน ทจช., (3)สร.0201.64.1/1. ในการประชุมครั้งก่อน (วันที่ 31 มกราคม) มีบันทึก ในรายงานประชุมว่า “ให้นัดประชุมกรรมการฯ คราวหน้า กำหนดวันพุธที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ เวลา ๑๔ น. เพื่อพิจารณาเพลงชาติแบบไทย ในการนี้ให้ นัดผู้เสนอคือ จวงจันทน์ จันทรคณา รายน นาย ต. แจ็ก ชวน กับนายนันท์ ทรรทรานนท์ โรงเรียนรฎอศบรวิเวอรี่ (ส่วนหม่อมต่วนนั้น ประธานฯ ทรงรับไปคิดต่อเอง) ให้มาร้องให้กรรมการฟัง โดยให้จัดหาเครื่องบรรเลงมาด้วย ถ้า ชัดซึ้งขอให้แจ้งให้ทราบโดยเร็วเพื่อจะได้ขอแรงทางทหารมหาดเล็กให้ และในการพิจารณาเพลงแบบ ไทยนี้กรรมการฯ ยอมให้ผู้ประกวาดดัดแปลงเนื้อเพลงร้องได้ตามชอบใจเพื่อฟังทำนองเป็นประมาณ เพราะจะพิจารณาฉะเพาะทำนองก่อน เนื้อร้องนั้นจะพิจารณาคราวต่อไป” ในแฟ้มเพลงชาติที่ ทจช. มี จดหมายเชิญให้นายนันท์ ทรรทรานนท์ มาแสดงผลงานของตนในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ด้วย แต่ตั้งจะ เห็นข้างต้นว่า ถึงคราวประชุมจริงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ไม่มีนายนันท์มาแสดง แต่มี ม.จ. ศิวากร และ

วันที่ 15 กุมภาพันธ์ คณะกรรมการพบกันอีกเพื่อตัดสินเรื่องเพลงชาติแบบสากล มีผู้มาประชุมเพียง 7 คน คือ “ท่านวรรณ”, พระยานุชิตฯ, พระเจี๊ยะฯ, พระเจนฯ, หลวงประดิษฐไพเราะ, จางวางทั่ว และนายบุญธรรม รายงานการประชุมบันทึกรายละเอียดของการพิจารณาไว้เพียงต่อไป

ประธานทรงเปิดประชุมตามระเบียบวาระ แล้วคณะกรรมการตกลงกันว่าควรรับบทร้องของขุนวิจิตรมาตราที่แก้ไขใหม่ฉบับที่ ๓ กับบทร้องของผู้อื่นฉบับหมายเลข ๔ ไว้พิจารณา โดยให้นำกร็องร้องและคณะเครื่องสายบรรเลงประกอบการพิจารณาชี้ขาดต่อไป

นำกร็องในความเอื้อเฟื้อของนายนาเวก พระเจี๊ยะวิรัชพากย์ ได้ลงมือร้องและคณะเครื่องสายฝรั่งหลวงในความเอื้อเฟื้อของพระเจนดุริยางค์ได้บรรเลงประกอบตามเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตราฉบับแก้ไขใหม่ฉบับที่ 3 และฉบับผู้อื่นหมายเลข ๔

ในที่สุดกรรมการฯ ได้ตกลงกันว่า ให้รับบทร้องของขุนวิจิตรมาตราที่แก้ไขใหม่ฉบับที่ ๓ โดยแก้ไขเปลี่ยนถ้อยคำบางแห่งเป็นตอน ๑ และรับบทร้องของผู้อื่นหมายเลข ๔ (ของนายฉันท ข่าวิไล บ้านเลขที่ ๗๘๔ เหนือวัดระฆังจังหวัดธนบุรี) เป็นตอน ๒ แห่งบทร้องเพลงชาติต่อไป

รายงานการประชุมนี้ทั้งปัญหาให้ชวนสงสัยไว้ 2-3 ปัญหา เช่น ทำไมไม่ทดลองร้องอีก 4 เพลงที่เข้ารอบสุดท้ายตามที่ตกลงไว้เดิม? ทำไมจึงเลือกเอาเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตราและของนายฉันทไว้ “พิจารณาชี้ขาด”? และที่สำคัญที่สุดทำไมไม่ “ชี้ขาด” เลือกเพียงของคนเดียว? ทำไมใช้วิธีเพิ่มเนื้อร้องของนายฉันทเข้าไปกับเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตรา?

เนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตรา “แก้ไขใหม่ฉบับที่ 3” ที่กรรมการเลือกหมายถึงฉบับที่แทนวรรณ “ยึดอำนาจกมุสทธิอิสสระเสรี” ด้วย “รักษาชาติประเทศเอก

จางวางทั่ว เพิ่มเข้ามา เนื้อเพลงของ หม่อมต่วน และ “พราณบุรุษ” มีอยู่ในแฟ้มเพลงชาติที่ ทจช. แต่ไม่มีของ ม.จ. ศิวากร อย่างไรก็ตาม มีเนื้อเพลงที่เขียนสำหรับทำนองแบบไทยขึ้นหนึ่ง ไม่มีชื่อผู้เขียนรวมอยู่ด้วย ซึ่งถ้าไม่ใช่ของนายฉันท ก็อาจจะเป็นของ ม.จ. ศิวากร ก็ได้ (ส่วนจางวางทั่ว ตามรายงานข้างต้นบอกว่ามีแต่ทำนองอยู่แล้ว) อันที่จริง ในบรรดาผู้ส่งเนื้อเพลงเข้าประกวดประมาณ 35 คนนั้น มีอย่างน้อยอีก 2 คนเขียนมาว่าเป็นทำนองไทย ไม่มีบันทึกไว้ว่ากรรมการได้คัดออก เหลือเพียง 4 คนข้างต้น (หรือ 5 คน ถ้าวรวมนายฉันท) เมื่อใด.

ราชวงศ์” ซึ่งเป็นทางเลือกที่ 3 ที่ขุนวิจิตรมาตราเสนอ ส่วนคำที่คณะกรรมการแก้ไขเพิ่มมี 4 คำ คือ “เฝ้า” ในวรรคที่ 3 แก้เป็น “เฝ้า”, “เอกราษฎร์” ในวรรค 4 แก้เป็น “สามัคคี”, “ขับ” ในวรรค 6 แก้เป็น “รุก” และ “กระดุก” ในวรรคที่ 10 แก้เป็น “เจดีย์” หลังการประชุมของคณะกรรมการครั้งนี้ไม่กี่วัน กรรมการ 3 คน คือ พระเรียนฯ, พระเจนฯ และนายฉันทได้ไปพบขุนวิจิตรมาตราหลังจากนั้นได้เขียนจดหมายรายงานประธานกรรมการ ดังนี้

ในการเปลี่ยนแปลงทั้ง ๔ คำนั้น ขุนวิจิตรมาตราได้ชี้แจงแก่เหล่ากระหม่อมทั้ง ๓ ว่า เป็นการถูกต้องเรียบร้อยทุกประการ แต่สำหรับ (๒) ที่เปลี่ยนคำ “เอกราษฎร์” เป็น “สามัคคี” นั้น คำอื่นๆ หลังคำ “สามัคคี” ยังไม่ถูกต้อง น่าจะเปลี่ยนเป็น “สามัคคีทวีไทย” หรือ “สามัคคินิกรไทย” ถ้าจะพูดทางบรรจุกำเข้าทาดนตรีแบบสากลแล้ว คิดด้วยเกล้าฯ ว่า “สามัคคีทวีไทย” เหมาะกว่า “สามัคคินิกรไทย” ทั้งนี้แล้วแต่จะทรงชี้ขาด เพื่อจะได้แจ้งให้ประชาชนทราบ

ในการประชุมครั้งต่อมา วันที่ 22 กุมภาพันธ์ คณะกรรมการ (ซึ่งมาประชุมเพียง 6 คน คือ “ท่านวรรณ”, พระยาอนุชิตฯ, พระเรียนฯ, พระเจนฯ, จางวางทั่ว และนายบุญธรรม) ได้ตกลงให้ใช้ “สามัคคีทวีไทย” เป็นอันว่า ได้เนื้อร้องเพลงชาติทำนองสากลอย่างเป็นทางการในที่สุด (ส่วนที่เป็นของนายฉันท ข้าวิไล กรรมการไม่ได้แก้จากที่ส่งเข้าประกวด⁵⁰) ดังนี้

⁵⁰ ในรายงานการประชุมคณะกรรมการ ทั้งของวันที่ 15 และวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ที่มีการพิจารณาเพลงชาติแบบสากล และในรายงานสรุปการดำเนินงานและการตัดสินใจของคณะกรรมการที่เสนอต่อคณะรัฐมนตรีในภายหลัง ไม่มีบันทึกไว้เลยว่า มีการแก้ไขเนื้อร้องของนายฉันท ข้าวิไล (แต่ระบุเรื่องแก้บางคำในเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตรา) อย่างไรก็ตาม ในเนื้อร้องที่คณะกรรมการพิมพ์ขึ้นด้วยพิมพ์ดีด และทำสำเนาหลายชุดเพื่อใช้ในการพิจารณาและเพื่อส่งให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติขั้นสุดท้าย ซึ่งในที่สุดได้กลายเป็นเนื้อร้องที่ตีพิมพ์ใน ราชกิจจานุเบกษา 51 (26 สิงหาคม 2477): 1553-1555. นั้น มีอยู่ 1 จุดที่ต่างจากเนื้อร้องที่นายฉันทส่งเข้าประกวด ซึ่งผมคิดว่าคงเป็นการพิมพ์ผิดของเจ้าหน้าที่ คือ วรรคที่ 5 นายฉันทเขียนว่า “เมื่อถึงภัยไทยด้อยจนย่อยยับ” แต่ในฉบับที่พิมพ์ใน ราชกิจจานุเบกษา เป็น “เมื่อถึงไทยไทยด้อยจนย่อยยับ” ซึ่งเห็นได้ชัดว่าผิดแน่นอน เพราะอ่านไม่ได้ความหมายเลย นายฉันทเองส่งต้นฉบับเข้าประกวด 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นพิมพ์ดีด ครั้งที่ 2 เป็นลายมือ ถึงคณะกรรมการวันที่ 27 ตุลาคม และวันที่ 16 พฤศจิกายน 2476 ตามลำดับ ที่ส่งเข้าเพราะ “ได้เคยส่งทางไปรษณีย์ ผ่านไปทางวังปารุส เกรงจะพลั้งพลาดจึงส่งมาอีก” เขาไม่ได้บอกว่ามีการแก้ไข แต่ความจริงครั้งที่ 2 ที่เขาเขียนด้วยลายมือ ไม่เหมือนกับที่พิมพ์ดีดส่งไปก่อน 1 จุด คือในวรรคที่ 9 จากที่พิมพ์ดีดว่า “เหล่าเรา

แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง
สืบเผ่าไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา
บางสมัยสัตว์จรูจโถมตี
เข้าลุยเลือดหมายมุ่งผดุงผะไท
อันดินสยามคือว่าเนื้อของเชื้อไทย
เอกราษฎร์คือเจดีย์ที่เราบูชา
รักษาชาติประเทศเอกราชจงดี
เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย
เหล่าเราทั้งหลายขอน้อมกายถวายชีวิต
ที่พ่อแม่สู้ยอมม้วยด้วยพยายาม
แม้ถึงภัยไทยด้อยจนย่อยยับ
ควรแก่นางามสุดอยุธยา
เหล่าเราทั้งหลายเลือดและเนื้อเชื้อชาติไทย
ประดับประคองป้องสิทธิ์อิสสระเสรี
จะสิ้นชีพไว้ชื่อให้ลือลั่น
มิไม่ตรีศยทั้งหญิงชาย

ไทยเข้าครองตั้งประเทศเขตต์แดนสง่า
รวมรักษาสამคคีทวีไทย
ไทยพลีชีพพร้อมรวมรุกไล่
สยามสมัยบุราณรอดตลอดมา
น้ำรินไหลคือว่าเลือดของเชื้อข้า
เราจะสามัคคีร่วมมีใจ
ใครย่ำยีเราจะไม่ละให้
สถาปนาสยามให้เทอดไทยไชโย
รักษาสีท้ออิสสระแดนสยาม
ปราบเสี้ยนหนามให้พินาศสืบชาติมา
ยังกู้กลับคงคืนได้ชื่นหน้า
นั่นมิใช่ว่าจะขัดสนหมดคนดี
จะมีให้ใครเข้าเหยียบย่ำขยำขยี้
เมื่อภัยมีช่วยกันจนวันตาย
ว่าไทยมั่นรักชาติไม่ขาดสาย
สยามมิวายผู้มุ่งหมายเชิดชัย ไชโย

ในการประชุมวันที่ 22 กุมภาพันธ์นั้นเอง คณะกรรมการได้พิจารณาเพลงชาติแบบไทยที่ในการประชุมวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ได้คัดเหลือ 2 ฉบับ

ครั้งแล้วกรรมการได้ให้หม่อมเจ้าศิวากร วรวรรณ กับจางวางทั่ว พาทยโกศล นำนักร้องเพลงชาติที่ยื่นประกวด (แบบไทย) และให้เครื่องสายบรรเลงประกอบ นอกจากนั้นได้ขอให้ทหารบกและลูกเสือลงเดินประกอบอีกด้วย เพื่อ

ทั้งหลายก็เลือดเนื้อ” เป็นเขียนด้วยลายมือว่า “เหล่าเราทั้งหลายเลือดและเนื้อ” คณะกรรมการถือตามอันหลังนี้ ผมคิดว่า การที่เรื่องแบบนี้เกิดขึ้นแสดงว่าคณะกรรมการเองไม่ได้สนใจกับเนื้อร้องของนายฉันทะที่เราบันทึก ปัญหาคือ ถ้าเช่นนั้นทำไมจึงต้องเพิ่มเนื้อร้องของนายฉันทะเข้ามากับเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตรา (ซึ่งคณะกรรมการให้ความสนใจอย่างละเอียด)? หลังจากเนื้อร้อง นี้ได้รับการตีพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา สำนักงานโฆษณาการยังถามกลับมาถึงกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีว่า คำว่า “ณ” ในวรรคที่ 2 ของเนื้อร้องส่วนของนายฉันทะ สะกดแบบมีสระอะหรือไม่มี เพราะในเอกสารของคณะรัฐมนตรีมีสระอะ แต่ที่ตีพิมพ์ใน ราชกิจจานุเบกษา ไม่มีสระอะ (ต้นฉบับของนายฉันทะไม่มี) ซึ่งกรมเลขาธิการ ครม. ตอบว่าให้ถือตาม ราชกิจจานุเบกษา.

ให้ต้องตามมติคณะรัฐมนตรีที่ว่าต้องให้เป็นเพลงเดินได้ด้วย

ในที่สุดกรรมการได้ตกลงกันว่า เท่าที่ได้พิจารณาและฟังมาแล้ว เห็นว่า ทั้งสองรายคือหม่อมเจ้าศิวากร วรวรรณ และจางวางทั่ว ยังหาได้ดัดแปลงแก้ไขเนื้อเพลงตามที่ได้แนะนำไปนั้นให้ดีขึ้นไม่ กล่าวคือ ของจางวางทั่วไม่เข้าลักษณะเพลงเดิน ส่วนของหม่อมเจ้าศิวากร ทำนองลูกคลื่นไม่ถูกต้อง ไม่สะดวกแก่การเดิน สมควรที่จะให้รับไปแต่งแก้ไขเสียใหม่ให้ถูกต้อง

ผู้ประกวดทั้งสองรายยินยอมที่จะแต่งแก้ไขมาประกวดใหม่

2 สัปดาห์ต่อมา ในวันที่ 8 มีนาคม 2476 คณะกรรมการประชุมอีกครั้ง “ท่าน วรวรรณ” เสด็จมาตอนเริ่มประชุมเพื่อแจ้งว่าทรงติดธุระประชุมที่อื่น แล้วเสด็จไปให้พระยานุชิตฯ ทำหน้าที่แทน มีกรรมการอื่นเข้าร่วมประชุมอีก 5 คน คือ พระยาเสนาะดุริยางค์, พระเจนดุริยางค์, หลวงประดิษฐไพเราะ, จางวางทั่ว และนายนั้นท์

[ผู้ทำหน้าที่แทน] ประธานกล่าวว่า เมื่อคราวประชุมครั้งที่แล้วคือในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ศกนี้ ที่ประชุมได้ตกลงกันว่าให้หม่อมเจ้าศิวากร วรวรรณ และจางวางทั่ว พาทโยกสลับ รับเพลงชาติที่ส่งประกวดไปแก้ไขเสียใหม่โดยที่จะใช้เป็นเพลงเดินยังไม่ได้ดีแท้ และได้กำหนดวันประกวดพิจารณาในวันนี้นั้น บัดนี้หม่อมเจ้าศิวากร วรวรรณ มิได้นำมาประกวดตามกำหนด จึงจะได้พิจารณาของจางวางทั่วแต่รายเดียว และชี้ขาดให้เป็นอันแล้วเสร็จกันไปตามความเห็นของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ กรรมการทั้งหมดเห็นชอบ จึงให้ดนตรีฝรั่งของทหารเรือซึ่งได้ขอร้องให้มาช่วยนั้น ลองบรรเลงตามจังหวะช้า เมื่อจบ ๒ ครั้งแล้ว ได้ให้ร้องตามเนื้อร้องฉบับหมายเลข ๒ ซึ่งกรรมการรับไว้พิจารณา กับขอให้ทหารลองข้อมเดินเข้าทำนองเพลงที่บรรเลงด้วย

ครั้นแล้วพระยานุชิตฯ ขานช่วย ประธานกล่าวว่า เท่าที่ได้ฟังดนตรีบรรเลง ร้อง และได้เห็นทหารข้อมเดินแล้ว เห็นว่าใช้ได้ดี เหมาะที่จะใช้เป็นเพลง march ได้ จึงขอความเห็นที่ประชุม แต่ไม่มีผู้ใดแสดงความเห็นคัดค้าน

ในที่สุดเมื่อจางวางทั่วได้ชี้แจงถึงคุณภาพของเพลงอีกบ้างเล็กน้อยแล้ว ประธานจึงขอให้ที่ประชุมลงมติ

ที่ประชุมลงมติยอมรับเพลงของจางวางทั่ว พาทโยกสลับ ไว้เป็นเพลงชาติแบบไทยโดยเด็ดขาด⁵¹

⁵¹ ส่วนที่ขีดเส้นใต้เป็นของผม เพื่อให้เห็นว่ามีการพาดพิงถึงเนื้อร้องสำหรับทำนองเพลงชาติ

คณะกรรมการผู้รับรองเพลงชาติ

จะเห็นว่า ถึงวันที่ 8 มีนาคม 2476 คณะกรรมการเพลงชาติได้ตัดสินใจเรื่องเพลงชาติเสร็จเรียบร้อย คือให้มี 2 แบบ แบบสากลให้ใช้เนื้อร้องเก่าของขุนวิจิตรมาตราที่แก้ไขเล็กน้อยตามด้วยเนื้อร้องของนายฉันท ขาวโละ ส่วนแบบไทยให้ใช้ของจางวางทั่ว พาทยโกศล อย่างไรก็ตาม นับจากนั้นอีกเกือบครึ่งปี ประเทศสยามจึงมีเพลงชาติอย่างเป็นทางการ ผมไม่ทราบว่าคุณค่าความล้ำค่าเกิดจากสาเหตุใด แต่เป็นเวลาหลายเดือน จากต้นมีนาคม 2476 ถึงปลายกรกฎาคม 2477 ที่ไม่มีหลักฐานว่ามีการดำเนินการอะไรต่อในเรื่องเพลงชาติ และจนถึงปลายเดือนถัดมาก็ไม่เคยมีการนำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเลย ทั้ง ๆ ที่ช่วงปลายเดือนมีนาคม คณะกรรมการเพลงชาติยังได้ขอให้สำนักงานโฆษณาการจัดการโฆษณาตีรับรองเพลงชาติของคณะกรรมการต่อสาธารณะ (ผมสงสัยว่าคงไม่เคยมีการโฆษณาจริง ๆ)⁵²

หลักฐานชิ้นแรกกว่ามีการดำเนินการเรื่องเพลงชาติอีกคือ จดหมายของ ม.จ. วรณไวทยากร เชิญให้กรรมการเพลงชาติมาประชุมวันที่ 20 กรกฎาคม 2477

แบบไทยของจางวางทั่วด้วย ก่อนหน้านั้น ดังที่ได้เห็นกัน มติการประชุมวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ได้ระบุให้จางวางทั่ว “ไปจัดหาเนื้อร้องประกอบขึ้น” เมื่อถึงเวลาแสดงให้กรรมการฟังในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ ตามรายงานประชุมก็กล่าวหาว่า “ครั้นแล้วกรรมการได้ให้...จางวางทั่ว พาทยโกศล นำนักร้องร้องเพลงชาติที่ยื่นประกวด (แบบไทย)” และในรายงานสรุปผลการทำงานของคณะกรรมการในช่วงนี้ (ดูเชิงอรรถถัดไป) มีกล่าวว่า “คณะกรรมการได้ประชุมปรึกษาลงมติว่า...ให้รับเนื้อร้องของขุนวิจิตรการโกศลและทำนองของจางวางทั่ว พาทยโกศล ไว้เป็นเพลงชาติของไทยแบบไทยสืบไป” ผมไม่เคยเห็นเนื้อร้องเพลงชาติแบบไทยนี้และไม่เคยได้ยินใครพูดถึง สุกวิ ใจบุญสุข ได้ตีพิมพ์โน้ตเพลงชาติแบบไทยของจางวางทั่วในหนังสือของเขา (หน้า 23-24) จากต้นฉบับลายมือของนายเทวาทประสิทธิ์ พาทยโกศล (เข้าใจว่าคงเป็นทายาทจางวางทั่ว) โดยกล่าวว่า จางวางทั่ว “ได้ประพันธ์ทำนองเพลงชาติทางไทยโดยดัดแปลงมาจากเพลงตระนิมิต ทางราชการได้ใช้บรรเลงทางวิทยุกระจายเสียงอยู่ระยะหนึ่ง...มีเพียงทำนองไม่มีเนื้อร้องประกอบแต่อย่างใด” จากหลักฐานที่ผมเพิ่งยกมาทั้ง 4 ชิ้น (รายงานประชุมวันที่ 7 และ 22 กุมภาพันธ์ และ 8 มีนาคม และสรุปการทำงานของคณะกรรมการ) แสดงว่าต้องมีเนื้อร้องสำหรับทำนองเพลงชาติแบบไทยของจางวางทั่วอย่างไม่ต้องสงสัย (และคงแต่งโดยขุนวิจิตรการโกศล).

⁵² ใน ทจช.,(3)สร.0201.64.1/1. มีสำเนาจดหมายจากหลวงชำนาญนิติเกษตร (ในฐานะกรรมการเพลงชาติ) ถึง หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ (ซึ่งความจริงคือเขาเอง) ลงวันที่ 22 มีนาคม 2476 กล่าวว่า “ด้วยคณะกรรมการพิจารณาเพลงชาติได้ประชุมปรึกษาลงมติรับเนื้อร้องและทำนองด้วยความพิศดารท้ายรายงานนี้ ไว้เป็นเพลงชาติของไทยสืบไป จึงขอส่งมาเพื่อสำนักงานโฆษณาการจักได้จัดการโฆษณาต่อไป” นอกจากนี้ยังมีเอกสาร “รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาเพลงชาติ (โดยย่อ)” ซึ่งน่าจะเป็นรายงานที่กล่าวถึงในจดหมายอยู่ด้วย (ตัว “รายงาน” ไม่ได้ลงวันที่และไม่ได้ยุ่ง่างติดกับจดหมาย คงเพราะปัญหาจัดเก็บของเจ้าหน้าที่).

โดยกล่าวเพียงว่า “เนื่องด้วยมีกิจการบางอย่างเกี่ยวกับเพลงชาติซึ่งสมควรจะได้รับการปรึกษา” เมื่อถึงวันประชุมมีกรรมการมาเพียง 6 คน คือ “ท่านวรรณ” เอง, พระเจียมวิรัชพากย์, พระเจนดุริยางค์, พระยาเสนาะดุริยางค์, หลวงชำนาญนิติเกษตร และ นายบุญธรรม ตามรายงานการประชุม :

ประธานเสนอร่างรายงานต่อนายกรัฐมนตรีเพื่อสอบถามความเห็นกรรมการในเรื่องเพลงชาติแบบไทยดัดแปลง ซึ่งเห็นว่าควรจะงดเสีย คงให้มีแต่ฉะเพาะแบบสากลแบบเดียว โดยให้เรียกชื่อว่า “เพลงชาติ” ดังร่างรายงานที่ได้แก้ไขใหม่และแนบมาท้ายรายงานประชุมนี้

ที่ประชุมได้พิจารณากันถึงเรื่องรางวัลว่าจะควรให้แก่เจ้าของทำนองและเจ้าของเนื้อร้องเพลงชาตินี้อย่างไรหรือไม่ ในที่สุดเห็นว่าควรเสนอนายกรัฐมนตรีให้ทำหนังสือขอมขยับไปในนามของนายกรัฐมนตรี

อนึ่งในเรื่องลิขสิทธิ์แห่งบทเพลงนี้ ตกกลงกันว่าเป็นเรื่องของชาติ ผู้ใดจะอ้างอิงสงวนลิขสิทธิ์มิได้

เพื่อข้อมความเข้าใจในเรื่องลิขสิทธิ์นี้ ตกกลงให้ทำหนังสือถึงเจ้าของเพลงชาติว่า ได้ตกลงรับรองทั้งทำนองและเนื้อร้องเป็นเพลงชาติแล้ว ฉะนั้นจึงขอข้อมความเข้าใจว่า เจ้าของทำนองและเนื้อร้องคงจะไม่สงวนลิขสิทธิ์ในทำนองและเนื้อร้องแห่งเพลงชาตินี้⁵³

⁵³ ใน พทช., (3)สร.0201.64.1/1. มีสำเนาจดหมายลงวันที่ 21 กรกฎาคม 2477 จากคณะกรรมการเพลงชาติถึง พระเจนดุริยางค์, ขุนวิจิตรมาตรา และ นายฉันท ขำวไล มีข้อความว่า “ตามที่ท่านได้เสนอทำนองเพลง [เนื้อร้อง] ต่อคณะกรรมการธิการเพื่อพิจารณาในการคัดเลือกไว้เป็นเพลงชาตินั้น บัดนี้ คณะกรรมการธิการได้ตกลงรับรองทำนองเพลง [เนื้อร้อง] ของท่านไว้เป็นเพลงชาติแล้ว ซึ่งยอมได้สภาพเป็นเพลงของชาติอันผู้ประพันธ์ไม่ควรจะสงวนลิขสิทธิ์ไว้เป็นของตน ฉะนั้น จึงขอข้อมความเข้าใจมาว่า ท่านคงจะยินดีที่จะไม่สงวนลิขสิทธิ์ในทำนองเพลง [เนื้อร้อง] ดังกล่าวนั้นแต่อย่างใด” และมีสำเนาจดหมายตอบจากพระเจนดุริยางค์ ลงวันที่ 24 กรกฎาคม 2477 และขุนวิจิตรมาตรา ลงวันที่ 23 กรกฎาคม 2477 พระเจนดุริยางค์กล่าวว่า “ในเรื่องนี้ขอเรียนเพื่อให้ทราบ ว่า ความปรารถนาของข้าพเจ้าที่ได้ประพันธ์ทำนองเพลงนี้ก็เพื่อจะมอบให้แก่ชาติเท่านั้นมิได้หวังที่จะสงวนสิทธิแต่อย่างใดมิได้เท่าที่คณะกรรมการธิการได้ลงมติรับทำนองเพลงของข้าพเจ้าไว้เป็นเพลงชาตินั้น ก็นับว่าเป็นเกียรติยศแก่ข้าพเจ้าอยู่แล้ว ข้าพเจ้ายินดีขอสงวนในทำนองเพลงดังกล่าวนี้ให้แก่ชาติต่อไป” ส่วนขุนวิจิตรมาตราตอบว่า “ขอเรียนว่า เนื้อร้องที่พิมพ์แต่งเสนอไปนั้น ความตั้งใจก็เพื่อหวังจะให้เป็นเพลงของชาติ เมื่อคณะกรรมการธิการได้ตกลงรับรองเนื้อร้องไว้เป็นเพลงของชาติดีสมควรความตั้งใจแล้ว ผมก็ไม่ถือว่าเนื้อเพลงนั้นเป็นลิขสิทธิ์ของผม ผมถือว่าเนื้อเพลงนั้นเป็นของชาติทีเดียว จึงขอเรียนรับรองยืนยันโดยหนังสือนี้ว่า ผมเต็มใจและยินดีแล้วในอันไม่สงวนลิขสิทธิ์แต่อย่างใด ๆ เลย.”

จะเห็นว่า ไม่มีบันทึกไว้ในรายงานการประชุมว่า เหตุผลที่ “ท่านวรรณ” ทรงเสนอให้ยกเลิกเพลงชาติแบบไทยคืออะไร ในร่างรายงานถึงนายกรัฐมนตรี ซึ่งทรงร่างมาให้ที่ประชุมรับรอนั้น ก็เล่าเพียงกระบวนการประกวดเพลงชาติแบบไทยว่ามีผู้ส่ง 4 ราย ได้คัดเหลือ 2 ราย แล้ว “หม่อมเจ้าศิวากร วรวรรณ ถอนจากการประกวด คงเหลืออยู่แต่เพลงของจางวางทั่ว พาทยโกศล กรรมการเห็นว่าเพลงแบบไทยดัดแปลงนี้ ยังไม่สะดวกแก่การเดินแถวนัก” และเมื่อร่างรายงานนี้เข้าสู่ที่ประชุม ประโยคหลังถูกแก้เป็น “กรรมการเห็นว่าเพลงชาติแบบไทยดัดแปลงนี้ ยังไม่เหมาะแก่ลักษณะทั้งสองที่วางไว้ จึงยังไม่เข้าสภาพที่จะพึงรับรองเอาเป็นเพลงชาติได้” (“ลักษณะทั้งสองที่วางไว้” หมายถึง “1. จะต้องเป็นเพลงปลุกใจพลเรือน และ 2. จะต้องเป็นเพลงมีจังหวะเป็นเพลงเดินแถวของทหาร”) แต่ความจริงคือ มีการลงมติไปแล้วให้ของจางวางทั่วเป็นเพลงชาติ หลังจากทดลองบรรเลงให้ทหารเดินแถว แม้ว่าท่านวรรณเองไม่ได้ทรงอยู่ประชุม ในบทความประวัติเพลงชาติปี 2515 มนตรี ตราโมท (คือ “นายบุญธรรม” ที่เข้าร่วมประชุมดังกล่าวนี้ด้วย) เขียนว่า “ผลสุดท้ายก็เห็นกันว่า อันสิ่งที่จะให้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ถ้ามี 2 ก็ย่อมลดความขลังลง จึงให้มีแต่เพลงเดียว คือ เพลงชาติแบบสากล”⁵⁴ ซึ่งเป็นไปได้ว่าเป็นเหตุผลแท้จริงของการยกเลิกเพลงชาติแบบไทย เพราะเหตุผลที่ “ท่านวรรณ” อ้างในรายงานถึงนายกฯ อ่อนมาก (ถ้าเพียงเพราะว่าเพลงที่ส่งประกวดไม่สอดคล้องกับ 2 ลักษณะที่วางไว้ ทำไม่ไม่หาทางประกวดใหม่ ถ้ายังเห็นว่าเพลงชาติแบบไทยควรมี?) และไม่มีความจริงด้วย

หลังการประชุมของคณะกรรมการเพลงชาติวันที่ 20 กรกฎาคมนี้ อีก 1 เดือน เรื่องเพลงชาติจึงได้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ในความเป็นจริง ฝ่ายหลังเพียงแต่ลงมติรับรองความเห็นและการตัดสินใจของคณะกรรมการเท่านั้น

๑๙. เรื่องการประกวดเพลงชาติ

ปรึกษาเรื่องคณะกรรมการเพลงชาติ รายงานการประกวดเพลงชาติว่า ได้เชิญผู้ที่สนใจในการดนตรีมาประชุมปรึกษากัน เห็นว่า การประกวดเพลงชาติควรแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ (๑) แบบสากล และ (๒) แบบไทยดัดแปลง ในส่วนแบบสากลนั้น ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า ทำนองเพลงของพระเจนดุริยางค์เป็น

⁵⁴ มนตรี ตราโมท, “ประวัติเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ,” ศิลปากร 16, 2 (กรกฎาคม 2515): 87.

อันใช้ได้ ส่วนเนื้อร้องมีอยู่ ๒ ฉะบับที่เป็นอันใช้ได้ คือของขุนวิจิตรมาตรา กับของนายฉันทน์ ขำวิไล จึงใช้ทั้ง ๒ ฉะบับรวมกัน เขาจะบับของขุนวิจิตรมาตราเป็นตอนต้น และเขาจะบับของนายฉันทน์ ขำวิไลเป็นตอนปลาย ส่วนเพลงแบบไทยดัดแปลงให้ทันสมัย ไม่มีของผู้ใดเหมาะแก่ลักษณะที่จะพึงรับรองเอาเป็นเพลงชาติได้ และคณะกรรมการเห็นว่าเพลงชาติที่รับรองแล้ว คณะรัฐมนตรีควรประกาศให้มหาชนทราบและควรมีหนังสือชมเชยผู้ประพันธ์ ดังร่างประกาศและร่างหนังสือชมเชยที่ได้ร่างเสนอมานี้ กับเห็นว่าเพลงชาตินี้ย่อมมีสภาพเป็นเพลงของชาติ ผู้ประพันธ์ไม่ควรจะสงวนลิขสิทธิ์ไว้เป็นของตน คณะกรรมการจึงได้ตกลงกับผู้ประพันธ์ตามนี้แล้ว

ที่ประชุมตกลงเห็นชอบด้วยตามที่คณะกรรมการเพลงชาติเสนอมานี้ และให้นายกรัฐมนตรีดำเนินการประกาศกับชมเชยต่อไป⁵⁵

สำหรับประกาศเพลงชาติที่คณะกรรมการร่างให้ มีข้อความดังนี้

ประกาศเพลงชาติ

บัดนี้ คณะกรรมการเพลงชาติได้รับรองทำนองเพลงของพระเจนดุริยางค์ และเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตรา กับนายฉันทน์ ขำวิไล ตามแบบที่แนบมานี้แล้ว จึงขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รับรองเพลงที่ว่าเป็นเพลงชาติ อันจะพึงบรรเลงและร้องได้ในบรรดาโอกาสอันควร

ประกาศมา ณ วันที่ 20 สิงหาคม พุทธศักราช 2477

พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี⁵⁶

⁵⁵ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 43/2477 วันที่ 20 สิงหาคม 2477 เนื่องจากรายงานการประชุม ครม. ยุคนั้นมีลักษณะเพียงการสรุป ไม่มีการบันทึกว่าใครมีความเห็นอะไรบ้าง เราจึงไม่ทราบว่ามีกรณีการอภิปรายเรื่องนั้นกันหรือไม่อย่างไร แต่โดยส่วนตัวผมสงสัยว่า น่าจะไม่มี ต่างกับรัฐบาลหลวงพิบูลสงครามในเวลาต่อมาที่ให้ความสนใจอย่างละเอียดกับเรื่องเพลงชาติ (และเรื่องวัฒนธรรมเกี่ยวกับ “ชาติ” อื่น ๆ) ผมรู้สึกว่าการที่รัฐบาลพระยาพหลฯ มีลักษณะที่ปล่อยให้เรื่องแบบนี้เป็นการตัดสินใจของคณะกรรมการมากกว่า เป็นการยากที่จะนึกว่ารัฐบาลหลวงพิบูลฯ จะปล่อยให้เพลงชาติที่ยาวขนาดนั้นผ่านไปได้ เป็นต้น.

⁵⁶ ราชกิจจานุเบกษา 51 (26 สิงหาคม 2477): 1553. หลังข้อความนี้ เป็นเนื้อร้องเพลงชาติ.

ในเวลาเดียวกัน พระยาพหลฯ ยังได้ลงนามในจดหมายชมเชยถึงพระเจนดุริยางค์, นายฉันทน์ ขำวิไล และขุนวิจิตรมาตรา มีข้อความเหมือนกัน (ร่างโดยกรรมการเพลงชาติเช่นกัน) ดังนี้

ที่ จ.๔๔๖๒ [๔๖๖๓, ๔๖๖๔]/๒๔๗๗ สำนักนายกรัฐมนตรี วังปารุสกวัน
วันที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

เรื่อง การประกวดเพลงชาติ

นายกรัฐมนตรี เรียน พระเจนดุริยางค์ [ฉันทน์ ขำวิไล, ขุนวิจิตรมาตรา]

ในสมัยที่สยามประเทศได้เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีความมุ่งหวังที่จะบำรุงชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นนี้ ประชาชนพลเมืองควรจะมีเพลงชาติเป็นเครื่องปลุกใจให้รักชาติเพลงหนึ่งด้วย

บัดนี้ รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้รับรองทำนองเพลง [เนื้อร้อง] ของท่านเป็นเพลงชาติแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอแสดงความชื่นชมยินดีในวาทะสามารถและกำลังน้ำใจรักชาติ ซึ่งเป็นปัจจัยให้ท่านประพันธ์เพลง [เนื้อร้อง] นั้นสำเร็จเป็นอย่างดี และขอชมเชยคุณความดีของท่านในการสนองคุณชาติในครั้งนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา^๗

ในที่สุด หลังจาก 2 ปีกับ 2 เดือน สยามก็มีเพลงชาติอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก คงจำได้ว่า ภายในเดือนแรกของการปฏิวัติ เมื่อความพยายามจะให้มิเพลงชาติทันทีพบกับปฏิภิกิริยาไม่พอใจของแควดวงราชสำนัก ผู้ก่อการได้ให้ความมั่นใจแก่ฝ่ายหลังว่า ถ้าจะมีเพลงชาติ เนื้อเพลงก็จะมีกษัตริย์เป็น “สารสำคัญ” ด้วย และจะขอพระบรมราชานุญาตก่อน แต่สถานการณ์ได้เปลี่ยนไปอย่างมหาศาลในระยะ 2 ปี คณะกรรมการที่รัฐบาลตั้งขึ้นและรัฐบาลเองได้เลือกเอาเนื้อร้องที่ไม่มีกษัตริย์อยู่เลยเป็นเพลงชาติ และเมื่อเลือกแล้วก็ไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตหรือขอปรึกษาแต่อย่างใด แม้แต่กับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เพราะถึงตอนนั้น กษัตริย์คือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่อยู่ในประเทศแล้ว (เสด็จออกจากสยามเดือนมกราคม 2476) กระบวนการหาเพลงชาติครั้งที่ 2 ซึ่งสำเร็จด้วยการมีเพลง

^๗ สำนัจดหมายเหตุถึงทั้ง 3 คน ใน หจช., (3)สร.0201.64.1/1.

ชาติจริง ๆ นี้ กล่าวได้ว่าเป็นภาพสะท้อนหรือเป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์ที่กษัตริย์สูญเสียบทบาททางการเมือง (ซึ่งในที่สุดจะกินเวลาถึงประมาณ 20 ปี) อันที่จริง ช่วงเดือนสิงหาคม 2477 ที่ได้เพลงชาติอย่างเป็นทางการ พอดิเป็นช่วงเดียวกับการเริ่มต้น “ยุคใหม่” ของความขัดแย้งระหว่างรัชกาลที่ 7 กับรัฐบาล ด้วยการที่ทรงสั่งในปลายเดือนก่อนหน้านั้นให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ส่งร่างพระราชบัญญัติการมฤตกและการรับมฤตกของรัฐบาลที่ผ่านสภาแล้วคืนมาโดยไม่ลงพระปรมาภิไธย เพราะมีพระราชประสงค์ให้แก้ แต่สภาได้ลงมติยืนยันในการประชุมวันที่ 4 เดือนนั้น ไม่ยอมแก้ และในวันเดียวกับที่คณะรัฐมนตรีผ่านมติรับรองเพลงชาตินั้นเอง (20 สิงหาคม) รัฐบาลได้นำเสนอและได้รับการรับรองจากสภา พระราชบัญญัติ 3 ฉบับแก้ไขกฎหมายอาญาเกี่ยวกับการประหารชีวิต ซึ่งรัชกาลที่ 7 จะทรงปฏิเสธไม่ลงพระปรมาภิไธยอีก (ต่อมาสภาได้ยืนยันมติเดิม ทำให้พระราชบัญญัติทั้ง 3 ฉบับมีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายโดยไม่มีพระปรมาภิไธย) ความขัดแย้ง “ยก” นี้ ภายในอีกครึ่งปีจะลงเอยด้วยการสละราชสมบัติ

การบรรเลงเพลงชาติ และเพลงชาติอย่างสังเขป

ขณะที่การได้มาซึ่งเพลงชาติอย่างเป็นทางการ เป็นการสะท้อนการเริ่มหายไปชั่วคราวของกษัตริย์ในฐานะองค์ประกอบหรือสัญลักษณ์สำคัญของการเมืองและสังคมไทย ปัญหาว่าจะมีอะไรมาแทนหรือไม่อย่างไร ยังเป็นเรื่อง “เปิด” อยู่ รัฐบาลภายใต้การนำของพระยาพหลฯ ไม่มีทิศทางแน่ชัด นี่คือ “ช่วงคั่นกลาง” (interregnum) ระหว่างความพยายามปฏิบัติเศรษฐกิจของปรีดีในปีแรกหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง กับ “ชาตินิยม” ของหลวงพิบูลฯ ในทศวรรษ 2480 (ภายใน 1 เดือนหลังมีเพลงชาติ จะมีการตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่หลวงพิบูลฯ จะได้ว่าการกระทรวง และจะกลายเป็นจุดเริ่มต้นของวิกฤตแย่งอำนาจภายในกลุ่มผู้ก่อการระหว่างเขากับปรีดี ที่ทำให้รัฐบาลเกือบเป็นอัมพาตในปี 2478⁵⁸) ผมคิดว่า แม้แต่เพลงชาติที่ได้มาก็สะท้อนลักษณะชาติศึกษาในสมัยพระยาพหลฯ ที่ว่านี่ เช่น ความยาวของเพลงซึ่งน่าจะไม่มีใครร้องได้หมด และแม้แต่เนื้อเพลงที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาก็ยังมีคำที่พิมพ์ผิด⁵⁹ รวมทั้งความล่าช้าในกระบวนการพิจารณาตัดสิน (9

⁵⁸ ดูเชิงอรรถที่ 51 และ 52 ของ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย: จาก 24 มิถุนา ถึง 5 ธันวาคม,” *ฟ้าเดียวกัน* 2, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2547): 70-121.

⁵⁹ ประเด็นคำที่พิมพ์ผิด ดูเชิงอรรถที่ 50 ข้างต้น สำหรับประเด็นความยาวของเพลง ตาม

เดือนหลังปีได้รับผลงาน) ที่เล่าไปข้างต้น พุทธอีกอย่างหนึ่งคือ รัฐบาลไม่ได้ให้ความสนใจกับเรื่องนี้อย่างเต็มที่ ซึ่งก็เช่นเดียวกับมาตรการเกี่ยวกับ “ชาติ” อื่น ๆ ของสมัยนี้ (การชักธงชาติ, กำหนดวันชาติ)⁶⁰ ที่สำคัญมาตรการเหล่านี้มีลักษณะเป็นเรื่อง ๆ แยกจากกัน มีระยะห่างไม่น้อยระหว่างกาหนดแต่ละเรื่อง หรือในเรื่องเดียว กว่าจะได้ช้อยุติการใช้เวลานาน คือมีระยะห่างระหว่างการพิจารณาแต่ละครั้ง (เช่นในกรณีเพลงชาตินี้) ต้องรอถึงสมัยต่อมาที่มาตรการประเภทเดียวกันนี้จะได้รับการกำหนดอย่างต่อเนื่องเป็นชุด (series) มีทิศทางแน่นอน

ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องธรรมดา (typical) สำหรับสมัยนี้ ที่มาตรการหรือความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเพลงชาติครั้งต่อไป (การทำฉบับสังเขป) เกือบจะเป็น “ผลพลอยได้” มาจากความเปลี่ยนแปลงที่มีต่อเพลงสรรเสริญพระบารมี มากกว่าเป็นเรื่องที่คิดขึ้นสำหรับเพลงชาติเอง จริงอยู่ มีการเสนอปัญหาการบรรเลงเพลงชาติในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีขึ้นก่อน คือ ในการประชุมวันที่ 15 เมษายน 2478 ตามที่บันทึกไว้ในรายงานการประชุม ดังนี้

๑๖. เรื่องการบรรเลงเพลงชาติ

เลขาธิการคณะรัฐมนตรีเสนอว่า การบรรเลงเพลงชาติเวลานี้ได้มีการบรรเลงกันคาดคั้น แต่ไม่ปรากฏว่าประชาชนได้แสดงความเคารพในเวลาบรรเลงเพลงชาติ ฉะนั้นจะควรพิจารณาวางหลักเกณฑ์อย่างไรหรือไม่ ในเรื่องการบรรเลงเพลงชาตินี้

ที่ประชุมตกลงให้ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้เคยทรงเป็นกรรมการพิจารณาเพลงชาติ ทรงทำบันทึกว่า เพลงชาติสมควรจะบรรเลงในกรณีใดบ้าง⁶¹

ความทรงจำของขุนวิจิตรมาตราที่อ้างถึงก่อนหน้าี้ “คุณพระเจนาฯ และใครต่อใครมาบอกว่า ถ้าร้องทั้งหมดยาวเกินไป ถ้าร้องกำลังพอดี ๆ ใช้ซองข้าพเจ้าเพียง ๒ ตอนก็พอ ...ส่วนมากที่ร้องกัน ร้องเฉพาะสองตอนแรกของข้าพเจ้าเป็นส่วนมาก โดยที่ถ้าร้องให้หมดทั้ง ๔ ตอนแล้วยาวนัก และคนร้องก็จำกันไม่ค่อยได้ จึงมีร้องแค่ ๒ ตอน เพราะจำกันได้ดีมานานแล้ว” และมนตรี ตรีโมท (“นายบุญธรรม”) ในบทความประวัติเพลงชาติปี 2515 (หน้า 88) “ประชาชนโดยมากมักจะร้องกันเพียง ๒ เที้ยว ในบทของขุนวิจิตรมาตรา เพราะการร้องถึง ๔ เที้ยวออกจะยืดยาวมาก แม้แต่จะร้องเพียง ๒ เที้ยวก็ยิ่งเห็นกันว่ายาวค่อนข้างยาวและเสียเวลามากอยู่.”

⁶⁰ ผมได้เล่าเรื่องการวางระเบียบการชักธงชาติ และกำหนดวันชาติในสมัยเดียวกันนี้อย่างละเอียดในบทความ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย: จาก 24 มิถุนา ถึง 5 ธันวาคม,” ฟ้าเดียวกัน 2, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2547): 70-121.

⁶¹ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 5/2478 วันที่ 15 เมษายน 2478.

เลขาธิการคณะรัฐมนตรีขณะนั้นคือหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เข้าใจว่าเป็น การเสนอของเขาเอง ไม่ใช่เขานำเสนอเรื่องที่รัฐมนตรีหรือหน่วยงานอื่นยื่นมา หลังจากนั้นไม่ถึง 1 เดือน “ท่านวรรณ” ก็ทำบันทึกเรื่องนี้เสร็จ แต่ครั้งแรกที่เรื่องถูก นำเข้าที่ประชุม ครม. ไม่ได้ทรงเข้าประชุมเอง :

11. เรื่องพิจารณาวางหลักเกณฑ์ในเรื่องการบรรเลงเพลงชาติ

ปรึกษาเรื่องที่ปรึกษาสำนักราชมนตรีทรงรายงานว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้ทรงทำบันทึกว่า เพลงชาติสมควรจะบรรเลงในกรณีใดบ้าง เพราะการบรรเลงเพลงชาติในเวลานี้ได้บรรเลงกันดาษดื่น และไม่ปรากฏว่า ประชาชนได้แสดงความเคารพในเวลาบรรเลงเพลงชาตินั้น ที่ปรึกษาสำนักราชมนตรีได้ทรงทำบันทึกเรื่องนี้แล้ว จึงเสนอมาเพื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป ที่ประชุมตกลงให้รอเรื่องนี้ไว้พิจารณาเมื่อที่ปรึกษาสำนักราชมนตรีกลับ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีเสนอว่า ในโอกาสที่มีการดื่มอวยพรในงานพิธีต่าง ๆ ขอให้มีการเตรียมการดื่มอวยพรให้แก่ชาติก่อน ที่ประชุมตกลงว่า เรื่องนี้ให้รอไว้พิจารณาอีกเมื่อที่ปรึกษาสำนักราชมนตรีกลับ⁶²

ข้อเสนอของหลวงธำรงฯ ที่ว่า “ขอให้มีการเตรียมการดื่มอวยพรให้แก่ชาติ ก่อน” คือก่อนถวายพระพรให้กษัตริย์ ไม่ได้ถูกนำขึ้นมาพิจารณาเมื่อ “ท่านวรรณ” เข้าประชุมและนำเสนอบันทึกการบรรเลงเพลงชาติด้วยพระองค์เอง ในวันที่ 22 พฤษภาคม 2478 ตามรายงานการประชุม ได้ทรงสรุปความในบันทึกเสนอต่อคณะรัฐมนตรีว่า “คณะกรรมการเพลงชาติเห็นว่าเพลงชาติเป็น Patriotic Song และเมื่อเป็น Patriotic Song แล้ว จะบรรเลงที่ไหนเมื่อใดก็ได้ แต่ถ้าบรรเลงในพิธีควรยืนแสดงความเคารพ”⁶³ (ผมไม่เคยเห็นบันทึกที่ว่านี้ หรือหลักฐานว่ามีการประชุมคณะกรรมการเพลงชาติเพื่อพิจารณาทำบันทึกนี้จริง ๆ) น่าสังเกตว่า ถ้าเป็นไปตามนี้ ก็แทบจะไม่มีกฎเกณฑ์อะไรในการบรรเลงเพลงชาติ (“จะบรรเลงที่ไหนเมื่อใดก็ได้”) ที่แน่ ๆ คือยังไม่มีความคิดเรื่องการบังคับ (บรรเลงประจำเข้าเย็นหรือต้องยืนเคารพทุกครั้ง)

⁶² รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 12/2478 วันที่ 8 พฤษภาคม 2478.

⁶³ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 15/2478 วันที่ 22 พฤษภาคม 2478.

อย่างไรก็ตาม ในเวลาใกล้กับที่มีการเสนอเรื่องการบรรเลงเพลงชาติ และ ก่อนที่ “ทำนวรรณ” จะทรงทำบันทึกนี้เสร็จ นั่นคือ ในปลายเดือนเมษายน 2478 ก็ได้มีการริเริ่มอย่างหนึ่งเกี่ยวกับเพลงสรรเสริญพระบารมี :

๒๒. เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี

ปรึกษาเรื่องกระทรวงวังรายงานว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มี ปัญหาว่า การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีนั้น ในต่างประเทศมีสองอย่าง คือธรรมดา และโดยสังเขป และมีบรรเลงอย่างสังเขปในงานต่างๆ อันไม่ใช่ ทางราชการ เช่นในงานมหรศพ เป็นต้น จึงเห็นว่าถ้าเป็นการสมควร น่าจะอนุ โลมแบบนี้มาใช้บ้าง และขอให้มาเรื่องนี้ปรึกษาคณะรัฐมนตรีขอความเห็นเพื่อ ประกอบการพิจารณาต่อไป

ที่ประชุมตกลงให้กรมศิลปากรพิจารณา เสนอความเห็นต่อไปโดยด่วน^๔

ขณะนั้นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพิ่งได้รับการแต่งตั้งไม่นาน (หลัง รัชกาลที่ 7 สละราชย์ในต้นเดือนมีนาคม เดิมรัฐบาลต้องการให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม พระนริศราวุฒดิวงค์ผู้สำเร็จราชการของรัชกาลที่ 7 เป็นต่อ แต่ทรงปฏิเสธ) ประกอบด้วย กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และ เจ้าพระยาอม ราช กรมหมื่นอนุวัตน์ฯ ผู้ทรงเป็นประธานคณะนั้น ภายในอีกเพียงเดือนเศษ จะ ทรงลาไปพักผ่อนชายทะเล เพราะเครียดหนักจากการถูกพวกเจ้าด้วยกันวิจารณ์ที่ ทรงรับตำแหน่งนี้ให้รัฐบาล ซึ่งลงเอยด้วยการปลงพระชนม์พระองค์เองในเดือน สิงหาคม เจ้าพระยาอมราชก็แก่มาแล้ว ผมจึงสงสัยว่า เรื่องนี้อาจจะเป็นการริเริ่ม ของพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ มากกว่า เป็นการแสดงความกระตือรือร้นของการได้รับ แต่งตั้งใหม่

ไม่ว่าใครเป็นผู้ริเริ่ม ดูเหมือนเจ้านายชั้นสูงอย่างกรมพระนริศฯ ก็ทรง เห็นด้วย เพราะหลังจากคณะรัฐมนตรีตกลงให้กรมศิลปากรพิจารณาเรื่องนี้ ตอน แรกอธิบดีกรม (หลวงวิจิตรวาทการ) เห็นว่า ควรย่อโดยเอาช่วง 3 บรรทัด (ในที่นี้ เรียก “วรรค”) สดท้ายมาใช้ หมายถึงช่วง “ขอบันดาล ฐ ประสงค์ใด จงสิทธิตั้ง หวังวรหฤทัย จุถถวายชัย ชโย” เอกดนตรีไม่ใช่เนื้อร้อง เพลงแบบสังเขปใช้ดนตรี

^๔ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 9/2478 วันที่ 29 เมษายน 2478.

บรรเลงเท่านั้น แต่เมื่อนำไปปรึกษากรมพระนริศฯ กลับทรงเห็นว่าควรสั้นกว่านั้นอีก คือใช้เพียง 2 บรรคสุดท้าย โดยทรงให้เหตุผลว่า

ปัญหาที่ว่า จะควรตัดเอาเพียงไหน ท่าน [อธิบดีกรมศิลปากร] บอกความ เห็นให้เอาคำท้ายสามวรรคนั้น ฉันทก็เห็นว่าไม่ขัดข้อง แต่มานึกถึงคำฝรั่งที่เคยได้ยิน เขากล่าวประมาทว่า ชาติใหญ่แล้วบรรเลงสรรเสริญบารมีสั้น ถ้าเป็นชาติ เล็กแล้วเพลงสรรเสริญบารมียาว หมายความว่า ชาติเล็กๆ รู้สึกว่าเพลงสรร เสริญบารมีสั้นไม่เป็นเกียรติยศพอ ฉันทคิดกระดากใจอยู่ในคำปรามาทอนี้ ฉันท ยากจะตัดให้สั้นเข้าไปอีก คิดว่าเอาแต่เพียงสองวรรค คือ “จงลิตถิตัง หวังวร หฤทัย ดุจถวายชัย ชโย”⁶⁵

ผมยกคำของกรมพระนริศฯ มาให้ดูในที่นี้ส่วนหนึ่งเพื่อแก้ความเข้าใจผิด แพร่หลาย นับตั้งแต่บทความประวัติเพลงชาติของมนตรี ตราโมท ที่อ้างเนื้อหาของ ความเห็นนี้ (เข้าใจว่าจากความทรงจำ) แต่กล่าวว่า เป็นความเห็นต่อความยาวของ เพลงชาติ (ที่ใช้เนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตรา กับนายฉันท ขาววิไล ร่วมกัน) ซึ่งทำให้ งานเรื่องเพลงชาติที่ตามมาพากันเข้าใจผิดไปด้วย⁶⁶ ความคิดเรื่องย่อเพลงเป็นแบบสัง เชนและความเห็นทำนอง “ชาติใหญ่เพลงสั้น ชาติเล็กเพลงยาว” นี้ เริ่มจากกรณี เพลงสรรเสริญพระบารมีไม่ใช่เพลงชาติ อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้จะพลอยมีผลต่อเพลง ชาติด้วย เพราะปรากฏว่าเมื่อกระทรวงธรรมการ (ต้นสังกัดกรมศิลปากร) นำผล การปรึกษากับกรมพระนริศฯ มาเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันที่ 15 พฤษภาคม ที่ประชุมได้ตกลงให้นำไปรวมพิจารณา กับเรื่องเพลงชาติที่กำลังรอ “ท่าน วรรณ” เขียนบันทึกระเบียบการบรรเลงมาเสนอ :

⁶⁵ หนังสือจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ถึงอธิบดีกรมศิลปากร ลงวันที่ 6 พฤษภาคม 2478 อ้างใน รัศมี ชาดะสิงห์, “บทบาทของพลเอกพระยาพลพลพยุหเสนา,” น. 422.

⁶⁶ มนตรี ตราโมท, “ประวัติเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ,” หน้า 88. มนตรีเขียน ถึงเรื่องนี้ต่อเนืองทันทีจากประเด็นความยาวของเนื้อร้องเพลงชาติที่ผมยกมาในเชิงอรรถที่ 59 ข้างต้น “เพราะฉะนั้น จึงมีผู้ปรารภขึ้นว่า ‘เมื่อพิจารณาเพลงประจำชาติของชาติต่างๆ จะเห็นได้ว่าชาติที่ สำคัญยอมใช้เพลงสั้น แต่ชาติเล็กๆ น้อยๆ มักใช้เพลงยาวๆ จนชอบกล่าวว่ากันในหมู่ผู้รู้เพลงประจำ ชาติต่างๆ ว่าชาติยิ่งเล็กเพลงยิ่งยาว ชาติยิ่งใหญ่เพลงยิ่งสั้น.’ ”

๑๓. เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป (เนื่องจากรายงาน
ประชุมครั้งที่ ๙/๒๔๗๘ ข้อ ๒๒)

ปรึกษาเรื่องกระทรวงธรรมการรายงานว่าตามที่คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้
กรมศิลปากร เสนอความเห็นเรื่องบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป
สำหรับใช้ในงานต่าง ๆ อันมิใช่ทางราชการนั้น กระทรวงธรรมการได้มอบกรม
ศิลปากรไปพิจารณา กรมศิลปากรเห็นว่าควรตัดเอาคำท้ายเพียง ๓ วรรคมาใช้
และได้นำเรื่องไปขอพระดำริสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีดิวังศ์ฯ ทรงเห็นว่า
ควรเอาไว้เพียง ๒ ววรรค คือ “จงสิทธิตั้ง หวังวรทฤทัย ดุจถวายชัย ชโย” จึงขอ
เสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

ที่ประชุมตกลงให้ขอเรื่องนี้ไว้พิจารณาพร้อมกับเรื่องเพลงชาติในคราว
ประชุมต่อไป⁶⁷

ดังนั้นในการประชุมวันที่ 22 พฤษภาคม (ที่ผมเล่าเฉพาะในส่วนเพลงชาติ
ข้างต้น) เรื่องเพลงชาติซึ่งมีประเด็นเกี่ยวกับระเบียบการบรรเลง และเรื่องเพลง
สรรเสริญซึ่งมีประเด็นเกี่ยวกับการย่อเป็นแบบสังเขป จึงถูกนำมาพิจารณาพร้อมกัน
ผลคือทำให้เกิดการเสนอว่าเพลงชาติก็ควรมีแบบสังเขปด้วย รายงานการประชุมซึ่ง
ทำขึ้นภายหลัง ได้บันทึกการพิจารณา 2 เรื่องนี้ ซึ่งคงทำไปด้วยกัน แยกเป็นวาระ
ต่างหากจากกัน แต่ต่อเนื่องกัน ดังนี้

๗. เรื่องการบรรเลงเพลงชาติ (เนื่องจากรายงานประชุมครั้งที่ ๕/๒๔๗๘
ข้อ ๑๖ และที่ ๑๒/๒๔๗๘ ข้อ ๑๑)

ปรึกษาเรื่องที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีเสนอว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีลง
มติให้ทำบันทึกความเห็นที่เพลงชาติสมควรจะบรรเลงในกรณีใดบ้างนั้น บัดนี้
ได้ทำบันทึกเสร็จแล้ว จึงขอเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป สรุปความใน
บันทึกได้ว่า คณะกรรมการเพลงชาติเห็นว่าเพลงชาติเป็น Patriotic Song และ
เมื่อเป็น Patriotic Song แล้ว จะบรรเลงที่ไหนเมื่อใดก็ได้ แต่ถ้าบรรเลงใน
พิธีควรยืนแสดงความเคารพ

ที่ประชุมตกลงว่า เพลงชาตินั้น ในพิธีราชการ ควรบรรเลงอย่างยาว และ

⁶⁷ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 14/2478 วันที่ 15 พฤษภาคม 2478.

แสดงความเคารพเวลาบรรเลง ถ้าพิธีที่ราชการหรือสโมสรสันนิบาต ควรบรรเลงอย่างสั้น

๘. เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี (เนื่องจากรายงานประชุมครั้งที่ ๑๔/๒๔๗๘ ข้อ ๑๓)

ปรึกษาเรื่องกระทรวงธรรมการรายงานว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้กรมศิลปากร เสนอความเห็นเรื่องบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสั้นเช่นนั้น ได้ให้กรมศิลปากรพิจารณาแล้ว เห็นควรตัดเอาคำท้าย ๓ บรรคมาใช้ และได้้นำเรื่องไปขอพระตำริสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วงศ์ฯ ทรงเห็นว่า ควรเอาเพียง ๒ บรรคท้ายมาใช้ คือ “จงสิทธิคัง หวังวรทฤทย จุจถวายชัยชโย”

ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีทรงเสนอว่า ได้พบพระเจนดุริยางค์แล้ว ได้ลองบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสั้นเช่นนี้ดู เห็นว่าอย่าง ๒ บรรคท้ายใช้ได้ดี ฉะนั้นควรให้พระเจนดุริยางค์ทำโน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสั้นเช่นนี้ขึ้น

ที่ประชุมตกลงเห็นชอบด้วยในการที่จะใช้เพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสั้น โดยให้ ๒ บรรคท้ายของเพลงสรรเสริญพระบารมี และให้ที่ปรึกษานักนายกรัฐมนตรีทรงร่างระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างยาวและอย่างสั้น เช่น ในโอกาสนี้ให้ร่างระเบียบการบรรเลงเพลงชาติอย่างยาวและอย่างสั้นด้วย อนึ่ง ขอให้พระเจนดุริยางค์ช่วยทำโน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสั้นต่อไปด้วย^{๖๘}

หลังการประชุมนี้ ขณะที่เพลงชาติคงกำลังถูกนำไปทำเป็นแบบสั้น เพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสั้นที่ทุกฝ่ายดูเหมือนจะตกลงกันเรียบร้อยแล้ว (กรมศิลปากร, กรมพระนครฯ, พระเจนดุริยางค์, กรม.) กลับไม่เรียบร้อย และจะยืดเยื้อต่อมาอีกถึง 3 เดือน! เริ่มด้วยพระเจนดุริยางค์มีปัญหา :

๑๐. เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสั้น (เนื่องจากรายงานประชุมครั้งที่ ๑๕/๒๔๗๘ ข้อ ๘)

^{๖๘} รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 15/2478 วันที่ 22 พฤษภาคม 2478.

ปรึกษาเรื่องพระเจณดุริยางค์รายงานว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีให้ช่วยทำ โน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขปนัน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าจะเริ่มต้นตั้งแต่ “จงลิตธิดิง” นั้นยังไม่ชอบด้วยการย่อ และยังไม่ถูกต้องด้วยหลักแห่งไวยากรณ์ของการดนตรี ควรให้เริ่มต้นตั้งแต่ “ปวงประชา” แต่จะให้ดีที่สุดก็ควรเริ่มแต่ต้นจนถึง “เอามโนและศิระกราน” แล้วตัดตอนกลางทิ้ง ไปจับเอา “ปวงประชา” ไปจนจบ ถ้าคณะรัฐมนตรีเห็นชอบประการใดจะได้ปฏิบัติการต่อไป ที่ประชุมตกลงให้ส่งความเห็นพระเจณดุริยางค์ ให้กรมศิลปากรพิจารณาต่อไป⁶⁹

กรมพระนริศฯ เองก็ทรงมีข้อเสนอใหม่ :

๒๑. เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป

ปรึกษาเรื่องกระทรวงธรรมการรายงานว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้ส่งความเห็นพระเจณดุริยางค์เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขปให้กรมศิลปากรพิจารณานั้น อธิบดีกรมศิลปากรได้ขอประทานพระดำริสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ฯ ประทานพระดำริมาว่า ได้ทรงคิดตัดดูใหม่เป็น ๒ อย่าง คือ อย่าง ๘ ท้อง “ข้าวรพุทธเจ้า ขอบันดาลธประสงคไโต จงลิตธิดิง หวังวรหฤทัย ดุจถวายชัยชโย” อย่าง ๑ กับอย่าง ๔ ท้อง “ข้าวรพุทธเจ้า ดุจถวายชัยชโย” อีกอย่างหนึ่ง อย่าง ๘ ท้องนั้น ประุงให้เนื้อเพลงฟังติดต่อกันไพเราะ และรักษาเนื้อร้องไว้ให้มีระเบียบดีด้วย แต่ดูจะยาวไป อย่าง ๔ ท้อง จะได้สั้น และเพลงก็เป็นระเบียบดี มีต้น ๒ ท้อง ปลาย ๒ ท้อง แต่เนื้อร้องนั้น ความบกพร่อง ถ้าไม่เป็นห่วงแก่เนื้อร้องด้วยคิดจะไม่ใช้ร้องแล้ว เอาอย่าง ๔ ท้องจะเป็นดี ท่านพระเจณเห็นว่าแบบ ๘ ท้องดีกว่า ๔ ท้อง

ที่ประชุมตกลงว่าพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์และความเห็นของพระเจณดุริยางค์ไม่ตรงกัน ฉะนั้นให้กระทรวงธรรมการรับเรื่องคืนไปดำเนินการให้เด็ดขาดแล้วเสนอมาเพื่อพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง⁷⁰

แต่ในที่สุด ทุกฝ่ายก็ตกลงกันได้ในเดือนสิงหาคม ดังนี้

⁶⁹ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 18/2478 วันที่ 29 พฤษภาคม 2478.

⁷⁰ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 36/2478 วันที่ 10 กรกฎาคม 2478.

๘. เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขป (เนื่องจากรายงานประชุมครั้งที่ ๓๖/๒๔๗๘ ข้อ ๒๑)

ปรึกษาเรื่องกระทรวงธรรมการรายงานว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้กระทรวงธรรมการรับเรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขปไปดำเนินการให้เด็ดขาดอีกครั้งหนึ่ง เพราะตามที่กระทรวงธรรมการเสนอมานี้ปรากฏว่า พระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์ กับพระเจ้านครนายก ไม่ตรงกันนั้น กระทรวงธรรมการได้ให้กรมศิลปากรไปดำเนินการติดต่อกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์ และพระเจ้านครนายกแล้ว เป็นอันตกลงว่าให้ใช้อย่าง ๘ ท้อง คือ “ข้าวพระพุทธเจ้า ขอบรรดาธ ๖ ประสงค์ใด จงสถูษดิ์ตั้ง หวังวรทฤทัย ดุจถวายชัย ชโย” จึงได้เขียนโน้ตประกอบบทร้องพร้อมกับเปียโน เสนอมานี้เพื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณา อนึ่ง ถ้าคณะรัฐมนตรีประสงค์ให้ทำฉบับรวมเครื่อง (Score) สำหรับวงเครื่องสาย (Orchestra) หรือวงแตรแบบทหาร (Military Band) ด้วยแล้ว ก็จะได้สั่งกรมศิลปากรทำโน้ตฉบับรวมเครื่องต่อไป

ที่ประชุมตกลงเห็นชอบด้วยเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างสังเขปที่กระทรวงธรรมการเสนอมานี้ และให้ทำโน้ตฉบับรวมเครื่องขึ้นด้วย⁷¹

สำหรับเพลงชาติแบบสังเขปนั้น ไม่มีหลักฐานว่ามีปัญหาในการทำเหมือนเพลงสรรเสริญพระบารมี (อันที่จริง ไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับการทำเหลืออยู่เลย! ที่แน่ ๆ คือไม่เคยมีการนำเรื่องเข้าสู่คณะรัฐมนตรี) ส่วนที่นำมาใช้คือส่วนที่ตรงกับเนื้อร้อง “เขาลุยเลือดหมายมุ่งผดุงพะไท สยามสมัยบูรณารอดตลอดมา” รวม 5 ท้อง เพลง⁷²

กว่าเรื่องทั้งหมดจะลงเอยอย่างเป็นทางการ คือ รัฐบาลออกประกาศให้มีเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี เพลงละ 2 แบบ พร้อมระเบียบการบรรเลง

⁷¹ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 51/2478 วันที่ 16 สิงหาคม 2478. ในที่นี้ วรรณ “จงสถูษดิ์ตั้ง” เขียนเป็น “จงสถูษดิ์ตั้ง” (อันที่จริงเพลงแบบสังเขปจริง ๆ เป็นเพียงเพลงบรรเลง) เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขปนี้ สุกรี เจริญสุข (99 ปี เพลงสรรเสริญพระบารมี, น. 71.) ผิดพลาดอย่างมาก เขาตีพิมพ์เนื้อเพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับแก้ไขใหม่ปี 2483 (เพื่อตัดคำว่า “พระสยามินทร์” ออกไป หลังเปลี่ยนชื่อประเทศ) โดยเข้าใจว่าเป็นเพลงแบบสังเขปของปี 2478.

⁷² ผมถือตามบทความ บุญธรรม ตราโมท “เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ,” ศิลปการ 1, 1 (2480): 33-35. ผมไม่แน่ใจ แต่ดูเหมือนโน้ตเพลงชาติฉบับสังเขปใน สุกรี เจริญสุข, เพลงชาติ, น. 28. จะต่างออกไป.

แต่ละแบบ ก็ต้องรออีกกว่า 5 เดือน เมื่อมีการนำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีอีกครั้งในปลายเดือนมกราคม 2478 (ถ้านับจากเมษายนที่มีการเสนอให้ทำเพลงสรรเสริญแบบสังเขปครั้งแรกก็กินเวลาถึง 9 เดือน หรือ 8 เดือนถ้านับจากที่ตกลงให้มีเพลงชาติแบบสังเขปด้วย) :

๖. เรื่องระเบียบในการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ
(เนื่องจากรายงานประชุมครั้งที่ ๕/๒๔๗๘ ข้อ ๑๖ และครั้งที่ ๑๕/๒๔๗๘ ข้อ๗)

ปรึกษาเรื่องทีปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีเสนอว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้ร่างระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาตินั้น บัดนี้ ได้ยกร่างระเบียบขึ้นแล้ว จึงขอเสนอมาเพื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณา (ดั่งได้แนบไว้ท้ายรายงานนี้)

ที่ประชุมตกลงเห็นชอบด้วยร่างระเบียบที่ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีเสนอมา และให้นำความกราบบังคมทูลต่อไปก่อนออกประกาศระเบียบนี้ไป

ร่าง

ประกาศ

ระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ

โดยที่เห็นสมควรวางระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ คณะรัฐมนตรีจึงได้ปรึกษาลงมติ ด้วยความเห็นชอบของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ให้ประกาศระเบียบการดังต่อไปนี้

๑. เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาตินั้น มีแบบสังเขปและแบบพิสดาร ดังตัวอย่างที่สอบุดได้ ณ กรมศิลปากร

๒. โอกาสอันใดสมควรจะบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี และโอกาสอันใดสมควรจะบรรเลงเพลงชาตินั้น อาศัยหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ ในกรณีใดที่มุ่งหมายจะถวายความเคารพแด่พระมหากษัตริย์ ฉะเพาะพระองค์กิติ หรือในฐานะที่ทรงเป็นประมุขแห่งชาติกิติ สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี หรือในกรณีใดที่มุ่งหมายจะแสดงความเคารพต่อชาติ ก็สมควรบรรเลงเพลงชาติ ทั้งนี้ ภายใต้เงื่อนไขดังจะกล่าวต่อไป

๓. ในการพิธีซึ่งเสด็จพระราชดำเนิน หรือมีกำหนดเสด็จพระราชดำเนิน หรือมีความมุ่งหมายที่จะถวายความเคารพแด่พระมหากษัตริย์นั้น โดยปกติ สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป แต่ถ้าเป็นพิธีใหญ่ เช่นที่มีกำหนดให้แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ก็สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบพิสดาร

การในพิธีดังกล่าวแล้ว ถ้ามีความประสงค์จะแสดงความเคารพต่อชาติด้วย จะบรรเลงเพลงชาติด้วยก็ได้ ส่วนจะบรรเลงแบบสังเขปหรือแบบพิสดารนั้น ให้อนุโลมตามความในวรรคก่อน

๔. ในการพิธีอื่นๆ ที่เกี่ยวกับประชาชนนั้น โดยปกติสมควรบรรเลงเพลงชาติแบบสังเขป แต่ถ้าเป็นพิธีใหญ่ก็สมควรบรรเลงเพลงชาติแบบพิสดาร

๕. ในการสโมสรสนนิบาต ถ้าตีฆ้องวงพระพรพระมหากษัตริย์ ก็สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ถ้าตีฆ้องเพื่อความเจริญของชาติและรัฐธรรมนูญ ก็สมควรบรรเลงเพลงชาติ

โดยปกติสมควรบรรเลงแบบสังเขป แต่ถ้ามีการเลี้ยงเป็นพิธีใหญ่ ก็สมควรบรรเลงแบบพิสดาร

๖. ในการมหรสพ สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป แต่ถ้ามีการแสดงเป็นพิธีใหญ่ ก็สมควรบรรเลงแบบพิสดาร

๗. ระเบียบการนี้เกี่ยวกับการบรรเลง เพราะฉะนั้นถ้าจะมีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีหรือเพลงชาติแล้ว ก็ย่อมบรรเลงประกอบคำร้องจนสิ้นบทเพลง

๘. ในกรณีอื่นๆ ที่มีได้บ่งไว้ในระเบียบการนี้ ให้นำข้อความในระเบียบการนี้มาใช้โดยอนุโลม

ประกาศมา ณ วันที่ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

นายกรัฐมนตรี^{๗๓}

จะเห็นว่า “ระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ” ของ ม.จ.วรรณไวทยากร นี้ ความจริงเกือบไม่ได้มีการจัด “ระเบียบ” อะไร เพียงแต่สรุปสามัญสำนึกในเรื่องนี้เท่านั้น (น่าสงสัยว่าทำไมใช้เวลาร่างนานนัก!) คือ แสดงความเคารพกษัตริย์บรรเลงเพลงสรรเสริญ เคารพชาติบรรเลงเพลงชาติ แน่นนอน ในสมัยนั้นกษัตริย์ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับพิธีหรือกิจกรรมต่างๆ ของรัฐมากเท่าสมัยหลัง และรัฐบาลเองก็ไม่ได้ยกย่องอ้างอิงกษัตริย์ตลอดเวลา ดังนั้นถ้าไม่ใช่กรณีเสด็จไปร่วมงาน หรืองานที่จัดเพื่อถวายพระเกียรติ เช่น สโมสรสนนิบาต โดยทั่วไปคงบรรเลงเพลงชาติมากกว่าเพลงสรรเสริญ หรือแม้แต่ในพิธีของรัฐที่กษัตริย์เสด็จ ถ้าเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกษัตริย์โดยตรง (เช่นเปิดประชุมสภา) ก็ยังต้องบรรเลง

^{๗๓} รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 111/2478 วันที่ 24 มกราคม 2478.

เพลงชาติด้วย (ข้อ 3) และสำหรับ “พิธีอื่นๆ ที่เกี่ยวกับประชาชน” ซึ่งน่าจะหมายถึงงานที่ไม่มีการเสด็จทั้งหมด ก็ให้บรรเลงเฉพาะเพลงชาติ มีอยู่กรณีหนึ่งที่ “ระเบียบ” ยืนยันประเพณีปฏิบัติตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งในระยะยาวจะมีผลมหาศาล คือ “ในการมหรสพ สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี” นี้คือประเพณีซึ่งเป็นต้นกำเนิดของการยินเคารพเพลงสรรเสริญก่อนภาพยนตร์ในปัจจุบันนั่นเอง

“ระเบียบ” ฉบับนี้ ถูกประกาศจริงในวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2478 และให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ แต่ 1 วันก่อนกำหนดให้มีผลบังคับใช้ ปรากฏว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาลเองกลับยังไม่พร้อมที่จะบรรเลงฉบับสังเขปของทั้ง 2 เพลง และยื่นเรื่องมายังคณะรัฐมนตรี “ขออนุมัติคณะรัฐมนตรีให้เจ้าหน้าที่วิทยุกระจายเสียงดำเนินการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติตามแบบพิสดารไปพลางก่อน จนกว่ากรมศิลปากรและคณะนักดนตรีอาชีพที่ทำการส่งกระจายเสียงจะสามารถบรรเลงตามแบบสังเขปได้เรียบร้อยแล้ว จึงจะเริ่มให้ใช้ระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติต่อไป” ซึ่งที่ประชุมคณะรัฐมนตรีลงมติว่า “การบรรเลงเพลงชาติตามที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้ก็คิดแล้ว ให้บรรเลงไปอย่างเดิม ส่วนเพลงสรรเสริญพระบารมีนั้นให้บรรเลงโดยสังเขป”⁷⁴ ถ้าผมเข้าใจไม่ผิด มตินี้เท่ากับยกเลิกแผนการบรรเลงเพลงชาติแบบสังเขปทางวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาลไป ให้บรรเลงเฉพาะแบบเต็ม ขณะที่เพลงสรรเสริญให้บรรเลงเฉพาะแบบสังเขป ซึ่งน่าจะสะท้อนการให้ความสำคัญแก่ชาติมากกว่ากษัตริย์ที่เป็นลักษณะทั่วไปของผู้นำขณะนั้น (เพียงแต่ยังไม่ถึงขั้นสั่งให้เป็นวิธปฏิบัติในกรณีอื่นๆ) อย่างไรก็ตาม เกือบ 2 ปีต่อมา ในเดือนพฤศจิกายน 2480 กระทรวงเศรษฐกิจซึ่งควบคุมกรมไปรษณีย์โทรเลขที่รับผิดชอบวิทยุกระจายเสียง ได้ยื่นเรื่องต่อคณะรัฐมนตรี ดังนี้

๖. เรื่องกระทรวงเศรษฐกิจขอให้มีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างเต็มในวันอภิเษกสมรส

ปรึกษาเรื่องกระทรวงเศรษฐกิจรายงานว่า กรมการที่ปรึกษาในการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงกรมไปรษณีย์โทรเลข ได้ลงมติใคร่ขอให้มีการ

⁷⁴ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 120/2478 วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2478.

บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอย่างเต็มก่อนปิดสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นพิเศษในวันอภิสิทธิ์สมัย เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา หรือวันรัฐธรรมนูญ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้แยกจากวันปกติซึ่งบรรเลงอย่างสังเขป ทั้งเพื่อเป็นการส่งเสริมและเคารวค่ออภิสิทธิ์กาลนั้น ๆ ด้วย เรื่องนี้กรมไปรษณีย์ โทรเลขและกระทรวงเศรษฐการได้พิจารณาเห็นพ้องด้วยแล้ว จึงเสนอมาเพื่อ ขออนุมัติ

หลวงวิจิตรวาทการ : ตามที่กระทรวงเศรษฐการขอมานี้ ไม่ขัดกับระเบียบ การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีฯ โดยปกติบรรเลงสังเขป ถ้าเนื่องใน พิธีใหญ่ ๆ ใช้บรรเลงอย่างเต็มได้

ที่ประชุมตกลงเห็นชอบด้วย เพราะเป็นการบรรเลงเนื่องในงานพิธี ฉะนั้น อนุมัติให้กระทรวงเศรษฐการดำเนินการต่อไปได้⁷⁵

เพลงชาติกับธงชาติ

สิ่งหนึ่งที่ดู “ขาดหายไป” ในการพูดถึงการบรรเลงเพลงชาติปี 2478 คือการ ชักธงชาติ ที่เป็นเช่นนั้นเพราะการชักธงชาติเองก็เพิ่งกำลังได้รับการวางระเบียบ เช่นกัน และในสมัยนั้น ยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงการชักธงชาติกับการบรรเลงหรือ ร้องเพลงชาติเข้าด้วยกัน

หลังจากผลักดันเรื่องเพลงชาติในปลายปี 2476 (โดยการผลักดันของ หลวงวิจิตรฯ อีกต่อหนึ่ง) หลวงพิบูลฯ ดูเหมือนจะละความสนใจในเรื่องนี้ไป ถึงปี 2478 เขาหันไปให้ความสนใจกับธงชาติแทน และในเดือนกรกฎาคมปีนั้น อาศัย ตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหมออก “คำชี้แจงทหาร เรื่องการเคารพธงชาติ” สั่งให้ ทหารทุกคนหยุดทำความเคารพทุกครั้งที่มีการชักธงขึ้นลงจากเสาไม่ว่าที่ใด และถ้า เป็นเขตทหาร พลเรือนที่เข้าไปก็ต้องทำความเคารพด้วย เขาเรียกร้องให้รัฐบาล ชักชวนประชาชนทั่วไปทำตาม อันที่จริงดูเหมือนหลวงพิบูลฯ จะให้ความสนใจกับ เรื่องนี้มากกว่าเมื่อครั้งผลักดันเรื่องเพลงชาติ (ส่วนหนึ่งคงเพราะความสัมพันธ์ ระหว่างธงชาติและธงต่าง ๆ กับทหาร) เพราะนอกจากมี “คำชี้แจงทหาร” ดังกล่าว แล้ว กระทรวงกลาโหมของเขายังผลักดันให้เกิดพระราชบัญญัติธงปี 2479 และปีต่อมา หลวงพิบูลฯ ยังมีจดหมายถึงคณะรัฐมนตรีขอให้กวัดขันประชาชนทำความเคารพ

⁷⁵ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 22/2480 วันที่ 17 พฤศจิกายน 2480.

ธงชาติและธงของกองทัพ⁷⁶ แต่การให้ความสำคัญกับธงชาติ เป็นสิ่งร่วมกันในหมู่ผู้นำ ไม่เฉพาะหลวงพิบูลฯ และในปลายปี 2478 รัฐบาลก็ได้ออก “ระเบียบการชักธงชาติสยาม” ฉบับหนึ่ง ซึ่งเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับ “เวลาชักธงขึ้น ธงลง” และ “วิธีชักธงขึ้น, ธงลง” กำหนดว่า

ข้อ ๖ กำหนดเวลาชักธงขึ้นและธงลง ให้ปฏิบัติดังนี้

ก. สถานที่และยานพาหนะของราชการฝ่ายทหารกับเรือเดินทะเล...ชักธงขึ้นเวลา ๐๘๐๐ ธงลงเวลาพระอาทิตย์อัสดงคตตามทางคำนวณสุริยโคจร...

ข. สถานที่ราชการฝ่ายพลเรือน ที่สาธารณสถาน สถานที่ของประชาชน และเรือเดินในลำน้ำ...ให้ชักธงขึ้นเวลา ๐๘๐๐ ธงลงเวลา ๑๘๐๐

ค. โรงเรียนต่าง ๆ...ให้ชักธงขึ้นเวลาเช้าเมื่อนักเรียนประชุมแถวก่อนเข้าห้องเรียน ธงลงเวลาประชุมแถวเลิกเรียน แต่ถ้าเป็นวันหยุดเรียนให้ชักธงขึ้นเวลา ๐๘๐๐ ธงลงเวลา ๑๘๐๐ ให้กระทรวงธรรมการวางระเบียบให้เรียบร้อยทั่วกัน

ข้อ ๗ วิธีชักธงขึ้นต้องชักขึ้นถึงยอดเสาจนเม็ดทุกคราวไป หากจะเป็นเวลาที่ต้องลดธงกึ่งเสาในวันนั้นด้วยก็ให้โรยธงทีหลัง เมื่อชักธงขึ้นแล้วต้องดึงสายเชือกผูกธงให้ตึงไม่หย่อนเทิบเทาแล้วผูกไว้ตามที่

วิธีชักธงลงแม้เป็นเวลาที่ได้ลดธงกึ่งเสา ก็ให้ชักธงขึ้นจนเต็มยอดเสา ก่อนแล้วจึงโรยลง

ถ้าในพิธีชักธงขึ้นและธงลงมีแตรบรรเลงด้วย เมื่อผู้ทำการชักธงขึ้นได้ชักธงถึงยอดเสาแล้ว ต้องทำการเคารพอยู่จนแตรบรรเลงเพลงจบ และเวลาชักธงลงถึงมือต้องรอไว้ก่อนจนแตรบรรเลงเพลงจบจึงเก็บธงได้

ผู้ทำการชักธงขึ้น ธงลง ต้องกระทำด้วยความเคารพ และต้องมีความเร็ว โดยสม่ำเสมอ⁷⁷

⁷⁶ ผมได้เล่าเรื่องนี้อย่างละเอียดในบทความ “ประวัติศาสตร์วันชาติไทย” ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน ชนิดา พรหมพิชัย เมื่อกสม, การเมืองในประวัติศาสตร์ประเทศไทย (กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ, 2546), น. 139-140. มีชาติตกและผิดพลาดบางประการ หลวงพิบูลฯ จะสนใจเรื่องธงชาติด้วยตัวเองหรือได้รับการผลักดันจากคนอื่นอย่างกรณีเพลงชาติ ยากจะบอกได้ ใน “คำชี้แจงทหาร” ของเขามีกล่าวว่า “ประกอบกับได้เห็นระเบียบของมณฑลทหารบกที่ 1 ว่าด้วยการเคารพธงชาติ ซึ่งเป็นระเบียบที่ตรงกับความจำเป็นของทางราชการกระทรวงกลาโหม.”

⁷⁷ “ระเบียบการชักธงชาติสยาม,” ราชกิจจานุเบกษา 52 (20 ตุลาคม 2478): 2201-2203.

ขอให้สังเกตว่า ไม่มีการระบุถึงเพลงชาติในระเบียบการชักธงชาติขึ้นลงนี้ ผมไม่แน่ใจว่า “แตรบรรเลง” ที่พูดถึงในข้อ 7 วรรค 3 ซึ่งเป็นเพียงตัวเลือก (optional) ปกติบรรเลงเพลงอะไร (ดังที่ได้เห็นแล้วว่า ระเบียบการบรรเลงเพลงชาติ ซึ่งออกหลังระเบียบการชักธงชาตินี้ ไม่ได้พูดถึงการบรรเลงสำหรับชักธงชาติ) แม้แต่เมื่อมีการออก “ระเบียบการชักธงชาติ” ฉบับใหม่ในปี 2483 ก็ยังไม่มีการระบุถึงเพลงชาติ⁷⁸ ผมคิดว่าเหตุผลอย่างหนึ่งที่ขณะนั้นการบรรเลงเพลงชาติกับการชักธงชาติยังไม่ถูกเชื่อมโยงอย่างในสมัยหลัง อาจจะเป็นปัญหาการขาดอุปกรณ์ อย่างน้อยก็มีหลักฐานว่าโรงเรียนบางแห่งขาดแคลนเรื่องนี้ ดังรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งหนึ่งในปลายพฤษภาคม 2478 :

๓. เรื่องกระทรวงการคลังขัดข้องในการจ่ายเงินค่าแผ่นเสียงเพลงชาติและเครื่องรับวิทยุ

ปรึกษาเรื่องกระทรวงธรรมการรายงานว่า โรงเรียนบางแห่งยังไม่มีครูสอนนักเรียนให้ร้องเพลงชาติให้ถูกต้องตามบทและจังหวะของเพลง จึงเห็นว่าถ้าจะใช้แผ่นเสียงเป็นครูก็จะได้ดี และจะเสียค่าแผ่นเสียงเพียงชุดละ ๒ บาทเท่านั้น แต่กระทรวงการคลังขัดข้องไม่ยอมให้เบิกจ่ายค่าใช้จ่ายของโรงเรียนไปจัดซื้อ โดยอ้างว่าเป็นรายจ่ายที่ไม่สิ้นสุด และ [เรื่อง] เครื่องรับวิทยุ กระทรวงธรรมการเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่การศึกษามาก จึงใคร่จะจัดให้มีทุกโรงเรียน หากแต่ว่าขณะนี้ยังไม่มีเงินพอ จึงให้โรงเรียนบอกบุญเรียไรจัดหาเอง และถ้าโรงเรียนใดหาทุนได้เพียงครึ่งของราคา กระทรวงธรรมการก็จ่ายเงินเหลือไป แต่ครั้งเครื่องชำรุด เจ้าหน้าที่ขอเบิกเงินค่าซ่อมแซมและซื้อเครื่องอุปกรณ์จากเงินค่าใช้จ่ายของโรงเรียน กระทรวงการคลังก็ขัดข้องเช่นเดียวกัน กระทรวงธรรมการจึงขอเสนอมาเพื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

⁷⁸ “ระเบียบการชักธงชาติ”, ราชกิจจานุเบกษา 57 (31 ธันวาคม 2483): 3224-3225. ข้อกำหนดเกี่ยวกับวิธีชักธงขึ้นลงของระเบียบฉบับนี้เหมือนกับฉบับแรก รวมทั้งเรื่อง “ถ้าในพิธีชักธงชาติขึ้นและลงมีแตรบรรเลงด้วย...” ใช้ข้อความเดียวกับฉบับแรก แต่ฉบับนี้มีเพิ่มเติมเรื่องการทำความสะอาดเวลาชักธงขึ้นลงสำหรับพลเรือน ดังนี้ “เมื่อได้เห็นการชักธงชาติขึ้นหรือลงจากเสาประจำสถานที่ราชการตามเวลาปกติ หรือได้ยินเสียงแตรเดี่ยวหรือนกหวีดเป่าค่านับ หรือให้อาหมัตีสัญญาณการชักธงชาติขึ้นหรือลง ให้แสดงความเคารพโดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบ หรือตามประเพณีนิยม” ผมคิดว่า ข้อความที่ผมขีดเส้นใต้ ยืนยันว่า สมัยนั้นโดยทั่วไปการชักธงขึ้นและลงยังไม่ได้ทำประกอบเพลงชาติ.

ที่ประชุมตกลงว่าการซื้อแผ่นเสียงนี้ให้กระทรวงธรรมการดำเนินการจัดซื้อได้ แต่เพื่อเป็นการประหยัดและเพื่อให้ถูกต้องตามทางดนตรี ให้กระทรวงธรรมการพิจารณาอัดแผ่นเสียงเอง ส่วนเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงนั้น ให้รอไว้ฟังผลของการพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณาเรื่องการวิทยุในประเทศสยามก่อน⁷⁹

การไม่เชื่อมโยงระหว่างเพลงชาติกับธงชาติในช่วงนี้ ยังเห็นได้จาก “โครงการปลูกใจให้ราษฎรรักชาติ” ที่กระทรวงธรรมการนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ในเวลาไม่ห่างจากการออกระเบียบการชักธงชาติและระเบียบการบรรเลงเพลงชาติ คือ ในกลางเดือนพฤศจิกายน 2478 ดังนี้

๔. เรื่องการปลูกใจให้ราษฎรรักชาติ

ปรึกษาเรื่องกระทรวงธรรมการเสนอโครงการปลูกใจให้รักชาติมาเพื่อ คณะรัฐมนตรีพิจารณา สรุปความในโครงการนั้นได้ว่า การอบรมนั้นแยกออกเป็น ๒ พวก คือ (๑) อบรมเด็ก (๒) อบรมประชาชนทั่วไป

การอบรมเด็ก ตกเป็นภาระของกระทรวงธรรมการที่จะต้องจัดการตาม หัวข้อต่อไปนี้

(๑) แต่งแบบเรียน . . .

(๒) พานักเรียนไปดูสถานที่สำคัญต่างๆ . . .

(๓) ภายในกิจการของโรงเรียน เพิ่มหลักสูตรสำหรับนักเรียนสตรี จะให้มีวิชาหน้าที่แม่เรือน หนักไปในทางหลักวิชาอบรมกุลบุตรกุลธิดาของตน เพื่อให้มารดาผู้หลักว่า จะต้องอบรมสั่งสอนบุตรของตนอย่างไรบ้าง

ทุกโรงเรียนทั้งประชาบาลและรัฐบาลควรมีเสาธงชาติ ในเวลาเปิดทำการสอนภายในห้องประชุม นอกจากจะมีพระบรมรูปแล้ว ควรจะให้ธงชาติประดับ อยู่ในที่สมควร และควรมีข้อความจารึกให้มีคติเร้าใจให้ระลึกถึงชาติหรือการกระทำเพื่อชาติ

อนึ่ง ในวิชาพลศึกษา เห็นว่าควรจะรักษาวิชาตีกระบี่กระบองหรือไม้สั้น ไม้ยาวของเราไว้หัดให้แพร่หลายทั่ว ๆ ไป วิชานี้เป็นวิชาที่ปลูกความกล้าหาญขึ้น

(๔) แต่งเพลงร้องสำหรับโรงเรียน ทหาร ตำรวจ เป็นทำนองที่เร้าใจ แห่ง

⁷⁹ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 18/2478 วันที่ 29 พฤษภาคม 2478.

หนึ่ง ๆ ก็มีเพลงปลุกใจ แต่ทุกแห่งต้องให้มีเนื้อเป็นคติให้รักชาติและความยอม
เสียสละ

การอบรมประชาชนทั่วไป ข้อนี้ตกเป็นหน้าที่ของสำนักนายกรัฐมนตรีที่จะ
สั่งการและจัดทำ ควรปฏิบัติการตามหัวข้อต่อไปนี้

1) การหล่ออนุสาวรีย์ ผู้ที่ได้ทำคุณไว้ต่อชาติ หรือยอมเสียสละให้แก่ชาติ
ถึงขนาด

2) การชักธงชาติ ในวันที่ระลึกสำหรับชาติที่ทางราชการกำหนดลงไปแล้ว
ในวันนั้นควรที่จะชักธงชาติให้เป็นที่ระลึกทั่วทุกแห่ง

3) การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง ชาติทุก ๆ ชาติย่อมต้องมี
ขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ขนบธรรมเนียม
เหล่านี้เป็นเครื่องทำให้ระลึกถึงชาติ จึงเห็นว่ารัฐบาลควรจะมีส่วนเข้าสนับสนุน
ตรุษราษฎร นอกจากนี้ยังมีพิธีสงกรานต์และพิธีวิสาขบูชา ซึ่งราษฎรทั่วไปนิยม
และทางการควรส่งเสริมและรักษาไว้เช่นเดียวกับตรุษไทย

ลำดับต่อไปได้มีการอภิปรายกัน ที่ประชุมเห็นว่าการอบรมเด็ก ข้อ (๑) เรื่อง
แต่งแบบเรียน ข้อ (๒) เรื่องพานักเรียนไปดูสถานที่สำคัญต่าง ๆ ข้อ (๓) เรื่อง
กิจการภายในโรงเรียน คือเพิ่มหลักสูตรนักเรียนสตรีนั้น ดีแล้ว สำหรับข้อ (๔)
เรื่องแต่งบทเพลงร้องสำหรับโรงเรียน กระทรวงธรรมการควรมอบให้กรม
ศิลปการพิจารณา ส่วนการอบรมประชาชนทั่วไป ข้อ ๑) เรื่องการหล่ออนุสาว
รีย์นั้น กระทรวงธรรมการควรพิจารณาว่าจะควรดำเนินการอย่างไรเพียงใด ข้อ
๒) เรื่องการชักธงชาตินั้นได้มีระเบียบไว้แล้ว และต่อไปก็จะออกเป็นกฎกระทรวง
ข้อ ๓) เรื่องการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ รอไว้พิจารณาพร้อมกับ
เรื่องวันหยุดราชการและประกอบพิธีในวันหยุดราชการ ซึ่งกระทรวงมหาดไทย
เสนอมา . . . ⁸⁰

จะเห็นว่า ในโครงการที่ครอบคลุมถึงกิจกรรม “ปลุกใจให้รักชาติ” แทบ
ทุกประเภทนี้ นับว่าน่าประหลาดที่ไม่มีกรกล่าวถึงเพลงชาติเลย ผมเองอธิบายไม่
ได้ชัดเจนว่าทำไม แต่อยากตั้งข้อสังเกตว่า เป็นไปได้ว่า หลังจากความกระตือรือร้น
ที่จะมีเพลงชาติตั้งแต่สัปดาห์แรกๆ ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (หรือถ้าเชื่อ

⁸⁰ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 88/2478 วันที่ 15 พฤศจิกายน 2478.

ตามพระเจนดุริยางค์ ตั้งแต่ก่อนปฏิวัติ) ไม่ประสบความสำเร็จเต็มที่ คือ ได้แต่เพียงให้กำเนิดทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติที่ไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการแล้ว ความกระตือรือร้นนั้นก็ค่อยๆ ลดหายไปในหมู่ผู้ก่อการเอง แม้เนื้อร้องเพลงชาติของขุนวิจิตรมาตราดูเหมือนจะได้รับความนิยมนำร้องกันในหมู่นักเรียนจำนวนหนึ่งก็ตาม และแม้หลวงวิจิตรวาทการจะพยายามผลักดันให้มีการรับรองเพลงชาติอย่างเป็นทางการ แต่เมื่อไม่ได้ผลทันที และคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นแทน ใช้เวลานานกว่าจะได้ข้อสรุป มีหน้าซ้ำ เพลงชาติที่ได้ยังมีเนื้อร้องจริงที่ยาวเกินกว่าใครจะร้องได้ทั้งหมดนี้ ผมคิดว่าน่าจะมีส่วนทำให้ขาดประเพณีนิยมนำร้องเพลงชาติ (หรือมีประเพณีที่ไม่นิยมนำร้องเพลงชาติกัน!) ประกอบกับวิธีมองเพลงชาติของราชการที่มีแนวโน้มมองว่าเป็นเพลงสำหรับงานพิธี (ซึ่งตรงข้ามกับบันทึกที่ “ท่านวรรณ” เคยทำที่ว่าเป็นเพลงสำหรับ “ที่ไหนเมื่อใดก็ได้”)⁸¹ แต่ประเด็นหลังนี้คงไม่ใช่เหตุผลเดียว

⁸¹ หนึ่งในผู้ที่แสดงให้เห็นแนวโน้มการมองเพลงชาติเป็นเพลงสำหรับงานพิธีเท่านั้นคือ หลวงวิจิตรวาทการ ในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2480 (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 17/2480) เขาได้เสนอในนามกรมศิลปากร “ให้ออกกฎหมายคุ้มครองเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี” ดังนี้ (ส่วนที่ขีดเส้นใต้เป็นของผม) “กรมศิลปากรแจ้งว่า ได้เคยเห็นนักละครและดนตรีใช้เพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีในพฤติการณ์อันไม่ควร เห็นจำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายคุ้มครองจำกัดวิธีใช้เพลงชาติ เพลงสรรเสริญพระบารมี เช่นเดียวกับธงชาติ ซึ่งได้มีกฎหมายคุ้มครองแล้ว นอกจากเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีแล้ว เพลงอื่นๆ ที่ใช้ในทางราชการอย่างเป็นทางการ เช่น เพลงมหาฤกษ์มหาชัย ก็ควรได้อยู่ในข่ายความคุ้มครองของกฎหมายด้วย จึงเห็นควรเสนอเรื่องนี้มายังคณะรัฐมนตรี เพื่อคณะรัฐมนตรีได้ให้คณะกรรมการกฤษฎีกาหรือคณะกรรมการตรวจร่างพระราชบัญญัติดำเนินการร่างกฎหมายในเรื่องนี้ต่อไป กระทรวงธรรมการได้พิจารณาแล้วเห็นพ้องด้วยความเห็นกรมศิลปากรว่าควรจะมีกฎหมายคุ้มครองจำกัดวงการใช้เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ เช่นเดียวกับธงชาติซึ่งได้ออกกฎหมายคุ้มครองไว้แล้ว ฉะนั้นจึงขอเสนอมาเพื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป” ดิเรก ชัยนาม เลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้ตั้งข้อสังเกตว่า “เรื่องนี้ระเบียบการบรรเลงมีอยู่แล้ว แต่ไม่มีบท sanction” ขณะที่พระยาพหลฯ แสดงความเห็น “เห็นด้วยที่จะต้องมีการควบคุมให้มีระเบียบเสียบ้าง เพราะได้เคยประสบมาแล้ว เวลาไปหัวเมืองบางแห่งมีแตรมมาเป่าเป็นการต้อนรับเขาเป่าเพลงเด่นรำกิม [ต้นฉบับพิมพ์ “กิด”-สมศักดิ์] เพลง Marseillaise ของฝรั่งเศสก็มี เข้าใจว่าเขาทำไปด้วยเจตนาดี แต่ไม่รู้จักกาลเทศะ แต่เรารู้จัก เมื่อฟังแล้วรู้สึกพิกล” รายงานประชุมกล่าว “ที่ประชุมตกลง ให้ส่งให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาเรื่องนี้รวมกันไปกับเรื่องการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป โดยยกร่างเป็นพระราชบัญญัติพิเศษ หรือจะแก้กฎหมายอาญาก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควร ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงแบบอย่างของต่างประเทศด้วย” ผมไม่พบว่ามีกรณีการพูดถึงเรื่องนี้อีกเลยในการประชุมครั้งต่อๆ มาจนถึงการเปลี่ยนเพลงชาติใหม่ในปี 2482 (รวมทั้งไม่พบ “เรื่องการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป” ที่มติพาดพิงถึง ที่ดูเหมือนจะเคยมีการพิจารณามาก่อน? ในรายงานประชุมก่อนหน้านี้ด้วย จึงไม่ทราบว่ามีผลอย่างไร).

เพราะธงชาติ ซึ่งเป็นเรื่องของพิธีการเช่นกัน ก็ยังถูกบรรจุอยู่ใน “โครงการปลูกใจให้รักชาติ” ข้างต้นด้วย ผมคิดว่า การขาดประเพณีนิยมร้องเพลงชาติน่าจะสำคัญกว่า

การสร้างเพลงชาติครั้งที่ 3

รัฐนิยมและเพลงชาติของหลวงวิจิตรวาทการ

เนื้อร้องเพลงชาติฉบับขุนวิจิตรมาตรา-นายฉันทน์ ขำวิไล ถูกใช้อยู่เพียง 5 ปี วันที่ 24 มิถุนายน 2482 รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามประกาศ “รัฐนิยม” ให้ใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติว่า “ไทย” แทนสยาม ราว 1 เดือนก่อนหน้านั้น ระหว่างการอภิปรายในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่าจะดำเนินการเปลี่ยนชื่อประเทศอย่างไร หลวงชำนาญนิติเกษตรได้เอ่ยขึ้นว่า “เพลงชาติก็จะต้องเปลี่ยนด้วย” ซึ่งหลวงพิบูลฯ ตอบว่า “เรื่องเพลงชาติก็มอบให้หลวงวิจิตรวาทการไปด้วย”⁸² แต่เรื่องก็เงียบไปหลายสัปดาห์ และในต้นเดือนกรกฎาคม เมื่อคณะกรรมการรัฐนิยามที่หลวงวิจิตรวาทการเป็นประธาน ซึ่งเริ่มทำหน้าที่ครั้งแรกในการร่างประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศ (ที่ภายหลังถูกรู้จักกันในนาม “รัฐนิยม ฉบับที่ 1”) ได้ยกร่าง “รัฐนิยม” ฉบับหนึ่ง “เรื่องการเคารพธงชาติ, เพลงชาติ, และเพลงสรรเสริญพระบารมี” เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ก็ยังไม่มีการพูดถึงการเปลี่ยนเพลงชาติ :

ด้วยรัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่า ธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นสิ่งสำคัญประจำชาติ พึงได้รับความเชิดชูเคารพของชาวไทยทั้งมวล จึงประกาศเป็นรัฐนิยมไว้ดังต่อไปนี้

๑. เมื่อได้เห็นการชักธงชาติขึ้นหรือลงจากเสาประจำสถานที่ราชการตามเวลาปกติ หรือได้ยินเสียงแตรเป่าให้อำตติสัญญาณการชักธงชาติขึ้นหรือลงลงให้ยืนนิ่งแสดงความเคารพโดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบ หรือตามประเพณีนิยม

๒. . . .

๓. เมื่อได้ยินเพลงชาติ ซึ่งทางราชการบรรเลงในราชการก็ดี ซึ่งบุคคลบรรเลงในงานพิธีอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ให้ผู้ที่อยู่ในวงงานหรือใกล้เคียงกับ

⁸² ดูรายละเอียดในบทความ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประเทศไทยอายุครบ 65 : ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศปี 2482,” ศิลปวัฒนธรรม 25, 8 (มิถุนายน 2547): 76-96.

บริเวณนั้น ยืนนิ่งแสดงความเคารพโดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณีนิยม

๔. เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งทางราชการบรรเลงในราชการก็ดี ซึ่งบุคคลบรรเลงในโรงมหรสพหรือในงานสโมสรใด ๆ ก็ดี ให้ยืนนิ่งแสดงความเคารพ โดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณีนิยม^๓

^๓ ต้นฉบับร่าง “รัฐนิยม” นี้ มีอยู่ใน หจช., ศธ.0701.29/1. ความจริง แรกสุด หลวงวิจิตรฯ ได้ร่างรัฐนิยมนี้น่าจะได้ชื่อ “เรื่องการเคารพธงชาติ, เพลงชาติ, เพลงสรรเสริญพระบารมี และหนังสือไทย” แต่ที่ประชุมกรรมการรัฐนิยมนับวันที่ 8 กรกฎาคม ได้ตัดเรื่องหนังสือไทยออก 2 วันต่อมาคณะรัฐมนตรีโดยการเสนอของหลวงพิบูลฯ ตกลงยังไม่พิจารณาว่ารัฐนิยมนับฉบับนี้และอีกฉบับหนึ่งที่เสนอพร้อมกันในขณะนั้น ด้วยเหตุผลว่า ควรประกาศรัฐนิยมเพียงเดือนละฉบับก็พอ และมีการประกาศรัฐนิยมนับวันที่ 2 ไปแล้วเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 26/2482 วันที่ 10 กรกฎาคม 2482) ผมได้เล่าความเป็นมาของคณะกรรมการรัฐนิยมในบทความ “ประเทศไทยอายุครบ 65” และจะเล่ารายละเอียดการทำงานของคณะกรรมการนี้ รวมถึงเบื้องหลังรัฐนิยมนับต่าง ๆ (เปรียบเทียบฉบับร่างกับฉบับจริง) ในอีกบทความต่างหาก

ช่วงเวลาเดียวกับที่หลวงวิจิตรฯ กำลังเตรียมรัฐนิยมเรื่องธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญในต้นเดือนกรกฎาคม มีจดหมายฉบับหนึ่งถึงนายกรัฐมนตรี จากนายสนั่น ปัทมะทิน ครูโรงเรียนวัดบพิตรพิมุข (หลวงพิบูลฯ มีบัญชาให้ส่งมาให้กรรมการรัฐนิยมพิจารณา แต่ตัวจดหมายถึงมือกรรมการหลังจากที่หลวงวิจิตรฯ ร่างรัฐนิยมนั้นแล้ว จากวันที่ของเอกสารทั้งสอง แสดงว่าทั้งคู่เขียนเรื่องเดียวกันนี้เกือบจะพร้อม ๆ กันอย่างน่าประหลาด) มีข้อความบางตอนที่น่าสนใจดังนี้ “ในปัจจุบันนี้ประเทศเราต้องการจะแสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่สำคัญที่สุดประเทศหนึ่ง เราจึงได้มีพระราชบัญญัติธงขึ้น และได้พยายามทุกทางที่จะปลุกใจให้พลเมืองของเราเกิดความรักชาติมากยิ่งขึ้น ผลปรากฏว่า ทุกครั้งที่ธงชาติไทยและเพลงสรรเสริญพระบารมีของเรา ไปโบกสะบัดและดังก้องวานขึ้นในต่างประเทศ [ขอให้สังเกตว่า ไม่มีกล่าวถึงเพลงชาติ-สมศักดิ์] ชาวประเทศนั้นเขาก็ให้เกียรติแก่เรา โดยลุกขึ้นทำความเคารพอย่างเคร่งครัด ในประเทศเราเอง ขณะเมื่อเสียงเพลงสรรเสริญพระบารมีก้องวานขึ้นในโรงมหรสพทั่วไป และเมื่อธงชาติเคลื่อนขึ้นสูยอดเสาธงหรือลงจากยอดเสาตามสถานที่ราชการและโรงเรียนทั่วไป [ยังคงไม่มีกล่าวถึงเพลงชาติประกอบการชักธง-สมศักดิ์] และขณะเมื่อธงประจำกองทหาร กองยุวชนทหาร และกองลูกเสือผ่านไป ปรากฏว่า หากได้มีผู้กระทำความเคารพอย่างเคร่งครัดไม่ นอกจากผู้ที่รู้จักหน้าที่ของตนโดยตรงเท่านั้น โดยจะเพาะตามโรงมหรสพ ถ้าเป็นสถานที่ชั้นสูง ก็มีผู้ทำความเคารพโดยเคร่งครัดเป็นส่วนมาก เว้นแต่ชนชาวจีนซึ่งเขาไม่ค่อยจะเอาใจใส่ในเรื่องนี้สัก ถ้าเป็นสถานที่ชั้นต่ำ นับว่าการทำความเคารพใช้ไม่ได้ ชนจีนเกือบทั้งหมดไม่ทำความเคารพให้เราเลย ยิ่งกว่านั้นยังเป็นการจงใจให้คนไทยที่ได้รับการศึกษาน้อยไม่ทำความเคารพตามไปด้วย ถ้าเป็นเสียงเพลงชาติของเรา หรือรูปบุคคลสำคัญของเขาปรากฏขึ้น เขาก็รีบลุกขึ้นทำความเคารพทันที และคนไทยที่ได้รับการศึกษาคิดก็ให้เกียรติยศแก่เขาโดยเคร่งครัด ทั้งนี้จะเป็นด้วยเขาไม่รู้จักหน้าที่ที่จะแสดงความเคารพโดยสุจริตใจก็ไม่ถูกนัก เพราะเขายังรู้จักหน้าที่ที่เขาจะต้องทำกับพวกเขาเป็นอย่างดีอยู่แล้ว นอกจากเขาจะจงใจแกล้งไม่ทำให้แก่เราเท่านั้น ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า เราจะต้องปล่อยเอาไว้เช่นนี้ไม่ได้ เพราะดูคล้ายกับว่าชาติเราน่าจะดีกว่าเขา ไม่ถึงเขตต์ที่เขาจะพึงแสดงอาการเคารพต่อเรา การ

เมื่อร่างรัฐธรรมนูญนี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรีในวันที่ 24 กรกฎาคม ได้มีการแสดงความเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเพลงชาติและเพลงสรรเสริญ ดังนี้

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม : การบรรเลงเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีควรให้มีระเบียบ

หลวงวิจิตรวาทการ : การบรรเลงเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีในวิหุยกควรให้ลดน้อยลง ในคราวประชุมหน้า จะพูดกันก็ได้ว่า โอกาสใดควรบรรเลงเพลงอย่างไร ข้าพเจ้าเห็นว่า ควรเป็นรัฐธรรมนูญอีกฉบับหนึ่ง . . .

หลวงชำนาญนิติเกษตร : ตามร่างนี้ ถ้าได้ยื่นแผ่นเสียงเพลงชาติหรือเพลงสรรเสริญพระบารมีจะต้องยื่นเคารพด้วยหรือ

หลวงวิจิตรวาทการ : จะแก้เป็นว่า “ได้ยื่นเพลงชาติที่ทางราชการหรือบุคคลบรรเลงในงานพิธี” ก็ได้

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม : รัฐนิยมฉบับนี้ ควรออกพร้อมกับระเบียบการบรรเลงเพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี

นายพันเอก หลวงพรหมโยธี : เพลงชาติจะใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ด้วยไม่ได้หรือ

หลวงวิจิตรวาทการ : ได้แต่ต้องทำเพลงชาติใหม่

ที่ประชุมตกลงว่า . . . ที่เสนอมานั้น ให้รับทราบนโยบายและรับเรื่องไปเรียบเรียงเสนอมานใหม่⁸⁴

ในการประชุมครั้งเดียวกันนี้เอง ได้มีการพิจารณาเรื่องเนื้อร้องเพลงชาติ

ชกธงชาติขึ้นสู่หรือลงจากเสา ควรจะให้บุคคลทั่วไป ตลอดถึงชนต่างชาติทำความเคารพด้วย เพียงให้ข้าราชการทั่วไปทำความเคารพเท่านั้น หาเพียงพอไม่ เพราะนอกจากจะดึงดูดใจให้ชนชาติไทยเกิดความรักชาติและพากพุมิใจแล้ว ยังทำให้ชนต่างชาติรู้สึกเคารพต่อชาติไทยเรามากด้วย” (หจช., ศธ.0701.29/1).

⁸⁴ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 31/2482. วันที่ 24 กรกฎาคม 2482 ผมคิดว่า หลวงพิบูลฯ คงลืมไปว่ามีกรอกระเบียบการบรรเลงเพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีไปแล้วเมื่อปลายปี 2478 เพราะช่วงนั้นเขาแทบไม่ได้เข้าประชุมคณะรัฐมนตรีเลย เมื่อถึงคราวที่หลวงวิจิตรฯ นำเสนอ รัฐนิยมธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญ นี้อีกเป็นครั้งที่ 3 (ครั้งแรกคือวันที่ 10 กรกฎาคม ดูเชิงอรรถที่แล้ว) ในการประชุมวันที่ 8 กันยายน 2482 ก็ไม่มีใครสนใจเรื่องนี้เท่าไรนัก หลังจากสงครามโลกเพิ่งเกิดขึ้นในยุโรปเพียง 1 สัปดาห์ก่อนหน้านั้น และรัฐนิยมนี้ก็ผ่านการอนุมัติโดยแทบไม่มีการอภิปรายกัน (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 49/2482).

ใหม่เป็นครั้งแรก :

๑๑. เรื่องเพลงชาติ

นายดิเรก ชัยนาม : ด้วยขุนวิจิตรมาตรา และนายประจวบวาศ อาภรณ์ศิริ ได้เสนอเนื้อเพลงชาติที่แก้ไขใหม่มาเพื่อนายกรัฐมนตรีพิจารณา นายกรัฐมนตรีได้พิจารณาแล้ว มีบัญชาให้นำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา ตั้งได้แจกสำเนาไปแล้ว

หลวงวิจิตรวาทการ : เพลงชาตินี้จะให้ทำใหม่ หรือแก้เล็กน้อยตามของขุนวิจิตรมาตรา

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม : เพลงชาติไม่ควรบอกว่าเป็นของใคร ควรเป็นของคณะกรรมการ มอบให้ผู้ที่หนึ่งผู้ใดร่างมา เสนอคณะกรรมการตรวจแก้ไม่ควรใช้วิธีประกวด และเนื้อเพลงควรมีข้อความว่า ไทยเราเอาเลือดทาแย่งแผ่นดินมา ควรรักษาประเทศไทยไว้ แม้ประเทศเราเล็กต่อสู้กับใคร ก็ชนะได้เกียรติยศ

หลวงวิจิตรวาทการ : ท่านองเอาตามเดิม เปลี่ยนเนื้อร้องใหม่ จะให้คณะกรรมการทำก็ได้

ที่ประชุมตกลงว่า ให้คณะกรรมการรัฐมนตรีพิจารณาเปลี่ยนเนื้อร้องเพลงชาติเสียใหม่ และให้หลวงวิจิตรวาทการในฐานะประธานกรรมการรัฐมนตรีบริหารนโยบายจากที่ประชุมไปดำเนินการต่อไป

ผมเข้าใจว่า หลังการประชุมในปลายเดือนพฤษภาคมแล้ว หลวงวิจิตรฯ ซึ่งได้รับมอบหมายเรื่องเพลงชาติ คงไปติดต่อให้ขุนวิจิตรมาตราแก้ไขเนื้อร้องเพลงชาติมาเสนอ ขุนวิจิตรมาตราเองไม่เคยเอ่ยถึงเรื่องนี้ในบันทึกความทรงจำของเขา และนำเสียดายว่าเนื้อร้องฉบับแก้ไขที่ว่านี้ก็ไม่เหลืออยู่แล้ว ภายหลังเมื่อมีการประกวดเนื้อร้องเพลงชาติใหม่ (ดูข้างล่าง) ขุนวิจิตรมาตราจะส่งเข้าประกวดด้วย แต่เนื้อร้องที่ส่งนั้นน่าจะไม่ใช่ฉบับเดียวกับที่ถูกนำเสนอในที่ประชุมครั้งนี้ เพราะเป็นการเขียนใหม่หมด ไม่ใช่ “แก้เล็กน้อย” (กรณีนายประจวบวาศ อาภรณ์ศิริ เเท่าที่หาข้อมูลได้เขาเป็นข้าราชการสำนักเลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ผมไม่แน่ใจว่าเหตุใดจึงมีเพลงชาติฉบับแก้ไขของเขามาพิจารณาด้วย ถ้าจะให้เดา เขาคงเขียนเสนอมาเองหลังการประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศ⁸⁵)

⁸⁵ ผมได้ข้อมูลอาชีพของนายประจวบวาศจากที่เขาระบุไว้เองในการส่งเนื้อร้องเพลงชาติเข้า

อีก 1 เดือนต่อมา หลวงวิจิตรวาทการก็ได้แต่งเนื้อเพลงชาติใหม่มาเสนอ
คณะรัฐมนตรี :

๑๑. เรื่องเพลงชาติ

หลวงวิจิตรวาทการ : ตามที่คณะรัฐมนตรีได้มอบให้ไปพิจารณาแก้ไขเนื้อ
เพลงชาติใหม่นั้น ได้จัดการแต่งขึ้นตามที่ได้แจกให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้ว
ฉะนั้น จึงขอชี้แจงการพิจารณาว่า เพลงชาตินี้ ถ้าบรรเลงเต็มที่จะกินเวลา ๔๐ วินาที
ถ้าตัดลงครึ่งหนึ่งก็ราว ๒๐ วินาที ซึ่งออกจะสั้นไป เพลงชาติของประเทศอื่น เช่น
ฝรั่งเศส ก็กินเวลาราว ๔๐ วินาทีเหมือนกัน ส่วนถ้อยคำที่ต้องการให้มีเสียดอยู่
บ้าง ก็จะพยายามใส่ลงไปในเนื้อเพลงแล้ว การแต่งเนื้อเพลงเช่นนี้รู้สึกว่าการ
ข้างยาก เพราะที่ท่านองไม่ใช้ของข้าพเจ้า แต่เนื้อเพลงชาติเก่ามีเสียงเพี้ยนถึง ๑๓
เสียง ส่วนที่เสนอมานี้มีเพี้ยนเพียง 2 เสียงเท่านั้น คือ ริ เป็น ตรี และ คน เป็น ช่น
ไป การแต่งเนื้อเพลงไม่ให้เสียงเพี้ยนนี้รู้สึกว่าเป็นของยาก ถ้าอนุมัติให้เปลี่ยน
ท่านองบ้าง ก็จะได้เนื้อที่แยกคายกว่านี้ เพราะฉะนั้น จึงขอเสนอมาให้พิจารณา
ถ้าหากทุกอย่างใดก็ได้พิจารณาทำมาใหม่

นายนาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ : เห็นว่าเพลงชาติเป็นเรื่องของชาติ ถ้า
จะให้ประชาชนได้มีส่วนแต่งประกวดและรู้เห็นบ้างก็จะดี แล้วเราอาจจะเอามา
เกลาหรือคัดเลือกทีหลัง เช่นนี้ความรับผิดชอบก็จะต้องมีอยู่ที่เรา

นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม : ควรให้สำนักงานโฆษณาการคิดวิธีมาว่า จะ
ควรดำเนินการในเรื่องนี้อย่างไร และควรให้มีรางวัลแก่ผู้แต่งด้วย

นายพันเอก หลวงพรหมโยธี : ควรกำหนดเวลาไว้ด้วย เห็นว่าสัก ๑ เดือน
ก็พอ

ที่ประชุมตกลง ให้สำนักงานโฆษณาการดำเนินการประกาศประกวดเนื้อเพลง
ชาติใหม่ และให้เนื้อเพลงสั้นกว่าของเดิม คือให้มีเพียง ๘ วรรค โดยกำหนด
เวลาให้ยื่นประกวดภายใน ๑ เดือน ส่วนท่านองนั้น ให้คงไว้ตามเดิม และในการนี้
ให้มีรางวัลเงิน ๑,๐๐๐ บาท หรือของที่ระลึกซึ่งมีราคาประมาณ ๑,๐๐๐ บาท^๖

นำเสียดายที่เนื้อร้องเพลงชาติฉบับหลวงวิจิตรฯ ซึ่งถูกนำมาพิจารณาในที่นี้

ร่วมในการประกวดที่ตามมา ผลงานของเขาส่งถึงสำนักงานโฆษณาการ ผู้จัดการประกวดเป็นรายที่ 6
คือเพียงไม่กี่วันหลังมีประกาศชักชวน.

^๖ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 42/2482 วันที่ 21 สิงหาคม 2482.

ก็ไม่เหลืออยู่แล้วเช่นเดียวกัน และจะเห็นได้ว่า หลวงพิบูลฯ เองเปลี่ยนใจเรื่องการ จัดประกวด (“ไม่ควรใช้วิธีประกวด” ในการประชุมครั้งก่อน) เป็นไปได้มากกว่าเนื้อ ร้องของหลวงวิจิตรฯ ยังไม่เป็นที่ประทับใจเขาและรัฐมนตรีคนอื่น แต่ไม่พูดกันตรงๆ ใช้วิธีให้มีการประกวดแทน

ประกวดเพลงชาติปี 2482

ด้วยเหตุนี้จึงมีการประกวดเนื้อร้องเพลงชาติกันอีกครั้ง หลังจากคณะ รัฐมนตรีมีมติแล้วไม่กัวัน สำนักงานโฆษณาการก็ออกประกาศชักชวน ดังนี้

ประกาศ

เรื่องการประกวดเนื้อร้องเพลงชาติ

เนื่องด้วยคณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาและลงมติว่า บัดนี้ประเทศไทยได้ เปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทยแล้ว ฉะนั้น จึงสมควรที่จะให้มีเนื้อร้องเพลงชาติขึ้นใหม่ และโดยเหตุที่เพลงชาติเป็นสิ่งสำคัญซึ่งแสดงความเป็นเอกราชของชาติไทยอย่างหนึ่ง จึงเป็นการสมควรที่จะให้ประชาชนชาวไทยทั่วไปได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นใน การประดิษฐ์เนื้อร้องเพลงชาติขึ้นใหม่ด้วย สำนักงานโฆษณาการจึงขอประกาศให้ มีการแต่งเนื้อร้องเพลงชาติเข้าประกวด โดยมีระเบียบการประกวดกำหนดไว้ดัง ต่อไปนี้

๑. การประกวดนี้ให้เรียกว่า “การประกวดเนื้อร้องเพลงชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๒”

๒. การประกวดนี้ เปิดโอกาสให้ผู้มีสัญชาติไทยทุกคนมีสิทธิ์ส่งเนื้อร้องเพลง ชาติเข้าประกวดโดยไม่จำกัดเพศ อายุ และคุณสมบัติพื้นฐานความรู้แต่อย่างใด

๓. เนื้อร้องเพลงชาติที่ส่งเข้าประกวด จะต้องอยู่ในลักษณะดังนี้

(ก) มีทำนองดุจเดียวกับเนื้อร้องเพลงชาติที่ใช้อยู่ในบัดนี้

(ข) มีข้อความพอตี ๘ วรรค

(ค) มีถ้อยคำไพเราะ และปลุกใจให้ชาวไทยบังเกิดความรักชาติ ทั้ง รั้งใจให้เกิดความตื่นเตนในชาติประเทศด้วย

(ง) เนื้อร้องเพลงชาติที่ส่งเข้าประกวดนั้น จะใช้เขียนด้วยหมึกหรือ พิมพ์ด้วยเครื่องพิมพ์ดีดก็ได้ ถ้าใช้เขียนด้วยหมึกต้องเขียนให้ชัดเจนอ่านได้ง่าย

๔. ให้ผู้ที่ประสงค์จะเข้าประกวด ส่งเนื้อร้องเพลงชาติไปยังสำนักงานโฆษณา การ ภายในกำหนดหนึ่งเดือนนับแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป โดยแจ้ง นามตัว นามสกุล อายุ ตำบลที่อยู่ และอาชีพมาด้วยโดยชัดเจน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการติดต่อ

ให้รางวัล

ผู้ที่ส่งทางไปรษณีย์ให้ลงทะเบียนด้วย ส่วนผู้ที่ส่งมาส่งด้วยตนเองที่สำนักงานโฆษณาการนั้น เจ้าหน้าที่จะได้ออกไปรับให้เป็นหลักฐาน

๕. เมื่อร้องเพลงชาติของผู้ส่งเข้าประกวดคนใด ซึ่งคณะกรรมการได้ตรวจพิจารณาแล้วตัดสินว่าดีเยี่ยมถึงขนาดสมควรที่จะใช้ร้องเป็นเพลงชาติได้ จะได้รับรางวัลตอบแทนเป็นของที่ระลึกมีราคาไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท หรือเงิน ๑,๐๐๐ บาท ซึ่งสุดท้ายแล้วแต่ผู้ชนะการประกวดจะเลือก ลิขสิทธิ์ในเมื่อร้องเพลงชาติที่ชนะการประกวดนั้นจะต้องเป็นของสำนักงานโฆษณาการ

๖. เมื่อร้องเพลงชาติที่ส่งเข้าประกวดของผู้ใดที่คณะกรรมการตัดสินให้ได้รับรางวัลตามความในข้อ ๕ สำนักงานโฆษณาการจะได้เชิญผู้นั้นให้มาร้องหรือให้จัดส่งผู้แทนมาร้องให้ฟัง ณ สถานที่ซึ่งจะแจ้งให้ทราบ และถ้าผู้ชนะการประกวดนั้นจะให้วงดนตรีของตนมาบรรเลงเมื่อร้องเพลงชาติด้วยก็ได้

๗. คำตัดสินของคณะกรรมการดังกล่าวแล้ว เป็นอันเด็ดขาด จะอุทธรณ์ต่อไปไม่ได้

อนึ่ง คณะรัฐมนตรีสงวนไว้ซึ่งสิทธิที่จะกำหนดการจ่ายรางวัลเสียใหม่ โดยลดลงต่ำกว่าอัตราที่วางไว้ หรืองดเว้นการจ่ายรางวัลเสียเลยก็ได้ เมื่อเห็นว่าบรรดาเมื่อร้องเพลงชาติที่ส่งเข้าประกวดนั้นไม่อยู่ในขนาดดีเยี่ยม หรือไม่อยู่ในขนาดที่ฟังจะได้รับรางวัลเลย แล้วแต่กรณี

๘. เมื่อร้องเพลงชาติฉบับใด ซึ่งผู้ส่งเข้าประกวดมิได้ปฏิบัติตามระเบียบการของประกาศฉบับนี้ สำนักงานโฆษณาจะไม่รับไว้พิจารณา

สำนักงานโฆษณาการ

๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๒^{๘๗}

เมื่อครบ 1 เดือน คือถึงวันที่ 26 กันยายน มีผู้ส่งเมื่อร้องเพลงชาติเข้าประกวดถึง 300 ราย ซึ่งมากกว่าการประกวดปี 2476 ที่ให้เวลาส่งผลงาน 2 เดือน แต่มีผู้ส่งเพียง 30 ราย ถึงกระนั้น 3 วันหลังวันครบกำหนด นายวิลาศ ไสงานนท์

^{๘๗} ผมอาศัยตัวบทคำประกาศนี้จาก พ.อ. นवल สารานุประพันธ์, “เมื่อร้องเพลงชาติ 82,” วรรณคดีสาร 1, 11 (มิถุนายน 2486): 36-39. แต่เปลี่ยนวิธีสะกดซึ่งหลวงสารานุประพันธ์ใช้แบบที่รู้จักกันว่า “ภาษาวิบัติ” สมัยจอมพล ป. ช่วงนั้น ให้ออกเป็นแบบที่สะกดกันจริงๆ ในปี 2482 เมื่อมีการออกประกาศ.

ผู้ดูแลสำนักงานโฆษณาการ ได้เสนอให้เลื่อนเวลาปิดรับผลงานออกไป :

๒๑. เรื่องเลื่อนกำหนดวันประกวดเพลงชาติ

นายวิลาศ โอสถานนท์ : เรื่องประกวดแต่งเพลงชาติมีคนเสนอมาน้อย ประกอบทั้งมีเวลาอีกนาน ควรเลื่อนเวลาต่อไปอีก

ที่ประชุมตกลง ให้เลื่อนกำหนดเวลายื่นประกวดเนื้อเพลงชาติออกไปจนถึงสิ้นเดือนตุลาคม ศกนี้^{๘๘}

เมื่อครบกำหนดที่เลื่อนออกไป คือ วันที่ 31 ตุลาคม มีผู้ส่งผลงานเข้าประกวดทั้งสิ้นถึง 614 ราย^{๘๙} อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่ที่ส่งประกวดทำผิดกติกาขั้นต้นที่ให้ความยาวเพียง 8 วรรค กระทั่งผู้มีชื่อเสียงด้านการประพันธ์บางคนที่ทำผิดเรื่องนี้ (ดังจะเห็นข้างล่าง) จำนวนมากแต่งมา 16 วรรค เพราะดูเหมือนจะเข้าใจกันว่า ทางการต้องการแบบเดียวกับเนื้อร้องเดิมของขุนวิจิตรมาตรา (อิทธิพลของเนื้อร้องของขุนวิจิตรมาตรายังมีให้เห็นชัดเจน บางคนถึงกับลอกเนื้อร้องนั้นมาเปลี่ยนเฉพาะคำว่า “สยาม” ให้เป็น “ไทย”!) ส่วนใหญ่ดูเหมือนจะไม่คำนึงถึงการแต่งให้เข้ากับทำนองของพระเจนดุริยางค์ คือเพียงแต่แต่งเป็นกลอนส่งมาเท่านั้น

เช่นเดียวกับการประกวดเพลงชาติครั้งแรก ผู้ส่งเข้าประกวดครั้งนี้ส่วนใหญ่

^{๘๘} รายงานประชุมคณะกรรมการ ครั้งที่ 55/ 2482 วันที่ 29 กันยายน 2482. ผมเข้าใจว่า คำพูดของวิลาศที่ว่า “มีเวลาอีกนาน” คงหมายถึงมีเวลาอีกนานก่อนจะถึงวันที่ 10 ธันวาคม แม้ผมไม่พบหลักฐานว่ามีการกำหนดไว้ว่าวันที่ 10 ธันวาคม จะเป็นวันประกาศเพลงชาติฉบับใหม่ แต่เชื่อว่าคงมีการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการแล้วว่าจะใช้วันนั้น “ประกาศขยายเวลาส่งประกวดเนื้อร้องเพลงชาติ” ของสำนักงานโฆษณาการ ลงวันที่ 30 กันยายน 2482 มีอยู่ใน พ.อ. นवल สารานุกรมประพันธ์, “เนื้อร้องเพลงชาติ 82,” น. 39-40. นอกจากแจ้งเลื่อนกำหนดรับผลงานออกไปแล้ว ประกาศฉบับนี้ยังอธิบายว่า ผู้ส่งประกวดสามารถส่งได้มากกว่า 1 ฉบับ และคำว่า “วรรค” ในประกาศฉบับแรก “ให้พึงถือว่าเป็นวรรคตามกำหนดในฉันทลักษณ์ ตัวอย่าง ‘แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง’ (ในเนื้อร้องเพลงชาติของเดิม) เป็น 1 วรรค.”

^{๘๙} คำว่า “ราย” ในที่นี้ หมายถึงการส่งแต่ละครั้ง สำนักงานโฆษณาการจะทำบัญชีและให้หมายเลขไว้ตามลำดับก่อนหลัง แต่ละครั้งถ้าส่งมากกว่า 1 ฉบับ ก็นับเป็น 1 ราย หรือ 1 หมายเลขเท่านั้น แต่บางคนก็ส่งมากกว่า 1 ครั้ง ก็จะมีรายชื่อ (และหมายเลข) ในบัญชีมากกว่า 1 ครั้ง ในความเป็นจริง ผลงานถูกส่งในวันท้ายๆ ของกำหนดรับผลงานเป็นส่วนใหญ่ คือ วันที่ 25 กันยายน สำนักงานโฆษณาการได้รับผลงาน 94 ราย วันที่ 26 กันยายน 81 ราย และวันที่ 31 ตุลาคม 71 ราย ดูเนื้อร้องเพลงชาติที่ส่งประกวดปี 2482 ทั้ง 614 รายนี้พร้อมบัญชีรายชื่อได้ใน หงข., (3)สร.0201.64.1/3-11.

เป็นข้าราชการและส่วนใหญ่อยู่ในพระนคร ความแตกต่างสำคัญกับการประกวดครั้งก่อนที่เห็นได้ชัด นอกจากจำนวนผู้ร่วมประกวดจะมากกว่าถึง 20 เท่าแล้ว ผู้มีชื่อเสียงแล้วหรือจะมีชื่อเสียงในอนาคตด้านการประพันธ์หลายคนได้ส่งเข้าประกวดด้วย คือ ขุนวิจิตรมาตรา, ฉันทน์ ขำวิไล, หลวงสารานุกรมประพันธ์ (ในนาม “กองทัพบก”), พระยาอุปกิตศิลปสาร, เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, บุญธรรม ตราโมท, เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์, ประเสริฐ ณ นคร, สังวาลย์ พัดโนทัย, แก้ว อัจฉริยะกุล, วร (ฉันทิชย์) กระแสสินธุ์ และ ชิต บุรทัต ผมขอนำผลงานของคนเหล่านี้มาให้คุณ เพื่อเป็นตัวอย่างความหลากหลายของผลงานที่ส่งเข้าประกวด ดังนี้

พระยาอุปกิตศิลปสาร :

ข้าภูมิหทัยไทยเราคงเป็นวงศ์ประเสริฐ	เอกราชชาติเขียดอยู่ ณ จีนถิ่นใต้
บุรุษบุราณเราผู้ดีสืบศรีวิไล	ครองประเทศแคว้นใหญ่ยืนอยู่นมมาน
ถัดลงมาไทยได้เป็นเอกราช	ตั้งเป็นชาติอยู่แหลมทองสถาน
เกริกเกียรติเกรียงไกรในสมัยบุราณ	พิทักษ์สมานสมัคร ณ สันดีและจรรยา
สมมาศมิถุนย์สืบส่วนที่นั่น	ศกสองพันสี่ร้อยเศษเจ็ดสิบห้า
กล่าวคือวันชาติของไทยควรไหว้บูชา	รักมหาศรีสมบัตริรัฐธรรมนุญ
สิทธิเสรีแห่งสนธิสัญญาภัย	ย่อมเป็นมิ่งเหมือนกับรังสีสุริย์
ข้าภูมิหทัยไทยเทิดประเสริฐตระกูล	ลุลสรพท์พิบูลซึ่งศรีวิไลแก่ไทยชโย. ⁹⁰

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี :

ประเทศไทยไทยรักประจักษ์ใจ	และ - เรารักความเป็นไทย ไดจะเปรียบปาน?
หากว่าใครจงใจจะรุกราน	ไทยจะฮึกหาญชิงชัยไม่ลดละ

⁹⁰ ในจดหมายที่แนบมาด้วย พระยาอุปกิตศิลปสารได้สรุปเนื้อหาของบทเพลงของเขาว่า “๑. เราเป็นชาติใหญ่เดิมตั้งอยู่ในแคว้นใต้ของจีน ๒. ต่อมาเราลงมาเป็นใหญ่อยู่ในแหลมทองจนบัดนี้ และรักษาไมตรี รักสงบ มีจรรยาดี รักษาตัวอยู่จนบัดนี้ ๓. วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นวันชาติสำคัญของไทยเราเพราะเราได้สถาปนารัฐธรรมนูญการปกครองอย่างอารยเทศ และได้รับสนธิสัญญา ทำให้ได้รับอิสระอย่างอารยเทศเต็มที่” และกล่าวว่า “ข้าพเจ้าหวังว่าหัวข้อทั้ง ๓ ซึ่งมีอยู่ในเพลงนั้นจะก่อให้เกิดรักชาติและภูมิใจในชาติ เป็นเหตุให้พยายามก้าวหน้าขึ้นได้ ยิ่งร้องไปก็ยิ่งยั่วให้หาความรู้ใน ๓ ข้อนี้มากเข้า จนประสพผลดังกล่าวแล้ว แต่เป็นการเสียใจที่โน้ตเพลงบังคับอยู่มากมาย ไม่อาจแต่งได้ตามใจนึก.”

มดยักรู้รักจริง ดังเรารู้รักถิ่น
มาตุภูมิของไทยไทยคารวะ
เกิดเป็นไทยพมใจกระไรเรา
อันชาติไทยเกรียงไกรแต่ไรมา
อารยธรรมของเรา เก้าก้าเมียด
บรรพบุรุษอุทิศส่ำหทัยาม

ใครคูหมื่นไทยเราเอาชนะ
ทุกขณะตราบสิ้นดินฟ้า
เพราะ-ความเป็นไทยเทา ประเทศเขตต์แดนสง่า
ไทยเป็นมหานครบรรบือนาม
ชาติประเสริฐดีค้ำบรรพพันธงาม
เราจะตามครองชัยให้ไทยไชโย¹

บุญธรรม ตราโมท ส่งเนื้อร้องเข้าประกวด 2 ฉบับ ฉบับแรกมีข้อความดังนี้

พวกเราทั้งผองเป็นเจ้าของประเทศไทย
กุมเอกราชชาติไทยไว้ให้อยู่นิรันดร
เรามีใครหมิ่นชาติศาสน์กษัตริย์
(ใครรุกรานแดนด้าวเรามียอมพ่าย
สละชีวิตเป็นก่าแพงกันแหล่งไทย

ต้องพร้อมใจรวมสมัครรักไทยมั่น
เพื่อชนชั้นลูกหลานดำรงคงเป็นไทย
มุ่งร้ายรัฐธรรมนูญไทยได้
สู้จนตายไม่ละลดให้)
รักษาความเป็นไทย ไว้ไว้ชัย ชโย

หมายเหตุ : ความในวงเล็บนั้น เพื่อใช้แทนความใน 2 บรรทัดข้างหน้า ในเมื่อต้องการให้มีเฉพาะแต่ชาติประเทศเท่านั้น ซึ่งแล้วแต่คณะรัฐมนตรีจะเห็นสมควร

ชิต บุรทัต ซึ่งบรรยายว่าตัวเอง “อายุ: ๔๘ ปี (ปีมะโรง-๒๔๓๕) อาชีพ: ชาวคณะหนังสือพิมพ์ [สถานที่] ติดต่อกับ: หนังสือพิมพ์ประชาชาติ หรือ ประชามิตร” ส่ง เนื้อร้องต่อไปนี้เข้าประกวด (ผมพิมพ์เว้นวรรคและเครื่องหมายตามต้นฉบับลายมือเขา) :

¹ ในตอนท้ายของเนื้อร้องที่ส่งประกวดนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ได้เขียนอธิบายศัพท์คำว่า “เทา” (วรรคที่ 2 ของเนื้อร้องส่วนหลัง) ไว้หลายบรรทัด ว่าเป็นคำโบราณ แปลว่า “ไป” ในที่นี้หมายถึง “ความเป็นไทยแผ่สานไปทั่วประเทศ” เขายืนยันว่า “ในสมัยนี้เมื่อได้เรียนวรรณคดีกันแพร่หลายแล้ว จะต้องรู้พื้นใช้ เทา กันแพร่หลายด้วย เทาจะกลายเป็นคำสามัญ ไม่ใช่คำลึกลับ” เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ ส่งเนื้อร้องเพลงชาตินี้ถึงสำนักงานโฆษณาการ วันที่ 25 กันยายน 2482 หลังจากมีประกาศขยายเวลารับผลงานออกไปถึงสิ้นเดือนตุลาคม ซึ่งย้ำเรื่องความยาวเพียง 8 วรรคด้วย (ดูเชิงอรรถที่ 88 ข้างต้น) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ฯ คงตระหนักในความผิดพลาด จึงส่งเนื้อร้องนี้มาอีกครั้ง แต่เพิ่มตัวเลข 1 และ 2 หน้าเนื้อร้องแต่ละท่อน ในลักษณะที่ว่าเป็นการส่งผลงานเข้าประกวด 2 ฉบับ ในจดหมายส่งผลงานถึงสำนักงานโฆษณาการ ลงวันที่ 26 ตุลาคม 2482 เขาเขียนว่า “ข้าพเจ้าขอส่งเนื้อร้องเพลงชาติ ๒ บท ซึ่งแนบบทกับจดหมายนี้ เข้าประกวดตามประกาศของท่าน ทั้ง ๒ บทนี้ ถ้าจะใช้เป็นบททวนด้วยบทหนึ่ง ดังเคยร้องมีบททวนในวิทยุกระจายเสียงมาแต่ก่อน กลอนและคำขวัญรับกันสนิท.”

จูงจำใส่ใจ ไทยพี่น้อง ชาติของเรา
เราร่วมรัก ร่วมพิทักษ์ ให้อยู่ให้อยืน
เตรียมทั้งหมด หมู่ไทย ในสิ่งสำ
ให้ทันตาม-ความเจริญ-ค่านิยม

ต้องนับเอา เป็น -- เถียง เหนือสิ่งใดอื่น
ใครฝ่าฝืน ชินรุกราน ต้อง. . .ด้าน -- ดี
สร้างทำทุกทาง -- อย่างเต็มที่
เป็นศักดิ์ศรี สืบชาติไว้ ว่า ไทย ไซโย!

สังวาลย์ พิธินทัย (“อายุ ๒๕ ปี ข้าราชการสำนักงานโฆษณาการ”) :

พี่น้องทั้งหลายเราเลือดเนื้อเชื้อชาติไทย
อยู่เพื่อไทยตายเพื่อไทยไว้เอกราช
มาพี่น้องพร้อมมารวมสาบาล
ไม่ยอมถอยสู่ตายกายกันพารา

ล้วนหัวใจมันพร้อมเพื่อพลชีพให้ชาติ
ด้วยเลือดสาดรักษาชาติยังยืนมา
ใครรุกราน เราลุกพร้อมหน้า
ไว้ชื่อลือชาชั่วฟ้าและดินถิ่นไทย ไซโย

เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ (“อายุ ๓๐ ปี สำนักงานกลางมาตราชั่งตวงวัด
กระทรวงเศรษฐการ”) :

ชาติไทยเรา เป็นเจ้าของ ครองแดนไทย
ตั้งชาติเด่น เป็นไทยแท้ แต่ดั้งเดิมมา
เอกราช ชาติไทย ใครย่ำยี
ปราบจนสิ้น แผ่นดิน หรือสิ้นใจ

สิ้นเชื้อไซ ไทยโบราณ ใจหาญกล้า
ร่วมรักษา อิสสระ อธิปไตย
เราจักพลี ชีวิต อุทิศให้
ดำรงไทย เป็นไทยอยู่ คู่ฟ้าไซโย

ประเสริฐ ณ นคร (“อายุ ๒๑ ปี รับราชการกรมเกษตร”) :

เหล่าเราสหายชนชาวไทย ในแหลมทอง
มุ่งรักษา เอกราช รัฐเรานั้น
เลือดของไทย ไหลหล่อ ครั่งภูชาติ
จะสืบเนื่อง เผ่าไทย ให้ระเบิด

ล้วนปรองดองร่วมจิตดีมี ไม่ตรีมัน
ให้อยู่อยู่ คู่กัน กับฟ้าดิน
ดูแลผด ชาวไทย จำได้สิ้น
ยอมแคว่ดิน ภายใต้ง ใดรงค์ของไทย

เหล่าเราชาวไทย หมายรักษา ประชาธิปไตย
เพื่อสงวนสิทธิประชาไว้
ชาติจะเป็นชาติได้ต่อไปนั้น
บำรุงชาติของตัวอย่ามัวเมา

ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ เป็นหลักใหญ่
ให้เป็นไทสมนามตามชาติเรา
ไทยต้องมั่นสามัคคีมีแตกเหล่า
ชีวิตนั้นแล้วอมพลีให้ เพื่อไทยเจริญ

แก้ว อัจฉริยะกุล (“อายุ ๒๕ ปี รับราชการ กองบัญชา กรมไปรษณีย์

โทรเลข”)

แผ่นดินของไทย ไทยเข้าครอง เป็นของไทย	ยามมีภัย มาจุใจม รุกโรมย่ายี
เลือดชาวไทย ยอมตาย ถวายพลี	เพื่อเสรี นี้จักอยู่ เป็นคู่ไทย
ถ้าแผ่นดินไทย เป็นทาส ชาดเสรี	คงไม่มี ใครเรียกตน คนไทยได้
หากชาติไทย ยังคง ดำรงเป็นไทย	ธงไตรรงค์ คือธงชัย แห่งไทยไชโย

วร (ฉันทิชย์) กระแสสินธุ์ (“อายุ ๓๑ ปี รัชมหาการกรมพลศึกษา บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ลูกเสือ”) :

ประเทศไทยใช่เป็นเขตต์ประเทศของใคร	เป็นของไทยแต่บุราณมานานหนักหนา
ไทยเป็นไทยได้เป็นสุขอยู่ทุกครา	มิใช่ว่าจะเป็นทาสของชาติใด
เกิดเป็นไทยไม่ยอมน้อมเป็นทาส	ต้องเป็นชาติอิสระทุกสมัย
ไทยต้องอยู่คู่กับนามคือความเป็นไทย	มิยอมให้ไทยเป็นทาสของชาติใดเลย

จะเห็นได้ว่า เนื้อร้องเพลงชาติเหล่านี้มีจุดร่วมกันอย่างหนึ่งคือ การไม่กล่าวถึงกษัตริย์ แม้แต่ของบุญธรรม ตราโมท ที่แต่งให้กล่าวถึง ก็ยังมีทางเลือกแบบไม่กล่าวถึง สำหรับกรณีนี้ “ต้องการให้มีเฉพาะแต่ชาติประเทศเท่านั้น” (อีกฉบับที่เขาส่งประกวด ไม่มีกล่าวถึงเลย)

ผลงานเข้าประกวดของอีก 3 คนที่น่าสนใจคือของ ฉันท ข้าวิไล, ชุนวิจิตร มาตรา และหลวงสารานุประพันธ์ ฉันท ซึ่งโดยทางการเป็น 1 ในผู้แต่งเพลงชาติปี 2477 (แม้ในทางปฏิบัติส่วนที่เขาแต่งจะไม่ค่อยมีคนร้อง) บรรยายตัวเองว่า “อายุ ๓๕ ปี อาชีพค้าขาย ห้างยุธพาณิชย์ ทำพระจันทร์ พระนคร” เขาส่งเนื้อเพลงชาติเข้าร่วมการประกวดครั้งนี้ 2 ฉบับ ฉบับแรก ส่งถึงสำนักงานโฆษณาการในวันที่ 25 กันยายน (คือตามกำหนดครั้งแรก) ฉบับที่ 2 ถึงสำนักงานโฆษณาการในวันที่ 31 ตุลาคม (คือตามกำหนดที่ขยายออกไป) แต่ละฉบับมีข้อความ ดังนี้

[ฉบับที่ 1]

เหล่าเราทั้งหลาย ไทยแหลมทอง ครองเอกราช	ต้องสร้างชาติ ประเทศไทย ให้อร่วม
ชาติไทยก็หาญ ชาติสนาม ชาญสงคราม	รักษาความ สามัคคี ไม่มีคณา
ยอมสละชีพ เพื่อชาติ ไม่ทวาดทวัน	ให้ไทยมั่น เป็นไทย ไม่คูนภัย
ถ้าชาติดับ ไทยก็ดับ ถล่มทะเลลาย	มาเกิดสู้ตาย ไทยหมาย เทิดไทย ไชโยฯ

[ฉบับที่ 2]

เลือดไทยทั้งหลาย ไหลมาสู่ อยู่แหลมทอง
ตกถิ่นไหน ไทยก็คง ดำรงไทย
ไทยรุกไล่ รับรอง จนนองเลือด
ให้เอกราชชาติอยู่ คุโลกา

เข้าครอบครอง เอกราช เป็นชาติใหญ่
ศัตรูใด ทยอยสู้ จูโจมมา
ไม่ยอมเข็ด เนื้อไทย ไว้เป็นข้า
มาเถิดมาเลือดไทย รักไทย เทิดไทย ไชโย

ขบวนการมาตราการประกวดเพลงชาติปี 2482

แน่นอน ผู้ที่นำเสนอใจเป็นพิเศษคือ ขบวนการมาตราการ เจ้าของเนื้อร้องเพลงชาติ ตั้งแต่สมัยหลังปฏิวัติ 2475 ใหม่ ๆ ในบันทึกความทรงจำของเขา (ซึ่งเราได้เห็นส่วนที่เล่าถึงการสร้างเพลงชาติ 2 ครั้งแรกแล้ว) ขบวนการมาตราการได้กล่าวถึงการประกวดเพลงชาติครั้งหลังนี้ว่า

เพลงชาติที่ข้าพเจ้าแต่งใช้มาจนราวปี พ.ศ. ๒๔๘๒ มีการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นชื่อประเทศไทย คำฝรั่งว่า Thailand . . . เมื่อตกลงเปลี่ยนชื่อสยามเป็นไทยแล้ว ถือว่าเพลงชาติที่มีอยู่ก็ใช้ไม่ได้ เพราะมีคำว่า “สยาม” อยู่หลายแห่ง จึงเกิดมีการประกวดแต่งเพลงชาติใหม่ และให้รางวัลด้วย พระเจนดุริยางค์มาหาข้าพเจ้าบอกว่าให้แต่งเพลงชาติประกวดใหม่ ข้าพเจ้าบอกตรง ๆ อีกว่าไม่แต่ง เมื่อเห็นใช้ไม่ได้ก็ทิ้งไป พระเจนาฯ ว่าทำอย่างนั้นเขาจะว่าได้ว่าไม่มี Sporting Spirit เราแต่งมาด้วยกันจะมาเลิกเสียอย่างไร ข้าพเจ้าก็ยังคงคำว่าไม่แต่ง เพราะไม่ต้องการจะประกวดกับใครไม่ว่าอะไรทั้งสิ้น และที่แต่งมาแล้วก็ด้วยความพอใจจะแต่งเอง ไม่ต้องการชื่อเสียงเอาเด่นหรือเอารางวัลอะไร ข้าพเจ้าว่าเคยแต่งอะไรต่ออะไรมาไม่เคยเอาเงินทั้งสิ้น เมื่อใครเขาต้องการชื่อเสียงต้องการรางวัลก็ให้เขาแต่งไป พระเจนาฯ พูดอยู่นานจนเห็นว่าข้าพเจ้าไม่ต้องการแต่งจริงก็ลาไป ในระยะนั้นคุณพระพบข้าพเจ้าที่ไรก็ยังคงต่อว่าข้าพเจ้าทุกที

ในขณะที่ประกวดแต่งเพลงชาติใหม่นั้น จำได้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งวรรณคดีสมาคมนั้น และดูเหมือนญี่ปุ่นขึ้นราว ๆ นั้น สถานที่ตั้งวรรณคดีสมาคมนั้นอยู่ที่วังบางขุนพรหม (คือวังทูลกระหม่อมมบริพัตร) ซึ่งได้ยินว่ามอบให้รัฐบาล (ต่อมาเป็นธนาคารแห่งประเทศไทยและสถานีไทยโทรทัศน์ช่อง ๕) ข้าพเจ้ารับตั้งเป็นสมาชิกคนหนึ่ง มีจอมพล ป. เป็นประธาน พร้อมทั้งกรมหมื่นนราธิปฯ พระยาอนุภานุฯ พระสารประเสริฐ และใครต่อใครอีกมากมาย ๓๐ คน จำไม่ค่อยได้ เป็นสมัยร่วมดัดอักษรอย่างเก่าใช้อย่างใหม่ หลวงสารานุกรมประพันธ์เป็นสมาชิกด้วย ซึ่งมีคนให้ฉายาว่าเป็นคนสนิทติดตาม จอมพล ป. อยู่เป็นประจำอยู่ ๔ คน คือ “ยูร

เถียร เพียร นวล” “ยูร” คือ จอมพลเรือหลวงยุทธศาสตร์ ซึ่งชื่อประยูร “เถียร” คือหลวงวิเชียรแพทยาคม ชื่อจริงว่า “เถียร” “เพียร” คือพระราชธรรมนิเทศ ชื่อจริงว่า “เพียร” “นวล” คือหลวงสารานุประพันธ์ ชื่อ “นวล” สี่คนนี้เป็นที่รู้จักดีในสมัยนั้น เวลาเลิกประชุม ข้าพเจ้ากับหลวงสาราฯ พบกันแทบทุกวัน หลวงสาราฯ บอกว่า “ท่านขุน ผมจะแต่งเพลงชาติประกวดนะ” ข้าพเจ้าบอกว่า “ตามใจใครจะแต่งก็ได้” หลวงสาราฯ บอกว่า “ผมจะเอาอย่างท่านขุนนั่นแหละ” หมายความว่า ข้าพเจ้าแต่งเป็นกลอนสุภาพเป็นแนวทางอยู่แล้ว ให้ได้เสียงสูงต่ำตามนั้น คือไม่แต่งแปลกอะไรออกไปอีก ข้าพเจ้าบอกว่า “คุณหลวงจะแต่งอย่างไรก็ตามใจเถิด ไม่ต้องคิดว่าจะมาชิงดีกับผม” ความจริงหลวงสาราฯ พุดมาก ข้าพเจ้าลัดเอาแต่ใจความเลาะๆ แปลว่าจะแต่งชิงข้าพเจ้า ขอย่าให้ข้าพเจ้าคิดอะไรเลย ข้อที่แปลกก็คือ เมื่อหลวงสาราฯ แต่งแล้วมาบอกข้าพเจ้าว่าได้เอาไปให้กรรมการดูทุกคนแล้วด้วย ความจริงแกล้งไม่น่าจะมาบอกผมหรือใครๆ เลย แกล้งบอกคล้ายกับว่ากรรมการทุกคนเห็นดีแล้ว (กรรมการมีใครบ้างจำไม่ได้) แกล้งบอกว่าแกล้งแต่งเลียนอย่างข้าพเจ้าคือไม่ได้ดูทำนอง ข้าพเจ้าแต่งไว้อย่างไรก็พยายามให้เสียงเป็นอย่างนั้น แต่คราวนี้กรรมการให้แต่งตอนเดียวไม่ใช่สองตอน หลวงสาราฯ พบข้าพเจ้าเป็นต้องพูดเรื่องเพลงชาติทุกวัน เพราะไปประชุมที่วังบางขุนพรหมร่วมกันเสมอ จนบอกตรงๆ ว่าเบื่อ และคอยเสียงไม่ให้พบแก่ วันที่หลวงสาราฯ บอกว่าแกล้งและให้กรรมการดูทั่วแล้ว จะส่งในนามกองทัพบก มีแกล้งเป็นผู้แต่ง ในที่สุดกรรมการก็ตัดสินใจให้เพลงของหลวงสารานุประพันธ์เป็นเพลงชาติ มีคำร้องตอนเดียว ข้าพเจ้าหมดรำคาญไปทีที่ซีเกียฟั้งแกล้ง เมื่อมาได้อ่านชีวประวัติของพระเจ้าฯ ที่ท่านเขียนเอง ท่านพูดรวมเรื่องเนื้อเพลงชาติด้วยแต่ไม่ออกชื่อหลวงสารานุประพันธ์ และมีข้อความในวงเล็บว่า “แต่ในความเห็นของข้าพเจ้า เนื้อใหม่นี้ไม่สู้จะสอดคล้องกับทำนองเท่าเทียมกับเนื้อร้องเดิม” ก็เป็นอันว่าเพลงชาติสิ้นสุดกันไปที โมทนาสาธุ^๒

เนื่องจากขุนวิจิตรมาตราจำผิดเกี่ยวกับช่วงเวลาที่มีการตั้งวรรณคดีสมาคมซึ่งเขาได้เป็นกรรมการ (ตั้งจริง ๆ ปี 2485) ทำให้ไม่แน่ใจว่า ที่เขาเล่าเกี่ยวกับหลวงสารานุประพันธ์คอยตามเข้าซีเรื่องเพลงชาตินั้น จะจำผิดหรือสับสนด้วยหรือไม่

^๒ ขุนวิจิตรมาตรา, 80 ปีในชีวิตของข้าพเจ้า, น. 407-409.

เพียงใด ที่แน่นอนคือเขาจำผิดเกี่ยวกับเขาเองไม่ยอมส่งเข้าประกวด เพราะเขาส่ง (เช่นเดียวกับที่จำผิดว่าไม่ได้ส่งประกวดในปี 2476 และจำไม่ได้ที่เขาเคยแก้ไขเนื้อร้องเดิมเล็กน้อยให้คณะกรรมการหลังประกาศเปลี่ยนชื่อประเทศ) โดยผลงานของเขาถึงสำนักงานโฆษณาการ วันที่ 25 กันยายน ดังนี้

ไทยไทยไทย ระลึกไว้ เผ่าของเรา	ที่รวมเข้า มาเป็นชาติ ไทยจากกล้า
เอาเนื้อถม สร้างแผ่นดิน ถิ่นไทยลงมา	เอาเลือดทา ไว้เอกราช คงชาติไทย
ไทยเชื้อเรา สร้างไทย ไว้สำหรับไทยอยู่	เราต้องชู เชิดไทย ไว้ให้ได้
ใครรุกราน ไทยพร้อม ไม่ยอมให้ใคร	เอาชีพแลกชาติ ประเทศไว้ เพื่อไทยไชโย

เช่นเดียวกับปี 2476 ชุนวิจิตรมาตราได้เขียนคำอธิบายประกอบเนื้อร้องที่ส่งประกวด เพียงแต่ครั้งนั้นเขียนเพียง 3 หน้า ไม่ใช่กว่า 10 หน้าแบบครั้งก่อน ที่สำคัญเพราะครั้งนี้เขาไม่ต้องพยายามปกป้องตัวเองจากคำวิจารณ์ต่าง ๆ หลังจากเนื้อร้องเพลงชาติของเขาแพร่หลายออกไปแล้ว อีกส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเนื้อร้องครั้งนี้มีความซับซ้อน (และในความเห็นของผม ความไพเราะ) น้อยกว่าครั้งก่อนอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างหนึ่งคือการใช้คำว่า “ไทย” ถึง 12 ครั้ง ใน 8 บรรทัด! เปรียบเทียบกับ 7 ครั้งใน 16 บรรทัด ในเนื้อร้องเดิม (คำว่า “สยาม” เดิมมี 4 ครั้ง เพลงชาติใหม่ของหลวงสาราญ จะมีคำว่า “ไทย” 6 ครั้ง)

ผลงานส่งประกวดของหลวงสาราญประพันธ์

ดังที่เราเห็นก่อนหน้านี้น่า ในปี 2476 เมื่อหลวงวิจิตรฯ ผลักดันหลวงพิบูลฯ ไปเสนอคณะรัฐมนตรีให้ตกลงให้มีเพลงชาติอย่างเป็นทางการนั้น ได้มีเนื้อร้องเพลงชาติฉบับหนึ่งที่แต่งโดยหลวงสาราญประพันธ์เสนอไปด้วย (แม้หลวงสาราญหรือคนอื่น ๆ จะไม่เคยบันทึกเรื่องนี้ไว้เลย) เมื่อการผลักดันนั้นไม่เป็นผลทันที แต่มีการประกวดเพลงชาติขึ้นแทน หลวงสาราญ ไม่ได้ส่งเนื้อร้องเพลงชาตินั้นของเขาเข้าประกวดด้วยอย่างน่าแปลกใจ อันที่จริง ในการประกวดปี 2482 นี้ ถ้าพูดอย่างเป็นทางการแล้ว เขาก็ไม่ได้ส่งเข้าประกวดเช่นกัน แต่ “กองทัพบก” เป็นผู้ส่งเข้าประกวด โดยเขาเป็นผู้แต่ง ในบันทึกความทรงจำที่รู้จักกันดี หลวงสาราญ ได้เล่าความเป็นมาของเรื่องนี้ว่า

กาลล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2482 ซึ่งบ้านเมืองได้วิวัฒนาการเข้าสู่ความเจริญก้าวหน้าขึ้นมากหย่างหลายประการพวยได้ระบอบของรัฐบาล อันมีท่านจอมพล ป.

พิบูลสงครามเป็นประมุข ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดในยุคนั้น คือชื่อประเทศได้เปลี่ยนจากคำ “สยาม” เป็น “ไทย” ซึ่งเหมาะสมด้วยเหตุผลทุกประการ เนื่องจากการเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทยนี้เอง เนื้อร้องเพลงชาติอันมีเกียรติที่กล่าวนั้น จึงกลายเป็นของล้ำสมัยไป ประกอบทั้งถ้อยคำที่วางลงในเนื้อเพลง มีหลายคำที่ผู้ร้องไม่สามารถร้องให้ถูกเสียงอ่านได้ ด้วยไม่ลงกันกับเสียงดนตรีตามโน้ตของผู้ประพันธ์ทำนองเพลงเช่นวัดค้น การร้องก็ฟังเป็นดังนี้

“แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเหมืองทอง”

และวัด 3 ก็ฟังเป็น “สืบเผ่าไทยดึกดำบรรพ์โบราณลงมา” ฯลฯ ดังนั้นเป็นต้น นอกจากนั้น ทางราชการยังพิจารณาเห็นว่า เนื้อร้องนั้นค่อนข้างยาวไป ทำให้การร้องเพลงชาติต้องทวนเป็น 2 จบ โดยเหตุผลเหล่านี้ จึงมีประกาศประกวดเนื้อร้องเพลงชาติขึ้นใหม่ ...

วันหนึ่ง ในราวต้นเดือนกันยายน 2482 เวลาเที่ยงเสส ขณะฉันออกจากห้องทำงานกรมเสมียนตรา ในกะช่วงกลางวัน เดินตามระเบียบจะไปรับประทานอาหารที่สโมสรกลางใหม่ บังเอิญพบกับท่าน พล.ท. มังกร พรหมโยธี (ขณะนั้นยังเป็นพันเอก) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหมและรองผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งกำลังเดินจะไปรับประทานอาหารที่แห่งเดียวกัน หลังจากฉันทำความเคารพท่านตามวินัยแล้ว ท่านก็เรียกฉันไปเดินร่วมสนทนากับท่านด้วย

ท่านปราศรัยขึ้นก่อนว่า “คุณหลวงเห็นประกาศประกวดเพลงชาติของสำนักงานโคลนาการแล้วหรือยัง?”

ฉันตอบสนองว่า “เห็นแล้วครับ”

ท่าน “แล้วคุณหลวงจะแต่งส่งเข้าประกวดกับเขาบ้างไหม?”

ฉันนั่งหุ่ยครู่หนึ่งแล้วตอบว่า “เห็นจะไม่ส่ง เพราะหาเวลาไม่ใคร่ได้ ทั้งเกรงความสามารถจะไม่พอ ด้วยไม่คุ้นกับทำนองเพลงสากลนัก”

ท่านยิ้มแล้วว่า “เชื่อผมเถอะ ผมแนะนำให้เข้าประกวด ผมหยากขอให้คุณหลวงช่วยทหารบกซึ่งเป็นเหล่าของคุณหลวง คือ แต่งเพลงชาติประกวดเอารางวัล 1,000 บาทและชื่อเสียงให้แก่กองทัพบกของเรา ผมจะให้เครื่องมือ คือ อนุญาตให้ทดลองร้องเข้ากับเครื่องของ ร.พัน 3 ได้ ทั้งจะให้พวกนายทหารที่เป็นเพลงสากลกับทำนองดนตรีสากลมาช่วยด้วย จะขัดข้องไหม?”

ฉันนั่งหุ่ยครู่หนึ่ง แต่ทันใด เลือดแห่งความรู้สึกรักภักดีคนชาติ ซึ่งเป็นนิสัยเดิมของฉัน ก็ฉุดแรงขึ้น ฉันจึงตอบไปทันทีว่า “ตกลงครับ ท่านรัฐมนตรี ผมตั้งใจว่าจะไม่แต่งแล้ว แต่เมื่อท่านรัฐมนตรีขอร้องให้ช่วยหมู่คณะ ผมก็ไม่รังเกียจ เพราะผมพร้อมที่จะเสียสละให้แก่ส่วนรวมหุ่ยทุกเมื่อ”

เปอนันตกลอง หลังจากนั้นท่านรัฐมนตรีก็สั่งกองตรวจของ ร.พัน 3 ให้
รับรองฉันทในการไปทดลองเนื้อร้องตลอดมาโดยลำดับวาระและกรณี...⁹³

ผมคิดว่าเราคงเขื่อน้ำเสียง “ถ่อมตัว” ของหลวงสารา ในบันทึกนี้ไม่ได้นัก
 (“เกรงความสามารถจะไม่พอ ด้วยไม่คุ้นกับทำนองเพลงสากลนัก”) ไม่ใช่เพราะขัด
แย้งกับสิ่งที่ขุนวิจิตรมาตราเล่า แต่ที่สำคัญเพราะเราเห็นแล้วว่า เขาได้เขียนเพลง
ชาติขึ้นฉบับหนึ่งแล้วตั้งแต่ปี 2476

ไม่ว่าความจริงเป็นอย่างไร วันที่ 23 กันยายน “กองทัพบก” ได้มีจดหมาย
ส่งเนื้อร้องเพลงชาติที่หลวงสารา แต่ง เข้าประกวด (จดหมายเป็นของ “ผู้
บัญชาการทหารบก” แต่หลวงพรหมโยธี รองผู้บัญชาการลงนามแทน) ในจดหมาย
ไม่ได้ระบุว่าใครคือผู้แต่ง อันที่จริง นี่เป็นรายเดียวใน 614 ราย ที่ใช้ชื่อองค์กรส่ง
เข้าประกวด ไม่ใช่ชื่อคน (มีผู้ใช้นามปากกา ไม่บอกชื่อจริง) เนื้อร้องที่ส่งเป็นดังนี้ :

บทประกวดเพลงชาติ

ของ กองทัพบกไทย

ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย	เป็นประชาริปไตยของไทยทุกส่วน
อยู่ยืนยงดำรงไว้ได้ทั้งมวล	ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี
ไทยนี้รักสงบ, แต่ถึงรบไม่ขลาด	เอกราชไม่ยอมให้ใครข่มขี่
สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี	เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัย ชโย

หลวงสารานุประพันธ์ได้เล่าเบื้องหลังการแต่งเนื้อร้องนี้ในภายหลังว่า

หลังจากคิดอยู่ 3 วัน ฉันก็ตกลงใจว่าเนื้อร้องนี้จะให้มีข้อความเหล่านี้บ้าง
ลงให้หมดหรือมากที่สุดเท่าที่จะบังจู้ได้ คือ

ความเป็นชาติไทย, การรวมไทย, การรักเสาเอกราชของชาติ, การร่วมรัก
สามัคคีของประชากรแห่งชาติทั้งปวงเป็นภราดรภาพ, สิลัธมของพลเมือง,
ความกล้าหาญในอันพร้อมแล้วที่จะเสียสละชีพเพื่อชาติ, ความรักสงบของไทย
แต่พร้อมที่จะรบได้ทุกเมื่อในเมื่อถูกข่มเหง, การล้างชาติ, การปลุกใจให้รักชาติ
ท่านผู้อ่านที่รัก ท่านเห็นไหมว่า ข้อความทั้งหมดนั้นจะต้องบังจูลงให้ได้

⁹³ พ.อ. นवल สารานุประพันธ์, “เนื้อร้องเพลงชาติ 82,” วรรณคดีสาร: 35-36, 40-42.

เต็มในคำร้อยกรองเพียง 8 วรรค หรือ 4 คำกลอนเท่านั้น!

หย่างไรก็ตาม พายหลังเมื่อได้คิดแต่งกลอน 4 คำอยู่เป็นเวลานานหลาย ชั่วโมง ก็ได้บทประพันธ์ชิ้นแรกทีเดียวว่าดังนี้

แผ่นดินแดนทองไทยได้ครองเป็นของไทย ไทยสมัครรักชาติไทยเป็นไทยทุกส่วน
เอกราชรักสาไฉ่ไม่แปรปรวน ทุกคนล้วนหมายใจรักสามัคคี
ไทยเรารักสงบ รบก็ไม่หวั่น (หรือ พรัน) ใครรุกรานเราจะหันให้แตกหนี
สละชีพเพื่อชาติผาคพันไพร ให้ประเทศไทยทวีมิชชี่ ชโย
พอเขียนบทนี้แล้ว สมองก็เกิดทำงานก้าวหน้าเลยความสั่งการของประสาท

บังคับ กล่าวคือ ส่งคำกลอนให้เปนองคิเรกอีก 4 คำ ดังต่อไปนี้

ประเทศชาติไทยไทยได้พันอับจนมา เพราะคนไทยใจเก่งกล้าสามาถทุกสิ่ง
เลือดและเนื้อพลีให้ชาติไม่หวาดประวิง ไทยไม่ทิ้งสามัคคีมีร่วมใจ
เราเจ็บแล้วต้องจำ หย่าซ้ำอีก ใครจะฉีกชาติไทยแล้วไม่ได้
ตายคาบหน้ามาเกิดพี่น้องชาวไทย สู้ทุกคนจนชาติให้ไทยชโย

ฉันทดลองร้องเนื้อทั้ง 2 บทนี้ตามทำนองเพลงชาติ เพื่อตรวจพิจารณา จังหวะและเสียงสูงต่ำของคำว่าจะลงกันได้กับโน้ตดนตรีหรือไม่ วิธทดลองร้องนั้น ฉันทสารภาพว่าทำทุกโอกาส ทุกสถานที่ ทุกอิริยาบถ กล่าวคือ นั่งก็ร้อง นอนก็ร้อง ยืนก็ร้อง เดินก็ร้อง แต่การร้องนั้น จะเปล่งเสียงดังออกหรือไม่ ขึ้นหยุดแก่สถานที่เป็นสำคัญยิ่งสิ่งอื่น เพราะหาไม่ นายเถียร วิเชียรแพทยาคม อาดมาจับตัวฉันไปเสียก่อนเพลงชาติจบ

หย่างไรก็ตาม หลังจากการทดลองร้องแล้ว รู้สึกว่าถ้อยคำยังไม่สละสลวย ฉันทจึงนำเนื้อร้องทั้ง 2 บทมาประมวณกันแต่งเป็นเนื้อร้องใหม่ว่า ดังนี้

ดินแดนทองไทยตั้งครองประเทศไทย รวมเลือดเนื้อรวมน้ำใจของไทยทุกส่วน
รักสาเอกราชไฉ่ไม่แปรปรวน ทุกคนล้วนหมายรักสามัคคี
ไทยเรารักสงบ แด่รบก็ไม่พรัน ใครรุกรานเราจะหันให้แตกหนี
ชีวิตเรายอมขาดเป็นชาติพลี เถลิงประเทศไทยทวีมิชชี่ ชโย.

ฉันได้นำบทประพันธ์นี้ไปทดลองร้องเข้ากับเครื่องเป่นโอกาสแรกที่สุคนธ์ที่ ร.พัน 3 ท่านรัฐมนตรีช่วยว่าการฯ ได้สั่งเจ้าหน้าที่จัดนักดนตรีกับนักร้องไว้ช่วย ฉันทที่ห้องโถงสโมสรพร้อมบริบูรณ์ นอกจากทหานในกองแถวแล้ว ท่านรัฐมนตรียังได้ให้นายทหานหนุ่มซึ่งชอบแต่งเพลงสากลมาช่วยด้วยอีก 2 นาย นายหนึ่งฉันทจำได้ถนัดถนี่แต่เสียตายที่ลิ้มชื่อของเขาเสีย เขามียสเป่นร้อยตรี แต่ข้อที่ จะลิ้มเขาไม่ได้นั้นก็คือ ท่านนายทหานผู้นี้ แม้จะยังเยาววัย ก็มีทหวดเป่นทหวด คำสนธิ ซึ่งได้คัดเรียบประดิษฐานเป่นกะจุกไว้กลางช่องนาลิกพอดิ.

พลองมือทดลองร้องเนื้อที่ฉันแต่งไปนั้นได้ 1 จบ ท่านนายทหานหนวดก็
เสนอขอแก้ถ้อยคำบางแห่งในเนื้อร้องเพื่อให้เข้าอันดับเสียงสูงต่ำของคนตรี ซึ่ง
ฉันเห็นพ้องด้วยทุกประการ ฉะนั้น เนื้อร้องที่ตกลงจะส่งเข้าประกวดเป็นบทแรก
ก็เป็นดังนี้

ถิ่นแดนทองไทยตั้งครองประเทสไทย รวมเลือดเนื้อรวมน้ำใจไทยทุกส่วน
เอกราชรักสาโวไมแปรปรวน ไทยทั้งมวลหมายรักสามัคคี
ไทยเรารักสงบ แต่ถึงรบไม่พริ่น ไครรุกรานจะประจันให้ถึงที่
ชีวิตเรายอมขาดเป็นชาติพลี เถลิงประเทสไทยทวิมิชช ชโย

แต่ครั้งมหาทดลองร้องตามทำนองเพลงชาติของนายปิตรี วาทยะกรแล้ว ก็รู้
สึกว่ายังมีอีกหลายคำที่ไม่ลงกันได้กับโน้ตดนตรี ฉเพาะหย่างยิ่งคำท้ายวัด 6 ว่า
“ถึงที่” ซึ่งเมื่อร้องแล้ว ก็ฟังเป็น “ถึงถึ” ไปหมด ในที่สุดคณะที่ช่วยกันพิจารณา
เพลงก็ลงมติขอให้ฉันลองแต่งใหม่ โดยหากำที่มีเสียงสูงต่ำอยู่ในเนื้อหาแต่เดิม
มาบังจให้เหมาะสมจงได้

สำหรับคำท้ายวัด 6 นั้น รู้สึกว่ายากออกโซ ฉฉันได้พยายามค้นหาอักษรสระอ
ทั้ง สูง กลาง ต่ำ มาลองเขียนไว้เพื่อเลือกหาคำเหมาะ ดังปรากฏในกระดาษที่
ยังเก็บไว้ว่าดังนี้

(สูง) ชี ฉี ถี ผี ผี สี ที่
(กลาง) กี่ จี่ ตี ตี ปี่ ปี่ อี ปรี
(ต่ำ) หี่ หนี่ ถนี่ หนี่ หนี หนี หนี หนี

และทั้งหมดนั้นท่านผู้อ่านผู้เป็นนักร้อยกรองย่อมเห็นแล้วว่าคำที่ใช้ได้ดีที่สุด
คงมีอยู่คำเดียวคือ “ชี” เท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องคิดหาคำให้ได้ที่จะให้
ลงคำท้ายว่า “ชี”

ผลของการแต่งใหม่ ที่ได้นำไปเข้าประชุมคณะดนตรี ร.พ. 3 ทดลองร้อง
มีเนื้อร้องดังนี้

ประเทสไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย เปนประเทสอธิปไตยแห่งไทยทุกส่วน
หุ้ยยืนยงดำรงไว้ได้ทั้งมวล ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี
ไทยนี้รักสงบ แต่ถึงรบไม่พวด เอกราชไม่ยอมให้ใครข่มขี่
สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี เถลิงประเทสชาติไทยทวิมิชช ชโย

เมื่อได้ประชุมหารือกัน ท่านนายทหานหนวดได้เสนอขอแก้คำบางแห่งโดย
เหตุผลหย่างวันก่อน ซึ่งฉันเห็นพ้องด้วย ไม่ขัดข้อง และได้แก้ไขจนร้องได้เข้า
จังหวะและเข้าเสียงโน้ตดนตรีเป็นสำเนาสุดท้าย ดังนี้

ประเทสไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย เปนประชาธิปไตยของไทยทุกส่วน

หยู๋ยิ่นยงดำรงไว้ได้ทั้งมวณ
ไทยนี้รักสงบ แต่ถึงรบไม่ขลาด
สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี

ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี
เอกราชไม่ยอมให้ใครข่มขี่
เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัย ชโย

หลังจากทบทลองร้องและเข้าแถวท่วงพร้อมเพรียงกันดีแล้ว ฉันก็มอบ
ลิขสิทธิ์แห่งเนื้อร้องนี้ให้แก่กองทัพกตามปณิธานอันตั้งไว้แต่เดิม ลำดับต่อจาก
นั้นเจ้าหน้าที่ก็คัดและทำเรื่องเสนอเข้าประกวดตามประกาศของทางราชการ . . .

การพิจารณาคัดสิน

ต่างกับปี 2476-77 การหาเพลงชาติใหม่ครั้งนี้ไม่มีการตั้งกรรมการไว้สำหรับดำเนินการหรือพิจารณาตั้งแต่ต้น (สำนักงานโฆษณาการเป็นผู้ดำเนินการรับผลงานเท่านั้น) และเป็นที่น่าสนใจว่า การตัดสินจะเป็นหน้าที่ของคณะรัฐมนตรี (ดูประกาศเรื่องการประกวดของสำนักงานโฆษณาการ) แน่แน่นอนว่า ในทางปฏิบัติ กรมไม่สามารถพิจารณาผลงานส่งเข้าประกวดทั้งหมดได้ ดังนั้น ในปลายเดือนพฤศจิกายนที่ประชุม กรม จึงมีมติให้ตั้งกรรมการคณะหนึ่ง “เพื่อพิจารณาคัดเลือกเนื้อร้องเพลงชาติที่ส่งเข้าประกวด แล้วเสนอมาเพื่อคณะรัฐมนตรีชี้ขาดอีกชั้นหนึ่ง” ประกอบด้วย พระองค์เจ้าวรรมนไวยากร เป็นประธาน พ.อ.หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต, พ.อ. หลวงพรหมโยธี, หลวงวิจิตรวาทการ และ วิลาศ โอสถานนท์ เป็นกรรมการ นายชูบ ศาลยาชีวิน เป็นเลขานุการ⁹⁴ โดยความเป็นจริง คณะกรรมการนี้เท่ากับเป็นผู้พิจารณาคัดสินผลงานที่ส่งเข้าประกวดนั่นเอง วันที่ 6 ธันวาคม คณะกรรมการก็ได้คัดเลือกเนื้อร้องเพลงชาติจำนวนหนึ่งมาให้คณะรัฐมนตรี “ชี้ขาด” ดังนี้

๑๘. เรื่องการพิจารณาเนื้อร้องเพลงชาติ

ปรึกษาเรื่องคณะกรรมการพิจารณาเนื้อร้องเพลงชาติรายงานว่า ตามที่คณะรัฐมนตรีได้ปรึกษาลงมติให้พิจารณาคัดเลือกเนื้อร้องเพลงชาติ ซึ่งมีผู้ส่งเข้าประกวดรวม ๖๑๔ ราย แล้วให้เสนอผลการพิจารณาเพื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

บัดนี้ คณะกรรมการได้ประชุมปรึกษาเรื่องการคัดเลือกเนื้อร้องเพลงชาติเสร็จแล้ว เห็นว่าส่วนมากแต่งได้ไม่คถึงขนาด และปฏิบัติไม่ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ตามที่ทางราชการได้ประกาศให้ทราบไว้ คงคัดเลือกเนื้อร้องเพลงชาติ ซึ่ง

⁹⁴ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 68/2482 วันที่ 29 พฤศจิกายน 2480.

สมควรจะได้รับการพิจารณาของคณะรัฐมนตรีรวม ๘ บท จึงขอเสนอมาเพื่อ
คณะรัฐมนตรีพิจารณา

พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร : โดยมากแต่งมาผิดกติกา และแต่งกันยาวๆ ร้อง
ไม่ได้ ที่ร้องได้คือของกองทัพบก

หลวงวิจิตรวาทการ : ขอชี้แจงในฐานเทคนิค คือ ถือหลักว่าต้องแต่งให้ร้อง
ได้และชัดถ้อยชัดคำ ไม่ใช่ว่าถูกตามฉันทลักษณ์แล้วร้องไม่ได้ ได้ตรวจดูแล้ว
ของกองทัพบกมีเพียงอยู่ ๓ แห่ง ของนายชั้น จิตวิภาคเพี้ยนมากจนร้องไม่ได้ เห็น
ควรตัดออกได้ ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์สระอะร้องไม่ได้ และเพี้ยน ๔ แห่ง ของ
นายฉันท ขาวโหล เพี้ยน ๖ แห่ง ของนายอำ ศรีเปาระยะ เพี้ยน ๙ แห่ง ของนาย
เสริม กำจัดแจ่ม เพี้ยน ๑๖ แห่ง ของนางสาวประสาน วาสิกะลิน สำหรับในเชิง
กลอนดีที่สุดในจำพวกที่แต่งมา หากมีเสียงเพี้ยนถึง ๑๑ แห่ง ฉะนั้นจึงขอ
สนับสนุนเนื้อร้องของกองทัพบกและใครจะขอแก้บรรทัดที่สอวรรคหน้าเป็น “อยู่
ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล” และบรรทัดแรกวรรคหลัง คำว่าประชาธิปไตย ก็อยากจะ
ขอแก้ แต่งใจที่ไม่รู้จะหาอะไรมาใส่ให้ จะใส่ว่านาธิปไตย เดียวก็จะร้องเป็น
อานาธิปไตยไป

หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ : เอาแบนด์มาทำเพลงฟังดูทีก่อน

หลวงวิจิตรวาทการ : บรรทัด ๓ วรรคหลังคำว่า “ไม่ให้ใครข่มขี่” ถ้า
เปลี่ยนเป็น “ไม่ให้ใครย่ำยี” ร้องได้ชัดดีขึ้น แต่ไม่ถูกในฉันทลักษณ์

หลวงพิบูลสงคราม : เปลี่ยนเป็นราวีได้ไหม

หลวงวิจิตรวาทการ : เปลี่ยนเป็นราวีร้องได้ดีขึ้น แต่ผิดในวิธีกลอน เพราะ
ในที่นี้ต้องใช้อักษรสูง และคำว่า “ราวี” จะดูเป็นลึกลงไป

หลวงพิบูลสงคราม : คำว่า “ขลาด” เปลี่ยนเป็น “หวาด” ได้ไหม

หลวงวิจิตรวาทการ : ร้องได้ และดูหนักแน่นขึ้นอีก

หลวงพิบูลสงคราม : บรรทัดแรกวรรคหลัง เปลี่ยนเป็น “เป็นประชารัฐ
ไทยของไทยทุกส่วน” ดีไหม

ที่ประชุมตกลงว่า เนื้อร้องของกองทัพบกเหมาะสมที่สุด และเมื่อได้แก้ไข
เล็กน้อยเพื่อให้ดีขึ้นทั้งเนื้อความและเนื้อร้องแล้ว ได้ลงมติเห็นชอบพร้อมกัน
ให้ประกาศรัฐนิยมให้ใช้บทเพลงนั้นเป็นเนื้อร้องเพลงชาติ ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ธันวาคม
๒๔๘๒ เป็นต้นไป คือ

ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย
เป็นประชารัฐไผทของไทยทุกส่วน

อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล
ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี
ไทยนี้รักสงบแต่ถึงรบไม่ขลาด
เอกราชจะไม่ให้ใครข่มขี่
สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี
เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัย ชโย

ส่วนทำนองเพลงชาตินั้นให้คงใช้ทำนองเพลงของพระเจนดุริยางค์ต่อไป อนึ่ง
ให้แสดงความชอบใจไปยังประธานกรรมการพิจารณาคัดเลือกเนื้อร้องเพลงชาติ
ด้วย ในการที่ได้ปฏิบัติการณ์ในเรื่องนี้ไปโดยเรียบร้อย⁹⁵

ตามรายงานการประชุมนี้ ผลงานที่ถูกเสนอให้คณะรัฐมนตรีตัดสินมี 8 บท
หลวงวิจิตรฯ กล่าวถึงผลงานของ 7 คน เราได้เห็นของ “กองทัพบก” เจ้าพระยา
ธรรมศักดิ์ฯ และฉันทแล้ว อีก 4 คนที่หลวงวิจิตรฯ เอย่ถึง และ 1 คนที่เขาไม่ได้เอย่
ถึงแต่มีหลักฐานว่าเป็นผู้ “เข้ารอบสุดท้าย” ด้วย⁹⁶ ได้แก่

นายชั้น จิตวิภาต (“อาชีพ ช่างถ่ายรูป ห้องถ่ายรูปจิตวิภาต ตลาดอำเภอ
เมืองบางปลาร้า จังหวัดสุพรรณบุรี”) ส่งผลงานเข้าประกวด 2 ครั้ง ครั้งแรกส่ง 1
บท ยาว 16 วรรค ครั้งที่ 2 ส่ง 4 บท แต่ละบทยาว 8 วรรค คณะกรรมการคัดเลือก
บทต่อไปนี้ เสนอคณะรัฐมนตรี :

เราเป็นไทย ชาติไทย เอกราช	ไทยสามารถแต่โบราณในกาลหลัง
ไทยสร้างชาติเอกราชโดยลำพัง	ไทยไม่ท้าว พึ่งใคร ไทยพึ่งตน
เราเป็นไทย รักชาติไทย ใฝ่สร้างชาติ	ให้สามารถ ก้าวหน้า สดภาพ
สัตว์รุกราน เราจะหาญ เข้าประจัน	เราทุกคน พร้อมอุทิศ ชีวิตเพื่อไทย

นายอ่ำ ศรีเปารยะ (“เปรียญ ผู้ช่วยนายสถานีรถไฟบางซื่อ อายุ ๕๐ ปี”) :

⁹⁵ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 69/2482 วันที่ 6 ธันวาคม 2482.

⁹⁶ ในแฟ้มรวบรวมเนื้อร้องเพลงชาติที่ส่งเข้าประกวด ซึ่งเก็บอยู่ที่ หจช. มีการทำเครื่องหมาย
(ด้วยกระดาษโน้ตแผ่นเล็ก ๆ) ที่ผลงานที่หลวงวิจิตรฯ เอย่ถึงในรายงานการประชุม ครม. ช่างตัน และ
มีผลงานชิ้นหนึ่งของ ชุนจิตรการโกศล ที่ได้รับการทำเครื่องหมายด้วย ผมเชื่อว่า ผลงานนั้นคงเป็น 1
ใน 8 ที่ได้ “เข้ารอบสุดท้าย” แต่หลวงวิจิตรฯ ไม่ได้เอย่ถึง.

อันอิสสระคือหัวใจไทยทั้งชาติ
 โบราณรอดตลอดถึงในปัจจุบัน
 ถ้าสองสิ่งนี้สลายเราตายหมด
 เหตุฉะนั้นเราจึงมั่นในสัจจา
 เมื่อยามสงบเราต้องรบเศรษฐกิจ
 ค้ำพกษัตริย์รัฐนิยมโดยสมบูรณ์
 ยามสงครามเราไม่คร้ามขามศึกศัตรู
 ว่าชาวไทยไม่ทั้งแถวแนวบิดร

เอกราชที่ยอดยิ่งคือมิ่งขวัญ
 เราหมายมั่นให้คงอยู่คู่ดินฟ้า
 ไม่ปรากฎไทยแท้แน่หนักหนา
 ว่าร่วมรักษาความเป็นไทยให้ปลอด
 ให้ประสิทธิประโยชน์แก่ชาติไม่ขาดสูญ
 รัฐธรรมนูญศาสนาสถาพร
 จะต่อสู้ให้โลกถือชื่อจะฉอน
 จะม้วยมรณก็มีให้มลายไทย

นางสาวประสาน วาสิกะสิน (“บ้านเลขที่ ๒๐๐๓ ตรอกก่าปนี ถนนแพรง
 นรา พระนคร”) :

1. ประเทศไทย เดิมได้ความ นามแหลมทอง	ไทยประคอง ช่วยชูชู อุภัมภัก
สามัคคี เพิ่มพูน พิบูลนำ	ให้เกิดก่า ลังก้า ส่งไทย
จงสมาน สามัคคี ใต้คืออยู่	จะสู้ศึก พวกลศัตรู ทั้งหลายได้
ถ้าเราหวัง ตั้งสงบ เตรียมรบไว้	ให้ชาติไทย คงอยู่สิ้น ชั่วดินฟ้า
2. แผ่นดินไทย คือเลือดเนื้อ ของเชื้อไทย	หากมีใคร มารุกราน หาญหักหน้า
สู้ยอมตาย ไม่เสียขาย แก่ชิวา	เพื่อรักษา อิสสระ คณะไทย
แม้ชาติเรา ย่อยยับ ลงอับจน	ไทยทุกคน ต้องเป็นทาส ดังมาดหมาย
จงพลีชีพ เพื่อช่วยชาติ อย่าคลาดคลาย	สู้จนตาย หดสุดท้าย เทิดไทย ไชโย ⁹⁷

นายเสริม กำจัดแจ่ม (“อายุ ๒๗ ปี รับราชการ”) ส่งเนื้อร้องที่ยาวเท่ากับ
 เนื้อร้องปี 2477 คือ 32 วรรค 16 วรรคแรก มีข้อความดังนี้ :

⁹⁷ ผลงานของ น.ส.ประสาน ที่ผมคัดมาให้ดูในที่นี้ คือ ฉบับที่ 2 ที่เธอส่งเข้าประกวด โดย
 ส่งถึงสำนักงานโฆษณาการวันที่ 14 ตุลาคม 2482 ฉบับแรกที่เธอส่งตั้งแต่ปลายเดือนสิงหาคม (เป็นรายชื่อ
 7) มีข้อความเหมือนกับฉบับนี้เกือบทั้งหมด ยกเว้น 4 วรรคแรก ซึ่งขึ้นต้นว่า “เคารพชาติ สาสนา มหา
 กษัตริย์ / อีกทั้งรัฐ ธรรมนูญเลิศ ประเสริฐศรี / เราชาติไทย จงรักไทย ไจอารี / ร่วมรักษา สามัคคี
 ทวีไทย” ไม่ว่าจะเป็นฉบับไหน ผมมองไม่ออกว่าหลวงวิจิตรฯ จะถือว่า “ในเชิงกลอนดีที่สุดใน
 จำพวกที่แต่งมา” ได้อย่างไร ไม่ต้องพูดถึงว่า หลายวรรคเป็นการ “ยืม” มาจาก ร.6 และขุนวิจิตรมาตรา
 ถ้าคิดแบบแง่ร้าย (cynical) อาจจะบอกว่า หลวงวิจิตรฯ ชอบ (หรือแกล้งทำเป็นชอบ) เพราะมีคำว่า “พิบูล
 นำ”.

1) ประเทศไทย ไทยได้นาม งามสมชื่อ
บรรพบุรุษ เกียรติดัง ทั้งแหลมทอง
รักษาสีหทัย มิตรภาพ ให้ราบรื่น
นามชาติไทย ปัจจุบัน นั้นกระจาย
2) บางสมัย ศัตรูกล้า มาเหยียบย่ำ
ไทยสละ กินนอน บิครมารดา
ไม่เลยละ ยามสละชีพเพื่อชาติ
แม้สิ้นชีพ เกียรติชื่อ ยังลือไป

เกียรติระบือ ลือลั่น สนั่นก้อง
ไทยเข้าครอง ดั่งเขตต์ ประเทศไทย
ชนชาติอื่น มาอาศัย ไทยอยู่ได้
ทั้งเกียรติไทย แพร่หลาย ทั่วโลก
บังอาจล้ำ รุกเขตต์ ประเทศข้า
พลิกายา บ้องเขตต์ ประเทศไทย
กู้เกียรติกู้ เอกราช ไว้จนได้
ว่าชาติไทย เกียรติไทย เทิดไทย ไชโย

ขุนจิตรการโกศล (ชื่อเดิม จิตร บุณนาค “อายุ ๔๗ ปี รัชชการ กอง
รักษาที่หลวง กรมคลัง กระทรวงการคลัง”) เป็นผู้ส่งผลงานเข้าประกวดมากที่สุด
คือ ส่งถึง 10 ครั้ง ส่วนใหญ่ครั้งละ 1 ฉบับ แต่มีอยู่ครั้งหนึ่ง ส่ง 6 ฉบับ และอีก
ครั้งหนึ่ง 3 ฉบับ ฉบับที่คณะกรรมการเลือก คือ

ประเทศไทย คือแดนดิน ถิ่นฐานไทย	รัฐของไทย คือชาติ และศาสนา
อีกกระษัตริย์ รัฐธรรมนูญ ไทยทุนบูชา	เป็นมิ่งมหา ศรีสวัสดิ์ พิพัฒน์ไทย
ประเทศและเอกราช อิสสระเสรี	ใครย่ำยี้ ไทยยงยุทธ เข้าวรดูไฉ
จะสิ้นชีพ ให้โลกระบือ ชื่อของไทย	ไทยรักไทย ชูเกียรติไทย เทิดไทย ไชโย

ที่น่าแปลกใจที่สุดคือ การที่ขุนวิจิตรมาตราไม่ติด “รอบสุดท้าย” ด้วย แม้
ผลงานของเขาครั้งนี้จะเห็นได้ชัดว่าไม่ตีเท่าเนื้อร้องเพลงชาติเดิมที่เขาแต่ง แต่อย่าง
น้อยก็ไม่ถึงกับแย่กว่าของหลายคนในกลุ่ม “ผู้เข้ารอบสุดท้าย” นี้ ที่สำคัญงานของ
เขาดูเหมือนจะแต่งให้สามารถร้องเข้ากับทำนองของพระเจนดุริยางค์ได้จริงๆ ขณะที่
ของหลายคนที่ดี “รอบสุดท้าย” ไม่น่าจะทำได้

อีกเรื่องหนึ่งที่ชวนสงสัยคือ ตามรายงานประชุมคณะรัฐมนตรี การแก้ไขเนื้อ
ร้องเพลงชาติของ “กองทัพบก” ที่แต่งโดยหลวงสารานุประพันธ์ ได้ทำกันใน
ระหว่างการประชุมจนเสร็จ แต่ในบันทึกความทรงจำของเขา หลวงสารานุ ได้เล่า
เรื่องนี้แตกต่างออกไป :

ต่อจากนั้น ฉันคิดราชการในหน้าที่หย่างพัวพันจนลืมเรื่องการส่งเนื้อร้อง
เข้าประกวดเสียสิ้น กาลล่วงมาจนถึงวันที่ 10 ธันวาคม 2482 ซึ่งปรากฏว่า ได้มี
การทดลองร้องให้คณะรัฐมนตรีผู้เป็นกัมการตัดสินฟังโดยททานกองแตรวง ร.พัน

3 แล้ว กลางวันนั้นฉันก็ได้ฟังประกาศทางวิทยุกระจายเสียงว่า เนื้อร้องของกองทัพบกได้ชนะรางวัลที่ 1 ทางราชการรับไว้เป็นเนื้อร้องเพลงชาติต่อไป โดยคณะกรรมการได้แก้ไขเล็กน้อยให้ดียิ่งขึ้น ว่าดังนี้

ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย	เป็นประชารทละไทยของไทยทุกส่วน
อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล	ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี
ไทยนี้รักสงบ แต่ถึงรบไม่ขลาด	เอกราชจะไม่ให้ใครข่มขี่
สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี	เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัย ชโย

ฉันสารภาพตามตรงว่า พอได้ฟังประกาศแล้ว ก็บังเกิดความรู้สึกซาบซ่านทั่วสรรพางค์หยาบที่เรียกว่าขนชันทุกเส้นโลมา ที่เป็นดั่งนั้นก็เพราะความดีใจกับความเสียใจชนิดถึงขนาด ต่างประดังเข้ามาพร้อมกันทั้งคู่ ความดีใจนั้นคือการที่บทประพันธ์อันแต่งขึ้นจากสมองคิดโดยแท้จริงของฉันได้ชนะในนามของกองทัพบก ความเสียใจนั้นคือการที่บทประพันธ์ถูกแก้ไขในวคที่ 6 จาก “ข่มขี่” เป็น “ข่มขี่” ซึ่งผิดหลักวิชา ผิดบัญญัติของลักษณะกลอน เพราะคำท้ายของวคั้นต้องเป็นเสียงเอกจะเป็นเสียงธัมตาหรือเสียงกลาง เช่น “ข่มขี่” หาได้ไม่ ยิ่งกว่านั้น เวลาร้องก็ฟังเป็น “ข่มขี่” โดยตรง

เพื่อเห็นแก่หลักวิชาเป็นสำคัญ เพราะเพลงชาติเป็นสิ่งที่จะอยู่ต่อไปอีกช้านิรันดร ฉันจึงรีบไปหาท่านพลโท ม. พรหมโยธี ที่บ้านของท่าน และแถลงให้ซาบถึง ความสำคัญของคำนั้น ท่านรัฐมนตรีเห็นพ้องด้วย บันทึกลงให้ฉันเป็นผู้แทนกองทัพบกพร้อมด้วยสรรพหนังสือตำราทางวรรณคดีรวมกว่า 10 เล่ม อันเป็นหลักวิชาไปเจรจาหารือกับท่านวิจิตร วิจิตรวาทการ และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ผู้เป็นกัมการเฉพาะในทันที

ฉันขอเว้นมิบันทึกการเจรจา ซึ่งได้รวมการสาธกชนิดไต่วาที่ขนาดหน้ากระหว่างท่านวิจิตรกับฉัน แต่ขอสรุปลงว่าในที่สุดท่านวิจิตรเห็นพ้องด้วยกับฉันยอมตกลงให้เปลี่ยนเป็น “ข่มขี่” ตามเดิม และเลยขอให้แก้ไข “รัถละไท” เป็น “รัถมไท” เสียด้วย เพื่อให้คำกะทัดรัดขึ้น ลำดับจากนั้น ฉันก็มาเฝ้าท่านวรรณฯ และทูลให้ซาบถึงกรณีเหล่านี้ ซึ่งพระองค์ท่านได้ขงต้อนรับข้อเสนอของฉันเป็นอย่างดีที่สุด ในวาระหลังที่สุด ฉันก็นำความทั้งหมดกราบเรียนพระท่านจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ะวังสวนกุหลาบในวันนั้น

โดยทั่วไป เราควรเชื่อเรื่องที่บ้านทักไว้เป็นลายลักษณ์อักษรหลังเหตุการณ์

ไม่นานอย่างรายงานการประชุม ครม. มากกว่าบันทึกจากความทรงจำหลังเหตุการณ์เกือบ 4 ปีอย่างข้อเขียนของหลวงสารา ในกรณีนี้ เราได้เห็นกันว่า ตามรายงานการประชุม หลวงวิจิตรฯ แม้จะเอ่ยถึงการใช้คำว่า “ย้าย” แต่ก็เอ่ยในลักษณะที่ยอมรับว่า “ไม่ถูกในฉันทลักษณ์” ดังนั้น ที่หลวงสารา เล่าว่า มีการประกาศเนื้อร้องของเขาลบที่แก้เป็น “ย้าย” ออกไปก่อน จนทำให้เกิดการเถียงกันอย่างหนักระหว่างเขากับหลวงวิจิตรฯ จึงน่าจะเป็นการจำผิด (ยิ่งกว่านั้น ผมไม่เคยเห็นหลักฐานว่ามีการประกาศเพลงชาติฉบับ “ย้าย”) และอาจจะอธิบายได้ว่า เหตุการณ์เถียงกันเรื่องคำว่า “ย้าย” นี้ ถ้าเกิดขึ้นจริง (การเถียงกันรุนแรงขนาดนั้น อย่างน้อยน่าจะเกิดขึ้นจริงไม่ใช่จินตนาการของหลวงสารา!) ก็คงเกิดก่อนการประชุมครั้งที่หลวงวิจิตรฯ ไปพูดใน ครม. ก็เป็นผลมาจากการโต้เถียงกับหลวงสารา แล้ว อย่างไรก็ตาม มีจุดที่ชวนสงสัยเพิ่มเติมว่า วรรค 2 “เป็นประชารัฐไทยของไทยทุกส่วน” นั้น ถ้ารายงานการประชุมถูก และถ้าหลวงสารา จำถูกเรื่องที่ว่า เขาเป็นคนขอแก้วรรคนี้เป็น “รัฐไผท” ก็แสดงว่า การเถียงกับหลวงวิจิตรฯ ต้องเกิดหลังการประชุมจริงๆ เพราะประโยคนี้หลวงพิบูลฯ เพิ่งเสนอขึ้นระหว่างประชุม มิเช่นนั้นก็อาจเป็นว่า การเถียงเรื่อง “ย้าย” เกิดก่อนประชุม แต่การแก้เป็น “รัฐไผท” เกิดหลังประชุม แต่หลวงสารา เอามาเล่ารวมกัน

กรณีวรรค 2 “รัฐไทย/รัฐไผท” นี้ ทำให้เกิดปัญหาด้วยว่า ถ้าหลวงสารา เป็นคนขอให้แก้ ทำไมรายงานประชุมจึงเขียนราวกับว่าการแก้ไขทำกันในที่ประชุม? (หลวงสารา ไม่ใช่รัฐมนตรี ไม่ได้เข้าประชุม) ผมคิดว่า กรณีนี้เป็นไปได้ว่า รายงานการประชุมซึ่งเป็นเอกสารที่เรียบเรียงใหม่หลังการประชุม ไม่ใช่การถอดจากเทปบันทึกเสียงหรือจากตัวเลขแบบคำต่อคำ อาจจะเขียนรวมเอาเหตุการณ์ที่เกิดหลังการประชุมจริงๆ เข้าไปด้วย คือ ประโยคที่ว่า “ที่ประชุมตกลงว่า เนื้อร้องของกองทัพบกเหมาะสมที่สุด และเมื่อได้แก้ไขเล็กน้อยเพื่อให้ดียิ่งขึ้นทั้งเนื้อความและเนื้อร้องแล้ว ได้ลงมติเห็นชอบพร้อมกัน” อาจจะไม่ได้อ้างอิงจริงๆ ตามตัวอักษรก็ได้ หมายความว่า การ “แก้ไขเล็กน้อย” อาจจะเกิดขึ้นไม่ใช่ในที่ประชุม แต่หลังการประชุม (ขอให้สังเกตว่า รายงานประชุมบันทึกไว้เพียงว่า หลวงพิบูลฯ เสนอให้ใช้ “เป็นประชารัฐไทย” แทน “เป็นประชาธิปไตย” แต่ไม่มีบันทึกว่า ใครเสนอแก้เป็น “รัฐไผท”) ไม่ว่าความจริงเป็นอย่างไร วันที่ 10 ธันวาคม 2482 ก็ได้มีประกาศให้ใช้เพลงชาติฉบับใหม่ ดังนี้

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี
ว่าด้วยรฐนิยมนะบัตที่ ๒
เรื่องทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ

ด้วยรัฐบาลได้พิจารณาเห็นว่า ทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ ซึ่งได้ประกาศไว้ ณ วันที่ ๒๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ นั้น ทำนองเพลงเป็นที่นิยมแพร่หลาย ตามสมควรแล้ว แต่เนื้อร้องจะต้องมีใหม่ เพราะชื่อประเทศได้เรียกว่าประเทศไทยแล้ว จึงได้ประกาศให้ประชาชนเข้าประกวดแต่งมาใหม่ บัดนี้คณะกรรมการ ได้พิจารณาคัดเลือกเนื้อร้องบางบทเสนอให้คณะรัฐมนตรีวินิจฉัย คณะรัฐมนตรี ได้ประชุมปรึกษาพิจารณาแล้ว ลงมติพร้อมกันตกลงตามบทเพลงของกองทัพบกโดยได้แก้ไขเล็กน้อย

จึงประกาศเป็นรฐนิยมนะบัตต่อไปนี้

๑. ทำนองเพลงชาติ ให้ใช้ทำนองเพลงของพระเจนดุริยางค์ ตามแบบที่มีอยู่ ณ กรมศิลปากร

๒. เนื้อร้องเพลงชาติ ให้ใช้บทเพลงของกองทัพบกดังต่อไปนี้

ประเทศไทยรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย เป็นประชารัฐไผทของไทยทุกส่วน
อยู่ดำรงคงไว้ได้ทั้งมวล ด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคี

ไทยนี้รักสงบแต่ถึงรบไม่ขลาด เอกราชจะไม่ให้ใครข่มขี่

สละเลือดทุกหยาดเป็นชาติพลี เถลิงประเทศชาติไทยทวีมีชัย ชโย

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๘๒

พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี^{๙๘}

จะเห็นว่า ในประกาศนี้ไม่ได้กล่าวถึงการให้รางวัลตามที่โฆษณาไว้เมื่อมีการชักชวนให้ส่งเนื้อร้องเพลงชาติเข้าประกวด แต่ความจริงมีการให้เงินรางวัลกับผู้ชนะการประกวด คือ “กองทัพบก” แม้จะมีการเกี่ยงกันเล็กน้อยว่า ควรเป็นเงินจากงบประมาณของใคร ระหว่างกรมโฆษณาการ (ชื่อใหม่ของสำนักงานโฆษณาการ) กับกระทรวงการคลัง^{๙๙}

^{๙๘} ราชกิจจานุเบกษา 56 (10 ธันวาคม 2482): 2653-2654.

^{๙๙} รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 78/2482 วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2482: “ปรึกษาเรื่อง

มีการกำหนดไว้ล่วงหน้าที่จะให้เนื้อร้องของ “กองทัพบก” ได้เป็นผู้ชนะอย่างทีหลายคนในสมัยนั้นเชื่อกันหรือไม่? โดยส่วนตัว ผมเห็นว่า ถ้ากล่าวในแง่เนื้อความแล้ว ต้องนับว่าเนื้อร้องของ “กองทัพบก” ดีกว่าของผู้ประกวดคนอื่นจริง คือ ค่ายแต่ได้ความหมายที่ต้องการ ไม่เยิ่นเย้อ หรือเข้าไปเข้ามาแบบ “สัมผัสพาไป” เหมือนผลงานอื่นส่วนใหญ่ แต่โดยรวมแล้ว ผมยังคิดว่าเนื้อร้องนี้ยังไม่ดีเท่าของขุนวิจิตรมาตราเดิม และดูเหมือน (พูดในฐานะคนไม่รู้เรื่องดนตรี) จะเข้ากับทำนองของพระเจนดุริยางค์ได้ไม่สนิทเท่า ดังที่พระเจ้านา เองเคยวิจารณ์ไว้¹⁰⁰

แก้เพลงสรรเสริญพระบารมี

แน่นอน ไม่เพียงแต่เพลงชาติเท่านั้นที่มีคำว่า “สยาม” เพลงสรรเสริญพระบารมีก็มีคำนี้อยู่ (“พระสยามินทร์”) ในที่สุดก็มีการหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นพิจารณาในคณะรัฐมนตรีในปลายเดือนมกราคม แรกกระตุ้นดูเหมือนจะมาจากจดหมายจากประชาชนบางฉบับที่หลวงพิบูลฯ ได้รับ (เป็นเรื่องปรกติสำหรับหลวงพิบูลฯ ที่จะสั่งให้มีการพิจารณาหรือดำเนินการตามจดหมายจากประชาชนที่เขาได้รับถ้ามีเนื้อหาที่ตรงความสนใจของเขา) :

๑๐. เรื่องเปลี่ยนเนื้อร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี และให้คนไทยทั่วไปพูด

ภาษากลาง (กรุงเทพฯ) แทนภาษาพื้นเมือง

ปรึกษาเรื่องสำนักงานเลขานุการนายกรัฐมนตรีรายงาน ว่า (๑) นายภักทรา

กระทรวงการคลังรายงาน ว่า เนื่องจากสำนักนายกรัฐมนตรีได้ขอให้กระทรวงการคลังพิจารณาหาเงินรายหนึ่งรายใดเป็นจำนวนเงิน 1,000 บาท มาจ่ายให้แก่กองทัพบกเป็นรางวัลการประกวดเนื้อร้องเพลงชาติ เรื่องนี้กระทรวงการคลังได้พิจารณาแล้ว มติคณะรัฐมนตรีในเรื่องนี้ก็ไม่ปรากฏว่าให้กระทรวงการคลังหาเงินจ่ายเป็นรางวัลให้ เพียงแต่กำหนดเป็นหลักการไว้ว่า ผู้ชนะการประกวดจะได้รับเงินหรือสิ่งของเป็นรางวัลเท่ากับราคา 1,000 บาท เข้าใจว่าเมื่อกรมโฆษณาการเป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการ ก็ควรใช้จ่ายเงินรายนี้จากงบประมาณของกรมโฆษณาการ แต่อย่างไรก็ดีเมื่อสำนักนายกรัฐมนตรีแจ้งไปว่า กรมโฆษณาการมิได้มีงบประมาณรายนี้ตั้งไว้ และไม่มีเงินรายอื่นจะเบียดครอมาจ่ายให้ได้เช่นนั้น กระทรวงการคลังก็เห็นสมควรใช้จ่ายเงินรายนี้จากเงินสำรองจ่ายในงบส่วนกลางซึ่งมีเหลืออยู่พอ ฉะนั้นจึงเสนอมาเพื่อขอคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติการเบิกจ่ายเงินรายนี้ต่อไป ที่ประชุมตกลง อนุมัติตามที่กระทรวงการคลังเสนอมา.

¹⁰⁰ “แต่ในความเห็นของข้าพเจ้า เนื้อใหม่นี้ไม่สู้จะสอดคล้องกับทำนองเท่าเทียมกับเนื้อร้องเดิม” พระเจนดุริยางค์, ชีวิตประวัติของข้าพเจ้า, น. 75.

ภวณัย ได้เสนอความเห็นต่อนายกรัฐมนตรีว่า บทเพลงสรรเสริญพระบารมี ยังมีเนื้อร้องที่ขัดกับรัฐธรรมนูญ คือคำว่า “พระสยามินทร์” ควรเปลี่ยนเสียใหม่ (๒) นายบุญช่วย นาคปรีชา ได้เสนอว่า ควรเปลี่ยนคำว่าสยามในบทเพลงสรรเสริญพระบารมี และให้คนไทยทุกๆ ไปพูดภาษากลางเพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ อนึ่งเรื่องนี้หลวงวิจิตรวาทการได้ทำบันทึกเสนอมาเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี สรุปความได้ว่า เพลงสรรเสริญพระบารมีไม่ใช่เพลงที่แต่งขึ้นใช้เฉพาะการ เป็นแต่ไปเอาเพลงเก่าเข้ามาใช้ มีประวัติที่ชี้แจงแก่ใครไม่ได้ ทั้งเป็นเพลงที่ยาวจนถึงกับต้องคิดทำอย่างย่อขึ้นใช้ ควรแต่งเสียใหม่ ฉะนั้นจึงขอเสนอเพื่อคณะรัฐมนตรี [เข้าใจว่าคงพิมพ์ตกคำว่า “พิจารณา”-สมศักดิ์]

หลวงวิจิตรวาทการ : จำได้ว่าได้เคยมีอภิปรายกันในคณะรัฐมนตรีว่าเนื้อร้องเพลงชาติที่จะแต่งใหม่ควรให้มีข้อความคลุมถึงพระมหากษัตริย์เพื่อจะได้ยกเลิกเพลงสรรเสริญพระบารมีเสีย ใช้แต่เพลงชาติเพลงเดียวเหมือนในนานาประเทศ แต่ข้อที่พูดกันนั้นไม่เป็นมติ และเพลงชาติที่ได้ประกาศไปแล้วไม่มีข้อความเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ จึงเห็นว่า ควรเปลี่ยนเพลงสรรเสริญเสียใหม่ เพลงสรรเสริญของเราเดิวนั้นมีประวัติไม่ดี เคยมีคนมาถามก็ไม่กล้าบอกเขาไป จึงอยากจะทราบว่าจะ (๑) จะควรเปลี่ยนหรือไม่ (๒) ถ้าเปลี่ยนบทเพลงที่เสนอมาจะได้ไหม ถ้าเอาเท่านี้ได้ความ ๘ พรรคเท่าเพลงชาติ แต่สั้นกว่า ทำนองจะไปคิดแต่งมาใหม่

หลวงประดิษฐมนูธรรม : เมื่อเขาทดลองกันที่ปิ่นัง เจ้าแขกออกมาเขาทำเพลงสรรเสริญพระบารมี กงสุลที่ปิ่นังรายงานมา เราก็ไม่กล้าต่อว่าเขา

หลวงวิจิตรวาทการ : ถ้าจะเอาทำนองเดิมไว้ ก็ไม่ทักท้วง แต่ไม่สามารถจะหาคำเปลี่ยน สยามินทร์ ให้ได้

หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ : ควรประกวดเสียใหม่ทั้งเนื้อทั้งทำนอง ถ้าจะเอาทำนองเก่ามันก็ยาวนาน

พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร : เปลี่ยนนั้นควรเปลี่ยน แต่ทำนองนั้นจะควรประกวดหรือให้กรมศิลปากรรับไปแต่งมา

หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ : เนื้อร้องนั้นไม่มีใครคัดค้านที่จะเปลี่ยนใหม่ แต่ส่วนทำนองนั้นควรไปแต่งมาใหม่ อย่าให้เป็นเพลง [เก่า?-สมศักดิ์]

หลวงพิบูลสงคราม : ควรเปลี่ยนเสียใหม่ทั้งสองอย่าง และมอบให้กรมศิลปากรไปคิดมาดูก่อน ถ้าเห็นควรจะให้ประชาชนมีส่วนร่วมด้วยจึงค่อยประกาศใหม่

ที่ประชุมตกลงให้เปลี่ยนเนื้อร้องและทำนองเพลงสรรเสริญพระบารมีเสียใหม่

โดยให้กรมศิลปากรคิดแต่งมาดูก่อน¹⁰¹

นำเสียดายที่เพลงสรรเสริญฉบับที่หลวงวิจิตรฯ ทดลองแต่งมาให้คณะรัฐมนตรีดู ตามที่อ้างถึงในรายงานประชุมนี้ ไม่สามารถทำได้แล้ว และผมไม่แน่ใจว่าเขาจะว่าฉบับที่มีอยู่ “มีประวัติไม่ดี เคยมีคนมาถามก็ไม่กล้าบอกเขาไป” หมายความว่าอย่างไร รวมทั้งการที่ปริตีพุดว่า “เมื่อเขาฉลองกันที่ปิ่นัง เจ้าแขกออกมาเขาทำเพลงสรรเสริญพระบารมี กงสุลที่ปิ่นังรายงานมา เราก็มักกล้าต่อว่าเขา” นั้นหมายถึงอะไรเช่นกัน ที่แน่นอนคือ น้ำเสียงของหลวงวิจิตรฯ มีลักษณะไม่ขึ้นชมต่อเพลงสรรเสริญที่มีอยู่ อย่างไรก็ตาม 3 เดือนต่อมาเมื่อนำเรื่องนี้มาเสนอคณะรัฐมนตรีอีกครั้ง ดูเหมือนน้ำเสียงของเขาจะเปลี่ยนไปบ้าง :

๘. เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี

หลวงวิจิตรวาทการ : เนื่องจากนายกรัฐมนตรีมีบัญชาให้บรรเลงเพลงเกียรติยศในวิทยุกระจายเสียง จึงได้กำหนดจะให้กรมศิลปากรบรรเลงในวันอาทิตย์นี้ ในการนี้จะมีการอธิบายการใช้เพลงนั้นในโอกาสต่างๆ ด้วย ฉะนั้นวันนี้จึงขอถือโอกาสเสนอเรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมีเสียด้วย เรื่องนี้ได้ประชุมหารือกันมานาน ลงท้ายเห็นว่าเพลงเก่าดีกว่า ทำนองก็ดี มีสะแตนด์ดาร์ดสูงมาก ทั้งคนก็รู้จักแพร่หลายแล้ว ครั้นจะแต่งทำนองใหม่ กว่าคนจะรู้จักก็อีกนาน เพราะฉะนั้นเห็นว่าควรใช้ทำนองเก่า ปัญหาที่ว่าของเก่าควรจะตัดหรือไม่ หากจะเปลี่ยนคำว่าสยามินทร์ ถ้าจะเปลี่ยนก็ทำได้ จึงขอเสนอร่างประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นรัฐนิยม ซึ่งเป็นบทพิสดารดังต่อไปนี้

ข้าวมุททเจ้า	เอามโนและศิระกราน
นบพระภูมิบาล	มหากษัตริย์ไทย
ขอบรรดาส	ธ ประสงค์ไใด
จงลิตธิตั้ง	ทวังวรทฤทัย
ดุจถวายไชย	ชโย

¹⁰¹ รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 76/2482 วันที่ 24 มกราคม 2482.

ถ่าอณุมติแบบพิสดารตามนี้ คณะกรรมการจะดีใจมาก [น่าจะหมายถึง คณะกรรมการวิทยุกระจายเสียง-สมคักดี] และจะบรรเลงอาทิตยนี้ ส่วนแบบ สังเขปนันใช้ของเดิม ซึ่งตามธรรมดาไม่ใช้ร้อง เป็นแต่คนตรีใช้บรรเลงว่าดังนี้ “ข้าวรพุทธเจ้า ขอบรรดาล ธประสงคไค จงสิทธิคัง หวังวรทฤทย์ ดุจถวายไชโย” คือคคอกสามวรรค ถ่าร้องใช้ร้องเดิม

หลวงพิบูลสงคราม : คำว่ามหกษัตริย์ไทยนั้น ไม่ชอบ ขอแก้ว่า “บรม กษัตริย์ไทย” ได้ใหม่

หลวงวิจิตรวาทการ : ใช้ได้ไม่ผิด บรมแปลว่าเป็นใหญ่ ที่ประชุมตกลง เห็นชอบด้วย แต่ให้แก้คำว่า มหา เป็น บรม และให้ ประกาศต่อไปได้¹⁰²

สำหรับประกาศ “รัฐนิยม” ว่าด้วยเพลงสรรเสริญพระบารมีฉบับใหม่ มี ข้อความ ดังนี้

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี

ว่าด้วยรัฐนิยมฉบับที่ ๘

เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี

โดยเหตุที่ได้บัญญัติให้เรียกชื่อประเทศว่า ประเทศไทย รัฐบาลจึงเห็นควร แก่ไขบทเพลงสรรเสริญพระบารมี มิให้มีคำว่าสยาม และคัดทอนข้อความและ ทำนองให้กระทัดรัดเหมาะสมยิ่งขึ้น คณะรัฐมนตรีจึงลงมติเป็นเอกฉันท์ ให้ ประกาศเป็นรัฐนิยม แก่ไขบทเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบพิศดาร ให้มี ข้อความดังต่อไปนี้

ข้าวรพุทธเจ้า	เอามโนและศิระกราน
นบพระภูมิบาล	บรมกษัตริย์ไทย
ขอบรรดาล	ธ ประสงคไค
จงสิทธิคัง	หวังวรทฤทย์
ดุจถวายไชโย	ไชโย
ส่วนทำนองเพลงแบบสังเขปนัน ให้คงไว้ตามเดิม	

¹⁰² รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 3-2483 วันที่ 26 เมษายน 2483.

ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๓

พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี^{๑๐๓}

บทส่งท้าย

เช่นเดียวกับชื่อ “ประเทศไทย” เพลงชาติปัจจุบันเป็นผลผลิตของอุดมการณ์แบบเชื้อชาตินิยม (racism) ของกลุ่มหลวงพิบูลสงคราม-หลวงวิจิตรวาทการ แม้ว่าทุกวันนี้คงไม่มีใครเข้าใจประโยคแรกของเพลงนี้ในความหมายเดิมที่ถูกแต่งขึ้นมาแล้ว (ประเทศไทยเป็นที่รวมของคนเชื้อชาติไทย)^{๑๐๔} อันที่จริง ยิ่งกว่าชื่อประเทศไทย เพลงชาติปัจจุบันยังกล่าวได้ว่าเป็นมรดกของ 2475 โดยตรงด้วย ไม่เพียงเพราะทำนองเพลงเป็น 1 ในสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่วันแรกๆ ของการปฏิวัติเท่านั้น แต่เพราะเนื้อร้องที่ไม่กล่าวถึงกษัตริย์เลย (ตั้งแต่ฉบับแรกของขุนวิจิตรมาตราถึงฉบับปัจจุบันของหลวงสารานุกรมประพันธ์) ในบรรดาสิ่งต่างๆ ที่เกิดจาก 2475 ที่ถูกสละทิ้งลบล้างไป ตั้งแต่วันชาติ (เปลี่ยนวัน) วันรัฐธรรมนูญ (ลดความสำคัญ) ไปจนถึงประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับราชสำนัก (เรือฟีนใหม่) มีสิ่งหนึ่งที่สละทิ้ง “มองข้ามไป” และแม้จะมีการพูดคุยกันในแวดวงราชการจนทุกวันนี้ ถึงการที่เพลงชาติยังขาดการกล่าวถึงสถาบันกษัตริย์ “มรดก” นี้ของ 2475 ก็ยังคงอยู่ แน่นนอน ปัจจุบันคนส่วนใหญ่ดูเหมือนจะ “มองข้าม” เรื่องนี้เช่นกัน ซึ่งสะท้อนความอ่อนแอของ “มรดก” นี้เอง ...

^{๑๐๓} ราชกิจจานุเบกษา 57 (30 เมษายน 2483): 78.

^{๑๐๔} เมื่อไม่กี่ปีก่อน นิตยสาร สารคดี ได้ตีพิมพ์ฉบับพิเศษ รวมเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ 14 ตุลา, 6 ตุลา และ 17 พฤษภาคม โดยใช้ประโยคแรกของเพลงชาติเป็นชื่อ “รวมเลือดเนื้อชาติเชื้อไทย” ถ้าคิดถึงความหมายเดิมของประโยคนี้ก็ต้องนับว่าเป็นเรื่อง irony อย่างสุดขีด เพราะในกรณี 6 ตุลา ประเด็นสำคัญที่ใช้เป็นข้ออ้างในการโจมตีทำร้ายและทารุณกรรมนักศึกษาในธรรมศาสตร์คือการทำพวกเขาเป็น “เจ๊ก” และ “ญวน” แต่แน่นอนว่าผู้จัดพิมพ์ไม่ได้ใช้ประโยคนี้ในความหมายยืนยันความเป็นเจ้าของประเทศของคนเชื้อชาติไทยและกีดกันคนเชื้อชาติอื่นแบบที่เพลงถูกแต่งขึ้น.